

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI**

**GÖÇ VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ:
HATAY'DAKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ
GÖÇMENLERE YÖNELİK FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ömer BİLGİN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Ali KİRMAN

Hatay-2021

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI**

**GÖÇ VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ:
HATAY'DAKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ
GÖÇMENLERE YÖNELİK FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ömer BİLGİN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Ali KİRMAN

Hatay-2021

Ek- 3: Onay Sayfası Örneği

ONAY

Ömer BİLGİN tarafından hazırlanan “Göç ve Sivil Toplum İlişkisi: Hatay’daki Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyeli Göçmenlere Yönelik Faaliyetleri” adlı çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile **GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

31/08/2021

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN (Tez Danışmanı- Başkan)	
Doç. Dr. Yücel KARADAŞ (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi İlbey DÖLEK	

Ömer BİLGİN tarafından hazırlanan “Göç ve Sivil Toplum İlişkisi: Hatay’daki Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyeli Göçmenlere Yönelik Faaliyetleri” adlı çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (23/09/2021)

Ömer BİLGİN

ÖNSÖZ

Geçen yüzyılın ve içinde bulunduğumuz dönemlerin ana gündem maddelerinden birini “Göç” kavramı oluşturmaktadır. Uluslararası anlamda haberleşme ve ulaşım imkanlarının artması neticesinde göçün arttığı da bilinen bir gerçektir. Birçok disiplin tarafından derinlemesine incelenen göç kavramı, önümüzdeki yüzyıllarda da güncelliğini ve önemini koruyacak gibi görünüyor. Araştırmamızın ana omurgasını oluşturan göç kavramı, sivil toplum kavramı ile ilişkilendirilerek sosyolojik bir bakış açısıyla sunulmuştur.

Hatay ili, göç kavramıyla uzun zamanlardan beri muhatap olan farklı tür ve şekillerde göç alan bir ildir. 2011 yılı içerisinde başlayan Suriye İç Savaşı sonrasında oluşan göç dalgaları en fazla sınır illerini etkilemiş, Hatay da bundan nasibini almıştır. Savaşın ilk zamanlarından itibaren göç dalgaları ile karşılaşılın Hatay’da, göçmenlere yönelik faaliyetler de hız kazanmıştır. Bu durum devlet mekanizmaları ile birlikte “Sivil Toplum” yapılanmalarını da harekete geçirmiştir. Bu çalışma ile Hatay’da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları irdelenmiştir.

Tez çalışmamda desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, sosyal hayatta ve mesleki hayatımda görüşlerine sık sık başvurduğum danışman hocam, değerli büyüğüm Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN’a, her daim fikirleriyle ve tevazusuyla yanımda olan, her alanda beni destekleyen Prof. Dr. Bülent ARI hocama, Dr. İlbey DÖLEK’e, Dr. Sinan SCHREGLMANN’a sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak en değerlilerime, annem Emine BİLGİN’e ve babam Ali BİLGİN’e hayatımın her aşamasında yanımda oldukları için teşekkür ederim.

GÖÇ VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ:

HATAY'DAKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SURİYELİ GÖÇMENLERE YÖNELİK FAALİYETLERİ

Özet

Türkiye, 2011 Suriye Savaşı sonrası yoğun göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmış ve kısa bir süre içerisinde yüzbinlerce insana ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Göçmenlerin ülkeye varışlarından itibaren başta sağlık olmak üzere gıda, eğitim, barınma, rehabilitasyon gibi alanlarda hem devlet tarafından hem de sivil toplum kuruluşları ile çalışmalar başlatılmıştır. 2011 Mart ayında başlayan kısa süre içerisinde iç savaşa dönüşen Suriye iç karışıklıkları bir süre sonra acımasız bir kaosa dönüşmüş ve devamında uluslararası anlamda devletlerin stratejik odak noktası haline gelmiştir. Bu hengâme içerisinde ölüm- kalım mücadelesi veren sivil halk için “Göç” kaçınılmaz bir hal almıştır.

Suriye İç Savaşı sonrası ortaya çıkan tablo insani açıdan son derece vahim bir tablodur. Savaşın başlangıcından beri yüzbinlerce insanın hayatını kaybettiği, milyonlarca insanın da yaşadığı bölgeleri terk edip zorunlu göçe tabi tutulduğu bilinen bir gerçektir. Bu göçlerin en yoğun yaşandığı yer Türkiye’dir. Özellikle Suriye ile sınırı olan Hatay, Kilis, Şanlıurfa ve Gaziantep illeri yoğun bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır.

Yoğun göç dalgaları ve yaşanan trajik vakalar karşısında Birleşmiş Milletler başta olmak üzere birçok küresel organizasyon özellikle insani yardım konusunda faaliyetlere başlamıştır. Türkiye’de, ülke içinden ve ülke dışından çok sayıda sivil toplum kuruluşu da insani yardım çalışmalarının içinde bulunmuştur.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 20 Ağustos 2020 tarihi itibarıyla yayınlamış olduğu raporda Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş olan ve geçici sığınmacı statüsü verilen göçmenlerin en yoğun yaşadığı iller verilmiştir. Bu verilere göre geçici koruma kapsamı içerisinde bulunan Suriyelilerin sayısı olarak en çok geldiği 3. il Hatay’dır. Sayı olarak üçüncü olmasına rağmen nüfusa oranla en yoğun göçün yine Hatay’a yapıldığı görülmektedir. Bundan dolayı araştırma Hatay ilinde faaliyet gösteren ve göçmenlere yönelik faaliyet gösteren STK’lar üzerinde yoğunlaşacaktır. Hatay ilinde Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyet gösteren STK’ların genel yapıları ve faaliyet alanları incelendikten sonra faaliyet alanları, etkililik düzeyleri, finansal gücü ve insan kaynakları açısından öne çıkan 4 adet STK’nın faaliyetleri detaylı incelenecektir. Bu çalışma; şekilleri, yapıları, kapsam alanları bakımından farklı STK’lardan birer örnek şeklinde yapılmıştır. Araştırılan STK’lar şunlardır: Türk Kızılayı Hatay Şubesi, Türkiye Diyanet Vakfı Hatay Şubesi, İnsani Yardım Vakfı (İHH) Hatay Şubesi, Hatay Yardımlaşma Derneği (HAYAD)

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, STK, Suriye, Türkiye, Yardım

RELATIONSHIP WITH MIGRATION AND CIVIL SOCIETY: ACTIVITIES OF NGO'S ORGANISATION IN HATAY FOR SYRIAN MIGRANTS

ABSTRACT

Turkey is a country that has faced intense waves of immigration after the 2011 syrian war and has hosted hundreds of thousands of people in a short time. Since the arrival of the immigrants in the country, studies have been initiated by both the state and non-governmental organizations in areas such as health, food, education, accommodation and rehabilitation. Starting in march 2011 and turning into a civil war in a short time, the internal turmoil in syria turned into a brutal chaos after a while and became the strategic focal point of the states in the international sense. "migration" has become inevitable for the civilian population who are struggling for life and death in this turmoil.

The picture that emerged after the syrian civil war is an extremely desperate picture from a humanitarian point of view. It is a well-known fact that hundreds of thousands of people have lost their lives since the beginning of the war, and that millions of people have left their regions and were subjected to forced migration. The place where these migrations are most intense is turkey. Especially the provinces of hatay, kilis, şanlıurfa and gaziantep, which have borders with syria, have faced an intense wave of migration.

In the face of intense waves of migration and tragic cases, many global organizations, especially the united nations, have started activities especially on humanitarian aid. In turkey, many non-governmental organizations within the country and abroad have also involved in humanitarian aid.

In the report published on the 20th of august in 2020 by the general directorate of migration management, the provinces with the highest density of immigrants who have immigrated to turkey from syria and who have been granted temporary asylum status are given are listed. According to these data, hatay is the 3rd province with the highest number of syrians under temporary protection. Although it is the third in terms of number, it is seen that the most intensive migration compared to the population is made to hatay. Therefore, the research will focus on ngos operating in the province of hatay and operating for immigrants. After examining the general structures and fields of activity of the ngos operating for syrian refugees in hatay, the activities of 4 NGOs that stand out in terms of their fields of activity, effectiveness levels, financial power and human resources will be examined in detail. This study; were made in the form of examples from different ngos in terms of their shape, structure and scope. Researched NGOs are: Türk Kızılayı Hatay Şubesi, Türkiye Diyanet Vakfı Hatay Şubesi, İnsani Yardım Vakfı (İhh) Hatay Şubesi, Hatay Yardımlaşma Derneği (HAYAD)

Keywords: Migration, Immigrant, NGO, Syria, Turkey, Help

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi

BINGO: Business-friendly international NGO

BM: Birleşmiş Milletler

DERBİS: Dernekler Bilgi Sistemi

FAO: Food and Agriculture Organisation

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

GONGO: Government- organized NGO

HAYAD: Hatay Yardımlaşma Derneği

IOM: International Organization for Migration

İGAM: İltica ve Göç Araştırma Merkezi

NGO: Non- Governmental Organization

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

RINGO: Religious international NGO

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSEV: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı

UMKE: Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNİCEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

WFP: Dünya Gıda Programı

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	
Özet	i
Abstract	ii
Kısaltmalar	iii
Giriş.....	1
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	3
2. Araştırmanın Önemi	4
3. Yöntem.....	4
4. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	4
5. Literatür Taraması	5

I. BÖLÜM

TÜRK TOPLUMUNDA GÖÇ VE STK

1.1. Göç	10
1.1.1.Göç Olgusu.....	10
1.1.2. Göç Çeşitleri.....	13
1.1.2.1. Oluşum Nedenlerine Göre Göçler	13
1.1.2.1.1. Gönüllü Göçler	14
1.1.2.1.2. Zorunlu Göçler	14
1.1.2.2. Süresine Göre Göçler	14
1.1.2.2.1.Mevsimlik (Geçici) Göç	15
1.1.2.2.2. Kalıcı Göç	15
1.1.2.3. Mesafesine Göre Göçler	15

1.1.2.3.1. İç Göç	16
1.1.2.3.2. Dış Göç	16
1.1.2.4. Göçün Yapıldığı Yerin Özelliğine Göre	17
1.1.2.4.1. Kırdan Kente Göçler	17
1.1.2.4.2. Kentten Kıra Göçler	18
1.1.2.4.3. Kırdan Kıra Göçler	20
1.1.2.4.4. Kentten Kente Göçler	20
2. Türk Toplumunda Göç	21
2.1. Türkiye ve Göç	21
2.2. Hatay ve Göç	28
2.3. Suriye Göçü	31
3. Sivil Toplum	36
3.1. Dünya’da Sivil Toplum	37
3.2. Türkiye’de Sivil Toplum	39
3.2.1. Sendikalar, Siyasi Partiler ve Meslek Kuruluşları	45
3.2.1.1. Sendikalar	45
3.2.1.2. Siyasi Partiler	46
3.2.1.3. Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları	47
3.3. Hatay’da Sivil Toplum	47

II. BÖLÜM

ARAŞTIRILAN STK’LAR

1.1. Türk Kızılayı	51
1.1.1. Türk Kızılayı Faaliyetleri	52
1.1.2. Türk Kızılayı Hatay Şubesi	60
1.2. Türkiye Diyanet Vakfı	61

1.2.1. Türkiye Diyanet Vakfı Hatay Şubesi	63
1.3. İHH İnsani Yardım Vakfı.....	63
1.3.1. İHH İnsani Yardım Vakfı Faaliyetleri	65
1.3.2. Hatay İnsani Yardım Derneği	71
1.4. HAYAD	73
1.5. Araştırılan STK'ların Karşılaştırması	77
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	81

GİRİŞ

Türkiye, 2011 Suriye Savaşı sonrası yoğun göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmış ve kısa bir süre içerisinde yüzbinlerce insana ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Göçmenlerin ülkeye varışlarından itibaren başta sağlık olmak üzere gıda, eğitim, barınma, rehabilitasyon gibi alanlarda hem devlet tarafından hem de STK'lar ile çalışmalar başlatılmıştır. 2011 Mart ayında başlayan kısa süre içerisinde iç savaşa dönüşen Suriye iç karışıklıkları bir süre sonra acımasız bir kaosa dönüşmüş ve devamında, uluslararası anlamda, devletlerin stratejik odak noktası haline gelmiştir. Bu hengâme içerisinde ölüm- kalım mücadelesi veren sivil halk için “Göç” kaçınılmaz bir hal almıştır.

Hali hazırda Dünya’da en çok göçmeni ülkesinde barındıran ülke konumunda olan Türkiye için göç olgusu yeni bir olgu değildir. Türk tarihinin oluşumunda da göçlerin önemi yadsınamaz. Türk tarihinin oluşum aşamasında da göçün ciddi anlamda önemli bir yeri vardır. Hem Türkler tarafından kurulan devletlerde hem de Türk toplumunun oluşumunda göç, çok önemli bir olgudur. Orta Asya’dan yola çıkıp Batıya doğru ilerleyen Türklerin göçleri, kurmuş oldukları devletler ile toplum yapılarına yeniden yön vermede en önemli sebeplerden birisi olmuştur (Efe, 2018).

Gerek göç olgusuyla iç içe olması ve gerekse tarihsel süreç ve sorumlulukları itibariyle Türkiye, göçmenler için hep sığınacak bir kapı olmuştur. Türk töresinde kendisine sığınanı teslim etmeme ve Türklerin çoğunluğunun mensup olduğu İslam dininin öğretileri ve gerekleri göçmenlere karşı kucaklayıcı bir yaklaşım sergilemeyi gerekli kılmıştır.

“Göç” olgusu Türk tarihinde her haliyle ayrı bir yer tutmaktadır. 1071 Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu’ya akın akın göç eden Türk Milleti; Anadolu’nun tam anlamıyla Türkleşmesi sonrası Balkanlara doğru akınlar yapmaya başlamıştır. Akınlar sonucunda, fethedilen topraklara Türkler yerleştirilmeye başlamıştır. Hatta bu durum bir devlet politikası olarak asırlar boyu sürdürülmüştür.

Karpat, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 15. ve 16 yüzyıllarda Anadolu’dan Rumeli’ye yapılan göçleri üç kategoriye ayırarak incelemektedir: Bunlardan ilki, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki iskân (yerleştirme) politikası gereği Osmanlı’da biriken fazla nüfusu düşürmek ve Osmanlı’yı Rumeli’de kökleştirmek amaçlı devlet tarafından yönetilen göçler; İkincisi, “gönüllü” denilebilecek derviş fatihlerin göçleri. “Baba” göçmenlerin başında bulunur ve adı kurulan köye verilirdi. Üçüncüsü ise ceza içerikli gerçekleşen göçlerdi. Baba İshak adı verilen babanın isyancı müritleri, 16. Yüzyıl içerisinde Kızılbaşların Deliorman ile ve Kuzey Anadolu’ya zorunlu olarak iskân edilmesi cezai bir göçtür. Karpat, doğup büyüdüğü Kuzey Dobruca’da Kızılbaş olarak bilinen Ortaköy, Soğancık, Trastenik, Frakatze gibi Kızılbaş köylerinin sakinlerinin 16. asırda Anadolu’dan getirmiş oldukları adet, gelenek ve göreneklerini, konuşma ve giyimlerini koruduklarını ve kendilerini diğerlerine Türk olarak tanıttıklarını ifade eder. Karpat’a göre, 15-16. asırlarda

Rumeli'ye yerleştirilen Türklerin tahmini sayısı 400-500 bin civarındadır (Karpat, 2015)

Türkiye'nin coğrafi olarak bulunduğu bölgede göçler genellikle doğudan batıya doğru bir seyir içerisindedir. Tarihe bakıldığında da bu durumun benzer olduğu nadiren tersi yönde bir g hareketinin yaşandığı bilinmektedir. Karpat'ın ifade ettiğine göre; Anadolu'da göçler genellikle Batı'ya, Avrupa'ya doğru olurken, pek nadir de olsa bazen Doğu'ya doğru da olmuştur. Örneğin, İki Türk Devletinin sultanları Yavuz Sultan Selim ve şah İsmail Safevi'nin arasında gerçekleşen savaşta Safevilerin tarafında olan yedi tane büyük Türkmen aşiretinin Doğu Anadolu'dan Azerbaycan'a g ederek İran tarihinde çok önemli rolü olduğu da bilinmektedir. (Karpat, 2015). Tabi bu durum, temelde dinsel ve siyasi taraftarlıkla da açıklanabilir.

Kuşkusuz, yapılan tüm glerin birden çok neden ve sonucu vardır. Savaşlar, ekonomi ve daha iyi yaşam alanları bulma isteğinin yanı sıra, g edilecek ülkelerin güvenli olması, demokratik yaşam standartlarının yüksek olması da göçmenlerin tercihi açısından önemli olmaktadır. Gte güvenlik sorunları en başta gelmektedir (Kaypak, 2015)

Göçler; Güvenlik sorunlarının yanı sıra, çarpık kentleşmeyi, suç oranlarındaki artışları, uyum problemlerini, göçmenlerin yaşadığı psikolojik sıkıntıları gibi beraberinde getirmektedir.

Suriyelilerin göç ettikleri şehirlerde hayat gitgide zorlaşmaktadır. İlk etapta davetsiz misafir diye görülen Suriyeli göçmenlerin, krizin şiddetlenmesinden dolayı her geçen gün eve geri dönme umutları ve düşünceleri zayıflamaktadır. Suriyeli göçmenler, geri dönmekten, öldürülmekten korkmaktadırlar (zden, 2013) Bu durum, özellikle ana dilleri olan Arapça'yı rahat kullanabildikleri ve yerel halkla ana dillerinde anlaşabildikleri Hatay, Kilis, şanlıurfa ve Gaziantep gibi illerde yoğunlaşmalarına; bu illerde kalıcı olarak iş yerleri, mağazalar, atölyeler amalarına imkân tanımaktadır. Suriye'de, savaşın üzerinden 10 yıl geçmesine rağmen herhangi bir çözüme, kalıcı barışa ve istikrara kavuşulmaması da Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin dönüş umudunu azaltmaktadır. Kalıcı olma üzerine yoğunlaşan Suriyelilerin karşılaştığı temel problem ise sosyal entegrasyondur.

Suriye'de 15 Mart 2011'de başlayan iç savaş günümüze kadar zaman zaman şiddetini arttırmakla birlikte hiç ara vermeyerek devam etmektedir. Bu savaştan kaçan Suriye vatandaşı insanların oluşturduğu g dalgası, aynı zamanda en uzun sınırı Suriye ile olan Türkiye'yi fazlasıyla etkilemiştir. Coğrafi yakınlığının yanında uyguladığı "açık kapı politikası" sonucu Türkiye, en çok Suriyeli sığınmacıyı barındıran ülke haline gelmiştir (Erdoğan, 2018).

Türkiye Cumhuriyeti, 1951'de imzaladığı ve 1961'de onayladığı Cenevre Sözleşmesi'ne çeşitli nedenlerden ötürü "coğrafi çekince" koymuştur. Bu çekinceye göre Türkiye sadece Avrupa ülkelerinden gelen kişileri "mülteci" olarak tanıyacağını

belirtmiştir. Bu ülkeler dışından gelen ve mülteci tanımına uyan kişiler “sığınmacı” statüsü almaktadır. Bu sebeplerden dolayı Türkiye’de ikamet eden Suriyelilerin mülteci statüsü alması söz konusu değildir (Erdoğan, 2018)

İç hukukta yapılan değişikliklerle Suriye’den göçenlere hukuksal ve siyasi olarak “Şartlı mülteci”, “misafir”, “geçici koruma statüsü” gibi statüler verilmiştir (Kaya ve Eren, 2014).

Suriyeli sığınmacıların yaşamış olduğu sorunlarda STK’lar başlangıçta sığınmacıların maddi sorunlarına çözüm bulmak adına, ayni ve nakdi yardımlar yaparak çözüm üretme yolunu tercih etseler de zamanla bu sığınmacıların Türkiye’de bulundukları sürenin uzayacağı ve yakın zaman içerisinde ülkelerine dönemeyeceklerinin anlaşılması üzerine daha geniş kapsam içeren ve daha uzun vadeli ve kalıcı çözümler üretilmesi bir zorunluluk olmaya başlamıştır. Bunun üzerine sivil toplum kuruluşları; eğitim, psiko-sosyal destek, meslek edinme konusunda yardım ve meslek edindirme kursları açma gibi alanlarda Suriyeli sığınmacıların sorunlarına kalıcı çözümler üretilmesine yönelik çalışmalar yapmaya başlamışlardır. (Molbay, 2019)

Kamu kurum ve kuruluşlarının yeterli olamadığı noktalarda hem ulusal hem de uluslararası sivil toplum kuruluşları Suriyeli sığınmacıların sorunlarını çözme noktasında önemli bir rol üstlenmiştir. Faaliyet alanları sadece sığınmacı ile göçmenlerin belirlendiği sivil toplum kuruluşları sınırlı olsa da sosyal yardımlaşma amacıyla kurulmuş olan sivil toplum kuruluşlarının birçoğu Suriyeli sığınmacılar konusunda faaliyet alanını belirlemiştir. Geçici Barınma Merkezlerinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları sınırlılığıyla beraber, Geçici Barınma Merkezi dışında yaşayan sığınmacıların başta maddi ihtiyaçlarının giderilmesi ve toplum uyumlarının sağlanması noktasında sivil toplum kuruluşları çözüm üretmişlerdir (İGAM, 2013: 4-6).

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Göç olgusu günümüzde en büyük sorunlardan biridir. Göçün günümüzde uluslararasılaştığı bilinmektedir. Bunun bir sonucu olarak göçmenlerin büyük bir hacme ulaşmış olduğu bilenen bir gerçektir. Ancak sayıları her geçen gün artan göçmenlere yönelik insani yardım konusunda büyük bir sorun yaşanmaktadır. Bu konuda sivil toplum kuruluşları önemli bir boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Dünya’da giderek önemini arttıran sivil toplum hareketleri ve sivil toplum kuruluşları hem kamusal alanda hem de sivil yapılanmalar içerisinde aktif rol üstlenmektedir. Türkiye’deki “Sivil Toplum Kuruluşları” genellikle inanç temelli ve “Hayır” odaklı olduğundan Suriyeli göçmenlere dönük hareket eden, faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının araştırılması, incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu sivil toplum kuruluşlarının hangi alanlarda hareket ettiği ve yapılan faaliyetler neticesinde doğrudan veya dolaylı olarak yarar çıktıkları irdelenecektir.

Özellikle son yüzyılda küresel bir mesele haline gelen göç meselesi, yine son yüzyılda etkisini arttıran Sivil Toplum kavramıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Çalışmanın amacı iki önemli kavram olan “Göç” ve “Sivil Toplum” ilişkisini irdelemektir.

2. Araştırmanın Önemi

Göç kavramının ve bu kavramın tüm Dünya’ya getirdiği yeni sorunlar bilinen bir gerçektir. Bu kavram, geçmişte olduğundan çok daha fazla Dünya gündemini meşgul edecektir ve Dünya’yı etkileyecektir. Savaşlar sonrası oluşan kitlesel göç dalgaları ise travmatik birçok soruna gebe dir. Bu alanda sivil toplum kuruluşlarının rolü göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Yapacağımız çalışma ile Suriye Savaşı sonrası Türkiye’ye gelen 4 milyona yakın Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyet gösteren STK’lar incelenecektir. En yoğun göç alan illerden biri olan Hatay ilindeki STK’lar da mercek altına alındıktan sonra öne çıkan 4 STK’nın faaliyet alanları ve yarar dereceleri test edilecektir. Hatay özelinde böyle bir çalışmanın daha önce yapılmamış olması, çalışmanın özgünlüğü açısından çok önemlidir. Ayrıca, yapılacak olan bu çalışma hem Hatay’da hem de Türkiye genelinde faaliyet gösteren STK’lara hem de kamu kurum ve kuruluşlarına yol gösterme, yeni politikalar geliştirme noktasında büyük öneme sahip olacaktır.

3. Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak kurgulanacaktır. Tezin oluşturulması için literatür taramasının yanında mülakat, doküman inceleme ve arşiv taraması yapılacaktır. Tezin kavramsal çerçevesinin oluşturulması sırasında kitaplar, süreli yayınlar, konuyla ilgili tezler ve diğer tüm bilimsel araştırmalar taranarak kavramsal çerçeve oluşturulacaktır. Arşiv taraması ve doküman incelemesi yapıldıktan sonra, belirlenen sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri ile derinlemesine mülakat yapılacaktır. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşlarının tüzükleri, faaliyet raporları, görsel ve basılı yayınları ile Hatay Valiliği Dernekler Müdürlüğü verileri, AFAD ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri materyal olarak kullanılacaktır.

4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Tezin ana omurgasını oluşturan “Göç” ve “Sivil Toplum” kavramları incelendiğinde; her iki konu da farklı disiplinlerin farklı bakış açılarıyla ele alınmış, son yüzyılın en etkileyici meselelerinden olması sebebiyle de derinlemesine araştırılmış konulardır. Bu durum, araştırma yaparken farklı bakış açılarını görmeyi sağlarken, konuları derinlemesine incelemeyi mümkün kılmamaktadır. Ayrıca, Türkiye’de sivil toplum kavramının son yıllarda öne çıkması, bazı çalışmaların kayıt dışı olarak gerçekleştirilmesi ya da yapılan faaliyetlerin faaliyet raporlarına düzenli olarak yansıtılmaması araştırmanın sınırlılıklarıdır.

5. Literatür Taraması

Yapmış olduğumuz literatür taraması sonucunda Türkiye'nin özellikle doğu-batı yönlü göçlere maruz kaldığı buna rağmen göç alanında ciddi bir politika geliştirmedeği görülmüştür. Türkiye'nin göçmen ülkesi olarak adlandırılması elbette bu göç akınının bir sonucudur. Avrupa ile Asya arasında önemli bir stratejik konuma sahip olan Türkiye, mevcut stratejik konumu, etnik ve dini yapısı ile ekonomik durumu açısından göç akınlarından fazlasıyla etkilenmiş bir ülkedir. Suriye Savaşı sonrası oluşan göç dalgası Türkiye'nin tarihinde hiç olmayan büyüklükte bir göç dalgasıdır. Oluşan iç savaş sonrası çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu göçmenler, sınıra yakın yerlerdeki illere akın etmişlerdir. Bu illerin başında Gaziantep, Hatay, Kilis ve Şanlıurfa gelmektedir. Türkiye'ye gelen göçmenler, devlet olanaklarının yanında ulusal ve uluslararası "Sivil Toplum Kuruluşları" tarafından karşılanmış ve her sivil toplum kuruluşu kendi faaliyet alanına göre göçmenlere yardımlarda bulunmuştur. Bu bağlamda ise hem Türkiye hem de dünya genelinde STK'ların önemi de bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Kirman (2016), göç kavramını insanların yaşadığı yerden, kendi vatanlarından bir şekilde kopan ve mecburen kopmak zorunda kalan kimselerin başka yerleşim sahalarına yerleşmek üzere gitmesi durumu olarak tanımlamaktadır. Göçün özellikle sanayileşme ile birlikte önem kazanan bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca göç tanımlamasını yaparken iç göç ve dış göç olarak ayırmaktadır. Kirman (2016), Sivil toplum kavramını ailenin mahrem bağları ile devletin düzenleme ve denetleme arasındaki hayat alanı olarak nitelemekte ve bu kavramı toplumsal bir düzeni ve ya toplumun tamamının eşit statülere sahip olduğu, hem can hem de mal güvenliğinin sağlandığı bir sistem olarak tanımlamaktadır.

Akman (2018) yayınlamış olduğu makalesinde "Türkiye'de ise sivil toplum kuruluşları, tarih içerisinde özellikle sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında büyük bir rol üstlenmiştir. STK'ların son yıllarda çalışmalar yaptığı en önemli alanlardan biri de Suriyeli sığınmacılara yöneliktir. Türkiye'de özellikle Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğunun barınma merkezleri yerine kentsel alanlarda yaşamaya başlaması ile birlikte sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlere olan ihtiyaç daha belirgin hale gelmiştir. Bu kapsamda sığınmacılar her ne kadar merkezi yönetim tarafından sağlanan imkânlardan faydalansalar da sivil toplumdan ve yerel yönetimlerden aldığı desteklerle yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Yabancı olmanın getirmiş olduğu dışlanma ve ayrımcılığın yanı sıra kültürel uyumsuzluk, gıda, barınma, kira, işsizlik, güvencesizlik, istismar, dil problemi gibi birçok sorunun çözümünde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır." diyerek sivil toplum kuruluşlarının önemine atıfta bulunmuştur.

İnce (2019) "Şüphesiz yoğun göç sürecine dâhil olan ülkelere biri de Türkiye'dir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte Türkiye'ye gerçekleşen nüfus hareketleri günümüze kadar farklı biçimlerde ve miktarlarda devam etmiştir.

Bu bağlamda Türkiye'nin bir göçmen ülkesi olduğu söylenebilir. Hatta Türkiye'ye göç, cumhuriyetin kuruluşundan önce de başlamıştır. Balkan ülkelerinin bağımsızlığı ile birlikte Balkanlardan çok sayıda Müslüman Türkiye'ye göç etti.” diyerek Türkiye'nin göç olgusu ile her daim iç içe olduğunu ve Türkiye'nin bir göçmen ülkesi olduğunu savunmaktadır.

Eraslan ve Erdoğan (2015) “STK’ların temel felsefesi toplumun ihtiyaç ve değerlerinin temsilcisi olmaktır. STK’lar bu misyonu ile toplumsal değerler üzerine kurulur ve aynı zamanda değerler de STK’lar üzerinden aktarılır ya da değiştirilir. Bir başka deyişle her STK bir değer üstüne kurulmuştur” diyerek sivil toplum kuruluşlarının işlevi üzerinde durmuştur.

Şahin ve Öztürk yazmış oldukları makalede küreselleşme sürecinde STK’ların durumunu ve mevcut durumda Türkiye’deki STK’ları ele almışlardır. “Sivil toplumun devlet alanı dışında ayrı bir alan olarak kabul görmesi 18. yüzyıldan sonra olmuştur. Böylece sivil toplum bireylerin, kamusal alanda bir dizi hak ve yükümlülüklerle donatıldıkları bir alan olarak ortaya çıkmaya ve bağımsız örgütlenmelere temel olmaya başlamıştır. 1750’li yıllardan itibaren, sivil toplum, artık devlet kavramıyla ilişkilendirilmekten çıkmış, giderek devlete eşdeğer nitelikte ayrı bir kavramı temsil etmeye başlamıştır.” diyerek STK’ların işlev ve özelliklerine atıfta bulunmuştur.

Akpınar (2017) “Türkiye’de yer alan STK’ların çalışma alanları arasında bilimsel araştırma, aile, çocuk, eğitim, enerji, ekonomi, gazetecilik, kadın sorunları, girişimcilik, insan kaynakları, hukuk, gıda, sürdürülebilir kalkınma, turizm, yardımseverlik, ticaret, ormancılık, temiz toplum, spor, doğal felaketler, sağlık, kültür sanat, sendikacılık, kooperatifçilik, çocuk hakları, gençler, yoksulluk gibi çok sayıda konu oluşturmaktadır.” diyerek Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşlarının hareket alanlarını irdelemiştir.

Özdemir, Başel ve Şenocak (2004), yazmış oldukları makalede Üsküdar’da faaliyet gösteren STK’ları incelemiş ve faaliyet alanları, mali durumları ve faydalanicıların memnuniyetlerinden yola çıkarak “Günümüzde STK’ların giderek daha fazla öneme sahip oldukları” tezini savunmuşlardır.

Yıldırım (2019) STK’ların önemini ele almış ve temelde STK’ların Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye entegrasyonuna katkıda bulunduğu tezini savunmuştur. “Entegrasyon; hükümetlerin etkinlikleri kadar STK’ların da önemli roller üstlendiği bir süreçtir. Özellikle Türkiye’ye göç eden Suriyeli göçmenler özelinde ele aldığımız bu yazıda STK’ların toplumsal olarak nasıl bir öneme sahip olduğu üzerinde durulmuştur. Türkiye, Suriye’den göç sürecinde ani bir şekilde yoğun göç dalgası yaşamıştır. Plansız bir şekilde gerçekleşen bu göçte hem hükümet açısından hem de toplum açısından zorluklar yaşanması kaçınılmazdı. Yaşanan bu sorunların çözümünde devlet ile toplum arasındaki en önemli iletişim araçlarından biri olan STK’lar sosyal ağların oluşmasını sağlamıştır.”

Mackreath ve Sağnıç (2017), STK'ların Suriyeli göçmenlere karşı geliştirdiği tepkiyi veya desteği irdelemiştir. "STK'ların Türkiye'deki Suriyelilere verdiği tepki çok yönlüdür. Türkiye'deki oldukça parçalı ve karmaşık STK sektörü, ülkedeki büyük ölçekli Suriyeli varlığına tepki olarak bir yandan mevcut eğilimde işlemeye devam ederken, bir yandan da gerek kapasitesi gerekse hem diğer STK'larla hem de devlet ile ilişkileri üzerindeki dönüşümü de açığa çıkaran bir şekilde yanıt veriyor. STK'ların kendi bünyesinde ve STK'lar arasında, göçmenlere yardımın hayırseverlik yahut dayanışma ayırımına dayandığı 'hak temelli' ya da 'ihtiyaç temelli' hizmet temini üzerine dönen tartışmalar ve bu tartışmaların devletin net çizgisi karşısında kendini ifade etme biçimi gelecekteki STK-devlet ilişkilerinin, STK-STK ilişkilerinin ve bu müzakere ve mücadelelerin gelecekteki sivil toplum alanı içinde ne derece faaliyet gösterebileceğinin anlaşılması açısından önemlidir."

Çelik ve Pekküçükşen (2018), STK'ların göç konusundaki çalışmalarını ele almışlardır. STK'ların "İnanç" temelli hareket ettiklerini ve faaliyetlerinde farklılıklar olduğunu ileri sürmüşlerdir. "Suriyeliler konusunda faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarına bakıldığında genellikle inanç temelli kuruluşların daha aktif olduğu, hak temelli olanların ise daha çok uluslararası kurum ve kuruluşlardan aldığı desteklerle hizmet vermeye çalıştığı görülürken, bu kuruluşlar kendi içinde motivasyon, hizmet alanı, hizmet unsurları, uzmanlık, devletle ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla ilişkiler bağlamında farklılaşmaktadır."

Türk (2016), Yazmış olduğu makalede STK'ların Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyetlerini 6 ana başlıkta değerlendirmiştir.

Molbay (2019), yazmış olduğu yüksek lisans tezinde Suriyeli sığınmacılar konusunda sivil toplum kuruluşlarının rolünü ele almıştır. Sivil toplum kuruluşları ile kamu kurumlarının arasında bir kopukluk olduğu ve bu kopukluğun yararlılık derecesini düşürdüğü savunulmuştur. "STK'ların kamuya ait kurumlar ile iş birliği yapmaktan çekinmesi, STK'nın deneyim ile bilgilerinin kamu kurumlarına aktarılmasını engellemiştir. Aynı zamanda sığınmacılar konusunda daha fazla kişinin daha da etkin olarak çalışmalarının önünde teşkil etmiştir. STK'lar bazı durumlarda kamu kurumlarında bilgi edinmek istedikleri zaman cevap almakta zorlandıklarını da dile getirmişlerdir. Kamu kurumları özellikle şikâyet halinde takip yapan sivil toplum kuruluşlarına bazı hallerde bilgi vermek konusunda isteksiz davranabilmiştir. "

Bayrak (2018) yazmış olduğu yüksek lisans tezinde İzmir ilindeki mültecilerin sosyal uyumunda sivil toplum kuruluşlarının önemini irdelemiştir.

Castles ve Miller (2008), Göç meselesini uluslararası bir perspektifle ele almaktadır. Bu perspektife göre, gelişen taşımacılık imkanları ile basılı veya basılı olmayan(dijital) medyanın yaygınlaşması yoluyla daha da kolay hale gelen küresel - kültürel değiş tokuş göçleri teşvik etmektedir. Teorik anlamda da pratik anlamda da düzensiz göç ve hükümetlerin düzensiz göçle mücadele stratejilerine büyük önem

atfedilse dahi yasadışı göçe yönelik çalışmaların şaşırtıcı derecede az olduğuna dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın en önemli özelliği yapısı, işlevi ve hareket alanı birbirinden farklı 4 ayrı STK'nın incelenecek olmasıdır. Uluslararası anlamda Kızılay GO-NGO, IHH RI-NGO, Diyanet Vakfı hem GO-NGO hem RI-NGO ve HAYAD NGO kategorilerinde değerlendirilmekte; çalışmamızda bu özellikleri ile çalışma ve hareket alanları incelenmektedir. Bu çalışmanın dönütü olarak STK'lar da özellikle raporlama kısmındaki eksikliklerini saptayacaktır.

I.BÖLÜM

TÜRK TOPLUMUNDA GÖÇ VE STK

Tarih bilimi açısından bilinen ilk dönemden beri Türkler göçebe bir millet olarak adlandırılmıştır. Geçmişten günümüze göç ve göçmen kültürü, Türk toplumunun yaşam tarzı olarak karşımıza çıkar. Bu durum Türklerin dilini, kültürünü, yaşayışını ve inancını derinden etkilemiştir. Eski Türk göçleri ile günümüzdeki göçlerin ortak yanları en geniş ifadeyle ekonomik ve siyasi sebeplere dayalı olmasıdır (Taşağıl, 2015).

Yüzyıllar önce ana yurtlarından ayrılarak yeryüzünün her yönüne doğru başlattıkları göç ile yaşanabilir coğrafyalarda yurt tutan Türklerin yürüyüşü henüz sonlanmış sayılmaz. Yerleştiği her yerde sosyal hayatını ve kültürünü koruyup yaşatan Türk'ün bugünkü göç yönü Batı'ya doğru çizilmiştir. (Doulatabadi, 2018).

Temel anlamda bir mekândan başka bir mekâna çeşitli sebeplerden dolayı geçişi, o geçişin etkilerini, gidilen yer ile terk edilen yer arasındaki bağları da içine alan göç olgusu; tarihi boyunca göçmen (veya göçebe) olarak yaşayan Türklerin Dünya coğrafyasında geniş bir alana yayılmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu durum, tarihsel anlamda tüm Dünyayı etkileyen sonuçları da beraberinde getirmiştir. Göçlerin sonucu olarak İslamiyet öncesi Türk tarihi yalnızca Orta Asya'da değil Kafkaslar 'da Karadeniz'in kuzeyinde ve hatta Macaristan'ın içlerine kadar uzanan geniş bir alanda gerçekleşmiştir (Taşağıl, 2015).

Anadolu hem coğrafi hem matematiksel konum hem de göç yollarının elverişli olmasından dolayı tarihin ilk zamanlarından beri göçmenlerin transit geçiş için en fazla kullandığı yerlerden biridir. Doğu toplumlarının batıya, batı toplumlarının doğuya göçünde en elverişli geçiş noktası Anadolu'dur. Bundan dolayı Anadolu'ya köprü benzetmesi yapılmaktadır.

Türklerin ana yurdu orta Asya'dır. Ancak Türkler, çeşitli sebeplerle 3. ve 4. yüzyıllarda Orta Asya'dan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçlerin en büyüğü M.S. 375 yılında gerçekleşen Hun göçüdür. Asya Hunları M.S. 375 yılından Asya'dan Avrupa'ya göç etmiş ve bu göç sırasında büyük mücadeleler yaşanmıştır. Göç yolu üzerinde bulunan Gotlar, Franklar, Vandallar, Gebitler gibi bazı kavimler Avrupa içlerine doğru sürüklenmiştir. Bu olayın etkisi uzun yıllar etkisini sürdürmüş ve sonrasında bugünkü anlamda Avrupa toplumlarının temeli atılmıştır. Batıdan gelip yerli toplulukları sıkıştıran bu göç dalgası büyük devletleri de derinden etkilemiştir. 395 yılında ikiye ayrılan Roma İmparatorluğu, Doğu ve Batı Roma olmak üzere ikiye ayrılmış; etkisi asırlar boyu süren Avrupa Hun Devleti Avrupalı olmayan bir kavim tarafından Avrupa'nın ortasına kurulmuştur.

Türk tarihinde bilinen ilk göç hareketi olan Kavimler Göçü sonrasında Göktürkler, Uygurlar, Selçuklu ve Osmanlı'da da göç hareketleri devam etmiştir. Bu

göçlerin bir kısmı zorunlu göç kapsamında bir kısmı da gönüllü göç kapsamındadır. Göktürkler ve Uygurlardan sonra Selçuklu devlet yapısı, devletin organları ve yönetim şekli adı konmasa da göç üzerine kurulmuştu. Orta Asya göçleriyle Anadolu'ya doğru göç eden Türkler, Selçuklu devlet yönetim tarzı gereği fethedilen yerlere yerleştiriliyordu. Selçuklu Devleti, komutan ve beylere fethettikleri yerleri sahiplenme yetkisi vermişti. Anadolu'ya doğru ilk göç dalgası bu şekilde oldu. İkinci göç dalgası ise Moğol istilas sırasında gerçekleşti. Anadolu'nun kıyı kesimlerinde bile Türk nüfusunun sayısı oldukça artmıştı. Nitekim 12. yüzyıldan sonra Anadolu'ya Batılı kaynaklar tarafından Turkia adı verilmeye başlanmıştır. Selçuklu'nun dağılması sonucu Anadolu'da yaşayan beyliklerden biri olan Kayı boyunun kurduğu Osmanlı devletinde ise fetih ve cihan hâkimiyeti düsturu ön plandaydı. Fethedilen yerlerin Türkleşmesi ve İslamlaşması için sistematik bir şekilde İskân politikası uygulandı. Uzun yıllar fetihlerle merkezden çevreye doğru gerçekleşen göç hareketleri, Osmanlı'nın gerilemesi ve çöküş dönemine girmesi ile çevreden merkeze doğru yol izlemeye başlamıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde kaybedilen topraklardan elde kalan topraklara doğru kitlesel göçler yaşanmış ve bu durum Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da uzun yıllar devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ise mübadele yoluyla, kaybedilen topraklardan Anadolu'ya yapılan kitlesel göçler ile Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine iş gücü olarak yapılan kitlesel göçler göze çarpmaktadır.

Göç meselesinin tarihi çok eskilere dayanırken, araştırmamızın diğer disiplin alanı “Sivil Toplum” kavramı daha yakın dönemlerde gündeme gelmeye başlamıştır. Sivil Toplum yapısının tarihsel arka planına bakıldığında Osmanlı ve Selçuklu' da “Vakıf” kültürünün çokça yaygın olduğu görülmektedir. Vakıf anlayışında temel argüman şahsa veya devlete ait olan varlığın sosyalleşerek kamuya daha yararlı olmasını sağlamaktır. Vakıflar yaklaşık 1000 yıllık bir gelenek içerisinde toplumun ictimai yapısını da etkilemiş, sosyal denetim mekanizmasını oluşturmuştur. Vakıf kültür ve anlayışının temelleri Selçuklu döneminde atılmış, Osmanlı döneminde kurulan vakıflar bu temel üzerine inşa edilmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının Türklerdeki geçmişine bakıldığında Osmanlı ve Selçuklu sivil toplum yapılanmalarının mevcut devlet otoritesinin yapısından dolayı devletten bağımsız, tam anlamıyla sivil bir hareket tarzı benimsediği söylenemez. Vakıflar, loncalar, tarikatlar ve tekkeler Osmanlı ve Selçuklu sivil toplum yapılarının temelini oluşturur.

1. 1. Göç

1. 1. 1. Göç Olgusu

Göç; bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresine ve yapısına bakılmaksızın nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir (Göç Terimleri Sözlüğü-Uluslararası Göç Örgütü) veya toplumsal, ekonomik ya da siyasi nedenlerden dolayı

bireylerin veya toplulukların bir ülkeden farklı bir ülkeye, bir yerleşim bölgesinden inden başka bir yerleşim bölgesine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret (TDK Sözlüğü). Her ne kadar Uluslararası Göç Hukuku çerçevesinde insan hareketlerinin göç olarak değerlendirmesinde bazı kriterler olmasına rağmen temel anlamda göç insanların yer değiştirme faaliyeti olarak değerlendirilir. Göçler, bazı ölçütlere göre farklı şekillerde sınıflandırılabilir (Deniz, 2009). Göç meselesine farklı yaklaşımlar getiren araştırmacılardan bazıları da insan hareketlerinin göç olarak değerlendirilmesi için süre şartını da eklemektedir. Yani belli bir süre göç edilen yerde konaklama, yaşama şartı yerine gelmiyorsa bu hareketlilik göç olarak değerlendirilmemektedir.

Kirman'a göre göç; insanın yaşadığı yerden, kendi vatanından herhangi bir şekilde kopan ve kopmak durumunda olan kimselerin başka yerleşim alanlarına yerleşmek üzere gitmesi durumudur. Kirman, göçü sanayileşme ile birlikte önemini arttıran bir kavram olarak savunmuştur (Kirman 2016).

Uluslararası göç olgusu; ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve demografik açılarıyla birlikte düşünülmek durumunda olan bir olgudur. Olgunun çok boyutlu olması bakımından bu konu antropologlardan tutun da sosyologlara, siyaset bilimcilerden iktisatçılara, planlamacılardan idarecilere, tarihçilerden coğrafyacılar kadar bilim adamlarının birçoğunun ilgi alanına girmektedir (Mutluer, 2003: 9).

Göç olgusu, farklı disiplinleri etkilediği için tanım noktasında da farklılıklar ortaya koyan bir olgudur. Örneğin, göç konusunda edebi olarak yaklaşan bir araştırmacı göçün duygusal boyutlarını, ekonomik olarak yaklaşan bir araştırmacı göçün maddi boyutunu, sosyolojik olarak yaklaşan bir araştırmacı göçün sosyolojik etkilerini önceleyerek tanımlamada bulunur. Göç, tek bir konu gibi görünse de farklı disiplin yaklaşımları ile her disiplin alanına göre özgünlüğünü koruyan geniş bir konudur.

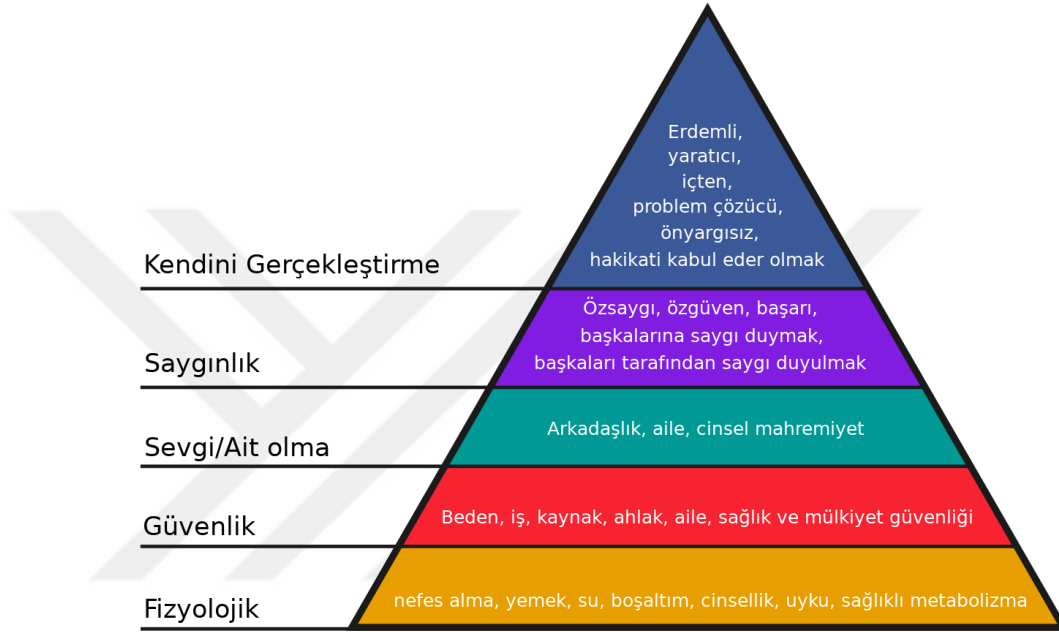
Göç olgusu, insanların var oluşundan bu yana hayatının odağında olan temel olgulardan biridir. Diğer canlılardan farklı olarak insan, aklıyla muhakeme etme, yeni şeyler keşfetme, daha fazlasını isteme, sahip olduklarıyla yetinmeme gibi özelliklere sahiptir. İnsanlar özellikle temel ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde bulunduğu yerleri terk etme eğilimine girmişlerdir. İnsanın ihtiyaçlarını Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde görmemiz mümkündür. Eski tarihlerdeki göçleri, temel anlamda Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki gereksinimlerin karşılanamaması sonucunda gerçekleşen göçler olarak değerlendirmemiz mümkündür. Bu ihtiyaçların başında gelen fizyolojik ihtiyaçlar ve Güvenlik ihtiyacı uzak tarihteki göçlerin temelini oluşturmaktadır.

Maslow'a göre barınacak bir yere sahip olmayan veya aç kalan bir insanın sosyal bir ihtiyaç olan kendine saygı gibi bir ihtiyacının olamayacağı, bununla birlikte bunun bir üst basamağında bulunan, barınma ve beslenme açısından yeterli ancak güvenlik açısından problem yaşayan bireylerin de yine aynı şekilde sevgi,

saygı, aitlik gibi ihtiyaçları ortaya çıkmayacaktır. Çünkü güvenlik kaygısı yaşayan bireyin en önem verdiği konu, o kaygının ortadan kalkması ve böylece normal bir yaşam sürdürebilmesidir. Bu durumun en güzel örnekleri yakın tarihimizde Türkiye’de yaşanan terör vb. sebeplerle gerçekleşen göçlerdir (Kula ve Çakar, 2015)

Tablo 1

Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Göç, her ne kadar bilinen tarihten bu yana her daim odakta bir kavram olsa da son yüzyıl içerisinde yaşanan göçler tarihin diğer dönemlerine nazaran daha sarsıcı sonuçlar getirmiştir. Castles ve Miller, içinde yaşadığımız bu çağı “Göçler Çağı” olarak değerlendirmektedir (Castles ve Miller, 2008). 1900’lü yılların başından itibaren nerdeyse Dünya’nın tamamını etkisi altına alan savaşlar, göç meselesinin ele alınmasını daha da önemli hale getirmiştir.

BM verilerine göre Dünya’daki göçmen sayısı son 50 yıllık süreçte yaklaşık 3 kat artmış, Dünya’da daha önce görülmemiş şekilde 70,8 Milyon kişi evlerinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Bu göçlerin de yaklaşık %10-15’i yasadışı şekillerde gerçekleşmiştir. 1990 yılında bu sayı BM Göç Raporuna göre (2015) 244 Milyona ulaşmıştır (Kirman ve Dölek, 2020). Avrupa’da İngiltere başta olmak üzere birçok ülke göç enstitüleri kurmuş; göç ve göçmenlerle ilgili devlet politikaları belirlemeye başlamıştır. Göç meselesi, Türkiye’de 2011 Suriye iç savaşı sonrası yaşanan büyük göç dalgası neticesinde ele alınmaya başlanmıştır. Türkiye, asırlardır göç yolları üzerinde bulunan bir coğrafyada yaşamasına, doğu batı yönlü göçlerin transit geçiş noktasında bulunmasına rağmen, göçmenler konusunda net bir devlet politikası yürütmemektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü dahi Suriye iç savaşının üzerinden

iki yıl geçtikten sonra kurulmuştur. (04/04/2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.)

1. 1. 2. Göç Çeşitleri

Göç olgusu üzerinde Ravenstein (1885) birtakım tespitlerde bulunmuştur.

- Her göç dalgası belirli bir dönüş hareketi ya da karşı bir göç hareketi meydana getirmektedir.

- Göçmenler çok yüksek oranda kısa mesafelerde göç hareketi gerçekleştirmektedir.

- Kentsel yerleşim yerindeki insanlar, kırsal alanlara oranla daha az göç etmektedir.

- Göç etmeyi karara bağlayan bireylerin çoğu yetişkindir.

- Büyük şehirlerdeki nüfus artışı doğal artıştan ziyade göç hareketi kaynaklıdır. (Solgun, Durat, 2017).

İnsanların temelde sosyal, kültürel, ekonomik veya doğal sebeplerle yer değiştirme faaliyetine göç denilmektedir. Bu tanım geniş bir çerçeve çizmektedir. İnsanlığı derinden etkileyen bu olgu sosyolojik olarak çok daha fazla derinlikleri olan bir süreçtir. Göç, sadece coğrafi bir konu olmamakla birlikte, aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik boyutları da bulunan bir olgudur. Göç –iç ya da dış- bir topluluk yaşamına geçişi ve her türlü değişimi içerir (Adıgüzel, 2016: v-3).

Göçler çağı (Castles ve Miller, 2008) olarak da değerlendirilen son yüzyılda göç meselesi toplumların yapısını derinden etkilemektedir. Bu durum göç olgusunun daha derinden araştırılmasına, araştırma sonuçlarının daha ciddi ele alınmasına ve neticede göç konusunda daha doğru politikalar üretilmesine olanak sağlamaktadır.

Göç olgusunun sosyolojik olarak derin izler bırakması da göz önüne alınarak farklı kategorilerde incelenmesi gerekmektedir. Göç olgusu; göçün nedenlerine göre, süresine göre, mesafesine göre ve göçün yapıldığı yerin özelliklerine göre temelde dört kategoride irdelenebilir.

1. 1. 2. 1. Oluşum Nedenlerine Göre Göçler

İnsanların doğup büyüdüğü, yaşayıp özümlediği toprakları sebebi ne olursa olsun terk etmesi zordur. İnsan; İçinde yaşadığı aile, mahalle veya köy, kültürel şartlar ile büyür ve gelişir. Bu durum insanda alışkanlıklara sebebiyet verir. Göç çeşitlerinin ele alındığı bu ilk bölümde her ne kadar gönüllü ve zorunlu diye göçü ayırmış olsak da araştırmacılar gönüllü göçlerin de aslında bir zorunlu taraflarının olduğunu ifade etmektedirler. Her ne kadar zorunlu ve iradeye bağlı olmak üzere

ikiye ayrılrsa da aslında iradeye bağılı göç bile içinde bir zorlama bulundurmaktadır. Göçmen ekonomik etkenlerle hareket ediyor olsa dahi ekonomik şartların zorlamasından bahsetmek de mümkündür (Usanmaz, 2009).

1.1.2.1.1. Gönüllü Göçler

İnsanların içinde bulundukları şartları kendi iradeleriyle terk edip daha iyi şartlarda yaşamlarını sürdürmek üzere yapmış oldukları göç türüne gönüllü göç denir. Gönüllü göç kavramı, hiçbir baskıya maruz kalmaksızın insanların kendi istekleri doğrultusunda yaptıkları göçlerdir (Koçak ve Terzi, 2021)

İnsanlar, bulundukları yerde erişemedikleri imkânları göç ettikleri yerde bulma umuduyla gönüllü olarak göç ederler. Gönüllü göçler; sağık, eğitim, ticaret, sosyal çevre, ekonomik yeterlilik veya yetersizlik gibi nedenlere bağılı olarak yapılabilir. Bireylerin göç etmeye kendi iradeleriyle karar verdiği göç çeşidi olan gönüllü göçte esas dürtü, bireylerin daha iyi yaşam şartları elde edeceklerini bekllemeleridir. (Yılmaz, 2014)

1.1.2.1.2. Zorunlu Göçler

Zorunlu göç; doğıal ya da insandan kaynaklı nedenlerden dolayı içerisinde refaha ve yaşama yönelik tehdit unsurları da içeren bir zorlayıcı unsurun bulunduğu göç hareketi, yerinden edilmiş kişi ise; kendisini mülteci yapabilecek korkular ya da tehlikeler dışındaki nedenlerle devletinden ya da topluluğından kaçan kişi (Göç Terimleri Sözlüğü- IOM) olarak tanımlanmaktadır.

Zorunlu göç ile gönüllü göçü birbirinden ayıran temel özellik, insanın kendi iradesiyle göçe karar vermesi olarak değerlendirilebilir. Her iki göç türünde de bir zorunluluk söz konusu olsa da gönüllü göçlerde göç etme veya etmeme durumu kişinin iradesine bağılıdır. Gönüllü göç ile zorunlu göçün sebepleri arasındaki en temel farklardan biri de zorunlu göçlerin daha çok kitlesel olaylardan kaynaklandığı gerçeğidir. Savaş, doğıal afetler, siyasi veya dini baskılar gibi kitleleri etkileyen durumlar neticesinde gerçekleşen göçler zorunlu göçlerdir.

Bazı araştırmacılar zorunlu ve gönüllü göçleri devletin tutumuna dayandırmaktadır. Devlet otoritesi tarafından göçe zorlanma durumunda bu göç türüne zorunlu, kişilerin kendi kararları ile göç etmesine ise gönüllü göç demektedirler. Başka bir ifadeyle zorunlu göç; kişinin karar süreçlerinde bulunmadığı, göçün öznesi olarak değil de nesnesi olarak bulunduğu göçlerdir (Zeytinli, 2012)

1.1.2.2. Süresine Göre Göçler

Bazı araştırmacılar insan hareketliliğine süre kıstası getirmektedir. Genellikle bu süre kıstası 3 aydır. Her ne kadar bir insan hareketliliğın göç sayılması farklı

ülkelerde farklı kriterlere bağlansa da süre bağlamında OECD ülkelerinin genelinde bu şart genellikle 1 yıl olarak değerlendirilir. Göçün süresine göre göçler ikiye ayrılır.

1.1.2.2.1. Mevsimlik (Geçici) Göç

İnsanların; turizm, tarım veya hayvancılık maksadıyla geçici olarak yer değiştirmeleri mevsimlik (geçici) göç olarak değerlendirilir. Türkiye’de mevsimlik (geçici) göçün genellikle tarım amaçlı olduğu, tarımsal amaçtan sonra sırasıyla turizm ve hayvancılığın geldiği ifade edilebilir. Türkiye’deki mevsimlik gezici tarım işçisi sayısında son yıllarda büyük artış olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, genellikle kayıt dışı olmaları sebebiyle kesin bir sayı belirtmek oldukça zordur. Ancak bazı çalışmalar bu sayıyı 300 bin olarak ifade etmektedir. (Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, 2015)

1.1.2.2.2. Kalıcı Göç

Gönüllü veya zorunlu olduğuna bakılmaksızın bir kişinin veya kitlenin bulunduğu yeri; ekonomik, sosyal, siyasi, dini veya doğal sebeplerle kalıcı olarak terk etmesi, başka bir yere göç etmesi durumudur. Kalıcı göç, yaşam sürdürülmesi amaçlanan, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik sebeplere bağlı yer değişikliğidir (Kıran ve Kaplan, 2020). Birleşmiş Milletler Nüfus Bürosu tarafından yapılan tanıma göre göç, kişinin köken yerinden ayrılarak başka bir yere gitmesi yoluyla ikametinin değişmesi olarak değerlendirilmektedir. Buna göre geçici olarak gerçekleşen insan hareketliliği göç olarak değerlendirilmemektedir. BM Nüfus Bürosunun bu yaklaşımı Dünya ülkelerinin çoğunda karşılık bulmamaktadır. Bunun en büyük nedeni mevsimlik işçilerin oluşturduğu etki ve bu geçici göçmenlerle ilgili politika geliştirilmesi zorunluluğudur. Hal böyleyken OECD ülkelerinin çoğunda insan hareketliliğinin göç sayılması için 1 yıl, diğer ülkelerde ise genellikle 6 aylık bir süre sınırlaması vardır.

1.1.2.3. Mesafesine Göre Göçler

Farklı kriterler temel alınarak yapılan göç sınıflandırmaları içinde en sık kullanılan sınıflandırmaya göre göç, iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Beşer, 2012). Bir ülkenin kendi siyasi sınırları içerisinde bulunduğu bölgeden başka bir bölgeye gerçekleştirilen göç hareketine iç göç denir. Dış göç ise bir ülkeden bir başka ülkeye yapılan göç hareketidir (Sağlam, 2006).

1.1.2.3.1. İç Göç

Günümüz teknoloji dünyasında devletlerin yasal olarak geçerlilik bölgelerini diğer devletlerden ayırdığı yapay veya doğal alanlara sınır denir. Eski çağlarda sınır kavramı kesin çizgilerle belirli değilken çağımızda idari anlamda net sınırlar çizilmiştir. Perruchoud’a göre ‘farklı bir ikamete sahip olabilme amaçlı veya yeni bir

ikametle sonuçlanacak şekilde insanların aynı ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleri iç göçtür'. Göçler geçici olabileceği gibi daimî de olabilir. İç göçmenler, kökeni bulundukları ülke içinde yer değiştirirler, ama yine de kökeninde bulunan ülkede kalırlar¹.

Bir devletin kendi sınırları içinde gerçekleşen göçlere iç göçler denmektedir. İç göç, göçün bir türü olarak, bir ülke içinde yerleşim yerinin değiştirilmesi olarak ifade edilmekle birlikte, doğum ve ölüm kadar yaygınlığı bulunan bir demografik değişkendir (Ginsburg, et al. 2016: 59).

Kalkınma sürecinde iç göç, hizmet ve sanayi sektörlerinde üretimi meydana getiren insan gücünü sağlamaktadır. Dolayısıyla iç göçün ekonomiye yansımaları olumlu olarak değerlendirilmektedir (Bahar ve Korkmaz Bingöl, 2010: 55).

İç göç, ülkenin kalkınma göstergelerine katkıda bulursa da ayrıca beraberinde olumsuz etkiler de getirebilir. Yüksek eğitilmiş gençlerin sayısındaki artış, kentlerde iş arayanların sayısında orantısız bir artışa yol açmıştır. Daha iyi iş fırsatlarını dört gözle bekleyen ve şehre gelen göçmenler, göç ettikleri yerleşim yerlerinde yeterli iş imkânı bulamadığından göçe karar verirler. Bu büyük şehirlere göç etmek demektir.

1.1.2.3.2. Dış Göç

Çağımızda ülkelerin başka ülkelerle yapay veya doğal sınırlarla idari olarak ayrıldığı gerçeğinden hareketle, bir ülkeden başka bir ülkeye veya ülke dışındaki bir bölgeye yapılan göçlere dış göç denir. Dış göç iç göçe nazaran daha kalıcı yerleşmeler içerir ve çoğunlukla ekonomik sebeplerle gerçekleşir. Son yüzyılda dış göçlerin artmasının en büyük sebebi ulaşım ve haberleşme ağının artması olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında son yüzyıl içinde yaşanan büyük savaşlar, doğal afetler, terör gibi zorlayıcı sebeplerle gerçekleşen dış göçler olabildiği gibi genellikle ekonomik sebeplerle gerçekleşen gönüllü dış göçlerin de olabildiği bilinmektedir.

Koçak ve Terzi Türkiye’de yaşanan dış göçleri üç ana başlıkta incelemiştir. Bunlar; beyin göçleri, işçi göçleri ve mübadele göçleridir. 1960’lı yıllarda başlayan beyin göçü, mühendisler, doktorlar ile bilim adamları arasında yaygınlaşmıştır (Koçak ve Terzi, 2012). Yine 1960’lı yıllara denk gelen dönemlerde Türkiye, özellikle Almanya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesiyle işçi anlaşması imzalamıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası toparlanmaya çalışan Avrupa ülkeleri sanayi alanında atılımlar gerçekleştirmiştir. 2. Dünya savaşı 1939-1945 yılları arasında yaşanmış, tarihin en ölümcül savaşı olarak literatüre girmiştir. 65 Milyondan fazla insanın öldüğü 2. Dünya savaşı sonrası ciddi bir işgücü eksikliği yaşanmıştır. Avrupa ülkeleri bu eksiklerini az gelişmiş ülkelerle işçi anlaşmaları yaparak çözmeye çalışmıştır. Bu işçi anlaşmaları sonrası binlerce insan Avrupa’ya göç etmiştir.

¹ (Göç Terimleri Sözlüğü- Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath – Cross)

Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan mübadele anlaşması neticesinde ülkemizde yaşayan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Türkler mübadele yoluyla değiş- tokuş yapılmıştır.

1.1.2.4. Göçün Yapıldığı Yerin Özelliğine Göre

20. yüzyılın ikinci Yarısından itibaren insanların refah seviyesi hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu durum haberleşme ve ulaşım ağlarının da ilerlemesiyle göç olgusunun rakamsal ve niteliksel olarak artmasına sebep olmuştur. Göçlerin yapıldığı yer özelliklerine bakıldığında genellikle kırdan kente göçün yoğun olduğu görülür. Ancak son yıllarda şehirlerin plansız ve hızlı büyümesi kentten kıra göç faaliyetlerinin de artmasına sebebiyet vermiştir.

Nüfus ve çevre ilişkisinin temelinde ekonomik faktörler yatmaktadır. Tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de iç göç olgusunun esas nedenleri arasında, sosyal, ekonomik, coğrafik, demografik, kültürel ve siyasi nedenler yer almaktadır. Hızlı nüfus artışı ve köyden kente göçler gibi nüfus hareketlerinin gerisinde hep ekonomik kalkınmanın önemli ve zorunlu kıldığı şartlar söz konusudur.²

1.1.2.4.1. Kırdan Kente Göçler

Çoğunlukla ekonomik sebeplerle kırsal alanlardan kentsel alanlara yapılan göçlerdir. Hızlı bir kentleşme süreci yaşayan Türkiye, özellikle son elli yılda bu ivmeyi kazanmıştır. (Yılmaz, 2009). Bu kentleşme beraberinde ekonomik büyümeyi ve refahı da beraberinde getirmektedir. Kırsal alanlardaki geçim sıkıntısı, tarımda makineleşme sonucu işsizlik sorunu, eğitim, sağlık ve iş imkânlarının yetersiz oluşu gibi faktörlerin yanında kentlerde iş olanaklarının fazla olması, eğitim, sağlık ve daha modern bir yaşam tarzı isteği kırdan kente göçün hızını arttırmıştır.

Kırdan kente göçler 1950 sonrasında hız kazanmıştır. 1927- 1950 yılları arasında kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı %75 civarındayken, 1950 sonrasında oran hızla düşmeye başlamıştır. Bu durumun bölgesel olarak sebepleri farklıdır. Mesela Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 1985 sonrası başlayan terör olayları o bölgelere has olarak gelişen göç hareketliliği doğurmuştur. 1927'de %75'lerde olan kırsal nüfus 2000'li yıllara gelindiğinde %35'lere düşmüştür (Işık, 2005).

Temelde ekonomik sebeplerle kırdan kente göç hareketliliği yaşanmakla beraber yeni açılan üniversitelerin ve evliliklerin de kırdan kente göç hareketlerini ciddi anlamda etkilediği söylenebilir. Genç kızların şehre gidebilmek amaçlı veya şehirde yaşayan biriyle evlenmek suretiyle kıyı terk etme olgusu çok da eski değildir.

² (<https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/goc-eden-nufus-i-85673>. Er. Tar: 01.03.2021)

1970'lerde başlayan bu göç hareketinin, 1980'lerde ise büyük hız kazandığı görülmüştür. (Yılmaz, 2009).

Kırdan kente göç özellikle sanayi ve ticaret alanlarında gelişmiş büyük şehirlere doğru yapılmaktadır. Bu da beraberinde büyük sorunlar getirmektedir. Özellikle gettolaşma ve çarpık kentleşme bu sorunların başında gelmektedir. Köyden kente doğru yapılan göçler, Türkiye'nin geçmişte yaşadığı sorunların ortaya konulabilmesi adına önemlidir. Çünkü bu, nedenleri ve sonuçları ile beraber Türkiye'yi yansıtmaktadır. Bu sorun yeterince anlaşılmadığı takdirde ülke sorunlarına daha akılcı çözümler üretilebilecektir (Güreşçi, 2011). Başlangıçta ister geçici ister kalıcı olsun çoğu göçmen kalıcı olmaya yüz tutmaktadır. Bu da şehirlerde toplumsal, ekonomik ve demografik sorunları beraberinde getirmektedir.

1.1.2.4.2. Kentten Kıra Göçler

Göç olgusunun gerçekleştiği yere göre incelendiğinde kaynakların ve araştırmaların büyük bir çoğunluğunun kırdan kente göçü veya kırsaldan şehirlere doğru yapılan göçleri ele aldığını görürüz. Türkiye'de, göç alan ve göç veren yerler incelendiğinde yoğun bir şekilde kırsaldan şehirlere doğru göç hareketliliğinin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu hareketliliğin ekonomik, sosyal, kültürel izleri daha etkili olduğundan incelenmeye veya araştırılmaya daha elverişli materyallerin ortaya konulacağı da bariz bir gerçektir. Kırsaldan kentsel alanlara yapılan göçlerin itici ve çekici yönlerinin temelinde ekonomik sebepler yatmaktadır. 1950 yılından itibaren artan sanayileşme sonucunda kısmen de olsa desteklenen kırdan kente göç, zamanla sorun olarak görülmeye ve bu anlayışla birlikte kırsaldan kentlere yapılan göçlerin önüne geçmenin yolları aranmaya başlanmıştır.

Tezcan (2009) kentten kıra göç olgusunu geçici ve kalıcı göçler olmak üzere iki ayrı başlıkta incelemiştir. Geçici göçleri Yaylaya Göç, Bağ Evlerine Göç, Denize Gidiş, Yazlığa Gidiş, Tatil Köyleri olarak tanımlamaktadır. Kalıcı göçleri ise sınıflandırmamış, bu göçlerin sebeplerini irdelemiştir (Tezcan, 2009).

Kentten kıra doğru yapılan göç oranı kırdan kente doğru yapılan göçün çok gerisindedir. Kentlerde oluşmaya başlayan ve gelişen itici faktörlerin etkinliği, son yıllarda kentten köye göçlerin de artmasına neden olmuştur. Özellikle kırsal alanlardan kente göç eden ailelerin birçoğu, kişilerin kentlerde zorlu yaşam şartlarına sahip olduğu, yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Güreşçi, 2010: 77-86). Güreşçi'ye göre köyden şehre doğru yapılan göçlerin neticesinde bazı sorunlar ortaya çıkmış ve bu sorunlar neticesinde köylerde azalan nüfustan dolayı bazı çekici durumlar ortaya çıkmıştır. (Güreşçi, 2010: 77-86).

Şehirlerdeki olumsuz durumlar ve kırsal kalkınma noktasında son yıllarda geliştirilen politikalar neticesinde oran olarak az da olsa kentten kıra doğru göç hareketlerinin olduğunu ifade edebiliriz.

Kentten köye göçler, Türkiye’de sistematiksel açıdan incelendiğinde, geçici ve sürekli göçler şeklinde farklı bir yaklaşımı da ön plana çıkmaktadır (Tezcan, 2009).

Kentten kıra göç eden başka bir grup ise kentlerde ekonomik olarak doyuma ulaşmış ancak sosyal ve kültürel olarak daha sakin bir hayatı tercih edenlerdir. Bu kesim içinde sağlık sorunlarından dolayı kırsal alanda yaşamayı tercih edenler de vardır. Bahsi geçen insanların bir kısmı mevsimlik olarak, bir kısmı dönemlik olarak bir kısmı da kalıcı olarak bu yaşamı tercih etmektedir. Dağ evi, bağ evi, köy evi tarzı yaşantı şehrin hareketliliğinden sıkılan insanlar için bir dinlenme olanağı sağlamaktadır.

Türkiye’de göç denilince akla gelen ilk şehir şüphesiz ki İstanbul’dur. İstanbul nüfusu 2020 TÜİK verilerine göre 15.462.452 kişidir. Ve bu sayı son 10 yılın istatistikleri ele alındığında ilk defa düşüş göstermiştir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birini Dünya’yı etkisi altına alan pandeminin etkisi olduğunu söyleyebiliriz. İnsanlar, salgın, doğal afet veya iç karışıklık durumunda kentlerden uzaklaşıp daha az tehlikeli olan kırsal alanlara yönelmektedir.

Tablo 2

Yıllara göre İstanbul’un nüfus artış hızı (TÜİK 2020)

Yıl	İstanbul Nüfusu	Artış Hızı
2012	13.854.740	% 1.69
2013	14.160.467	% 2.21
2014	14.377.018	% 1.53
2015	14.657.434	% 1.95
2016	14.804.116	% 1.00
2017	15.029.231	% 1.52
2018	15.067.724	% 0.26
2019	15.519.267	% 3.00
2020	15.462.452	% -0.37

Göç hareketi yönünden ele alındığında kırdan kente göçün yoğunlukla kalıcılık gösterdiği, ancak kentten kıra göç hareketinin geçici bir göç olduğunu görülmektedir.

1.1.2.4.3. Kırdan Kıra Göçler

Göç hareketliliği açısından değerlendirildiğinde en yüksek oranı kırdan kente doğru yapılan göçler oluşturmaktadır. Türkiye’de 1950’lerden başlayarak ve artarak devam eden bir süreçtir bu. Türkiye’deki göç yoğunluğunun temelinde yatan

ekonomik faktörler kırdan kente göç kadar olmasa da kırdan kıra göç olayını da etkilemektedir. Türkiye’de kırdan kıra göçün sebeplerinin başında yaylacılık faaliyeti gelir. Ülkenin hemen hemen her yerinde yaylacılık faaliyetleri gerçekleşmektedir. Burada bahsi geçen yaylacılık faaliyeti, şehirlerden çeşitli sebeplerle yaylalara giden maddi imkân açısından orta ve üzeri kişilerin hareketliliği değildir. Kırdan kıra göçün en yaygın şekli olan yaylacılık faaliyetinde temel ekonomik etken hayvancılıktır. Karlı bir hayvancılık için yem giderlerinin az maliyetli olması istenir (Yılmaz, Savaş, Yanar, 2020). Rakımı düşük yerlerle rakımı yüksek yerler arasında otlakların yetişmesi açısından zaman dilimi farklılığı gözlemlenmektedir. Özellikle mayıs ayından itibaren sıcak iklime sahip yerlerde yaylalara doğru bir göç hareketliliği söz konusudur. Bu göçün dönüşü eylül hatta ekim ayını bulmaktadır.

Diğer bir kırdan kıra göç örneği de Türkiye’de örneğine çok sık rastlanan baraj yapımı sonrası köylerin başka bir yere taşınmasıdır. Baraj alanı içerisinde kalan köyler devlet tarafından istimlak edilmekte ve başka bir yere göç edilmesi sağlanmaktadır. Birçok yerleşmenin yeri, barajların su toplama havzası içerisinde kalması sebebiyle değiştirilmiştir (Orhan, Gök 2016).

Kırdan kıra göçün başka bir sebebi de evlenerek yer değiştirme şeklinde gerçekleşir. Evlilik sonrası bireysel olarak yer değiştirmeler gerçekleşmektedir.

1.1.2.4.4. Kentten Kente Göçler

Literatür tarandığında göçün yapıldığı yer konusunda genellikle kırdan kente veya kentten kıra doğru göç hareketlerinin yoğunlukla araştırıldığı; bunun yanında kırdan kıra veya kentten kente göçün araştırmalara pek fazla konu olmadığı görülmektedir. Her ne kadar “Kent” sözcüğü şehir sözcüğüyle eş anlamlı (TDK Güncel Sözlük) gibi görünse de aslında kavramsal anlamda bire bir aynı anlama gelmemektedir. Sosyolojik olarak kent sözcüğü; nüfus yoğunluğunun sanayi, ticaret ya da hizmet alanında çalışan, tarıma dair etkinliklerin yapılmadığı yerleşim alanı olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla kentten kente göçü de bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Başlangıçta göçler genel olarak kırdan kente olsa da, günümüzde göçlerin çoğu kentten kente gerçekleşmektedir (Bülbül, Köse- 2010). Aslında kentten kente göçün başlangıç noktası olarak kırdan kente göçü gösterebiliriz. Kırdan kente daha iyi iş olanakları ve ekonomik imkân beklentisi ile gelen insanlar bir süre göç ettikleri yerlerde yaşasalar da bir süre sonra farklı beklentilerle başka bir kente göç etme eğilimi göstermektedirler.

1950’li yıllarda başlayan kırdan kente göç hareketleri genellikle belli şehirlere doğru yapılmaktaydı. Bu şehirlerin başında İstanbul, İzmir, Kocaeli, İçel şehirleri gelmekteydi. Ancak 2000’li yıllara yaklaşıldığında bu şehirlere ek olarak yeni cazibe merkezleri oluşturan şehirler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu şehirlerin başında turizm açısından Antalya, Muğla gelmekte; ticaret ve sanayi açısından Kayseri ve Gaziantep şehirleri gelmektedir. Bu şehirlere yapılan göçlerin bir kısmı yine kırdan kente doğru olmakla beraber başka şehirlerden bu tür şehirlere göçün de bir hayli fazla olduğu söylenebilir.

2. Türk Toplumunda Göç

2.1. Türkiye ve Göç

19. yüzyıldan bugüne Türkiye topraklarında etkin olan üç temel uluslararası göç dalgasından söz edilebilir:

- * Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları ile erken cumhuriyet dönemi içerisinde muhacirlerin gelişi

- * 1960 ve 1970'lerde Avrupa'ya yapılan işçi göçü

- * 1990 yılı sonrasında komşu coğrafyalardan başta İstanbul olmak üzere, büyük kentlere gelen yeni göçmenler: sığınmacılar, kadın ev çalışanları, , transit göçmenler, bavul ticareti yapanlar, Avrupalı emekliler, yüksek vasıflılar, vs. (Danış, 2021).

1. Dünya Savaşı sonrası yenilgi yaşayan Osmanlı Devleti, Afrika'nın kuzeyinde, Ortadoğu'da ve Balkanlar'da çok fazla toprak kaybetmiştir. Bu süreçte kaybedilen topraklardan Anadolu'ya doğru yoğun bir göç başlamıştır. Bu göç dalgası Osmanlı'nın son dönemindeki savaşlar döneminden yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Balkanlarda, Osmanlı'nın zayıflamasını fırsat bilen ayrılıkçı grupların çıkardıkları isyanlar sonucu ulus devletlerin kurulması, sonrasında Ruslarla yapılan savaşlar ve nihayetinde Balkan savaşları bu göçleri daha da fazla tetiklemiştir.

Gerek dini gerek etnik özellikleri bakımından Türkiye, tarihin her döneminde sığınılan bir ülke konumunda olmuştur. İslam Dünyası ve Türk Dünyası içinde güçlü duruşu ve coğrafi olarak da doğu ile batının arasında köprü konumunda olması Türkiye'nin göçmenler için ideal bir göç edilebilecek yer olmasını sağlamıştır. Türkiye'nin Dünya ülkeleri arasındaki yeri itibarıyla gelişmekte olan ülkeler statüsünde bulunması, göç olgusu açısından kendi içinde batıya doğru göçlerde kaynak ülke, doğu-batı yönlü göçlerde hem hedef hem de transit ülke olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Başka bir ifade ile transit ülke olarak kullanılan Türkiye düzensiz göçmenler açısından geçici olurken, başka bir kısmı için kaçak işçi olarak çalışıp hedef ülke olarak kullanılmaktadır (Deniz, 2014).

Türkiye, göçmenlerle ilgili hukuki alt yapıyı düzenleyen 1951 Cenevre Protokolü'nü imzalamış ancak 1961'de yaptığı bir düzenlemeyle bu protokole şerh koymuştur. Buna göre Türkiye, sadece Batı Avrupa'dan gelecek mültecileri kabul edeceğini beyan etmektedir. Hatta Türkiye tarafından hazırlanan "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Eylem Planı"nda mülteci tanımı bile literatürdekinden farklı bir şekilde yapılmaktadır. Mülteci tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesine göre "İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi"

(1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi) olarak tanımlanmaktadır. Ancak Türkiye'nin hazırladığı eylem planında Mülteci tanımında; Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeni ile ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğramasından haklı olarak korktuğu için, vatandaşı olduğu bir ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden faydalanamayan veya korkudan dolayı faydalanmak istemeyen ya da uyuğu bulunmuyorsa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı olarak tanımlanmaktadır³.

Türkiye, Batı Avrupa dışından gelenleri sığınmacı veya geçici sığınmacı olarak kabul etmektedir. 2011 Suriye İç Savaşı sonrası Türkiye'ye gelen Suriyeli Göçmenlerin statüsü de geçici sığınmacı statüsüdür. Bunun dışında daha önce de bahsettiğimiz doğu- batı yönlü göçlerde transit ülke olma özelliğini de korumaktadır. Doğu'dan veya Orta Doğu'dan Avrupa'ya daha iyi şartlarda yaşam sürmek için göç eden insanlar bu göç hareketlerini Türkiye üzerinden gerçekleştirmektedir. Suriye Savaşı dışında düzensiz olarak Türkiye'ye göç eden ilk 10 ülke sırasıyla Afganistan, Suriye, Pakistan, Özbekistan, Bangladeş, Irak, Türkmenistan, İran, Fas ve Kongo'dur. (GİGM- 2020) Diğer yandan 1980 yılından itibaren Ortadoğu'daki baskıcı rejimlerden kaçanların en fazla sığındığı ülkelerden biri Türkiye olmuştur. 1979 İran Devriminden sonra çok sayıda insan İran'dan kaçarak Türkiye'ye sığınmıştır. Bunlardan bir kısmı kalıcı olarak Türkiye'ye yerleşmiş, bir kısmı da transit olarak Avrupa'ya geçmeyi tercih etmiştir. Yapılan bir tahmine göre 1980 ile 1991 yılları arasında Türkiye'yi kısa vadeli beklemek için kullanan ve transit şekilde genellikle Kuzey Avrupa ülkeleri ile Avrupa'ya geçmek için 1,5 milyon İranlı'nın bulunduğu öne sürülmektedir (Kara, Korkut 2010: 153).

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde yaşanan göçler üç kısımda incelenebilir. Bunların ilki, iskân politikası gereği merkez nüfusun fethedilen yerlere dağıtılması şeklinde gerçekleşen göçlerdir. İkincisi özellikle Akıncı beylerinin fethettikleri yerlere ailelerini veya sülalelerini götürmek suretiyle oluşan göçlerdir. Bu iki göç şekli gönüllü olarak gerçekleşen göçlerdir. Üçüncü göç şekli ise farklı sebeplerle sürgün edilen kişi veya grupların göç etmesi sonucu ortaya çıkan göçlerdir.

Osmanlı Devleti sınırları içerisine göç yalnızca Türkler ile Müslümanlar arasında sınırlı kalmamış, Kuzey ve Orta Avrupa'nın Hristiyan olan ülkelerinde baskı altındaki Eşkenaz Yahudileri de "Hilalli bayrağın adalet ve hoşgörü getirdiği" topraklara göç etmişlerdir. Yahudilerden Osmanlı'ya yerleşen, ödedikleri "haraç" isimli vergiyi verme suretiyle tüm ülkede mal- mülk sahibi olma ve yerleşme haklarına erişmişlerdir. (Efe, 2018).

³ İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı

Anadolu, Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmeye başlaması ve kaybedilen toprakların başka güçlerin eline geçmesiyle birlikte hızlı bir şekilde göç almaya başlamıştır. Bu hareket ilk olarak Rusya'nın Osmanlı'dan aldığı Kırım'da yaşayan Kırım Tatarları tarafından başlamıştır. Ardından özellikle Kafkasya'da kaybedilen topraklardan sayısı iki buçuk milyonu bulan Çerkes göçü yaşanmıştır. Çerkeslerin çok büyük bir çoğunluğu Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Bu durum sadece Çerkesler için geçerli değildi. Osmanlı Devleti Kafkasya'da olduğu gibi Balkanlarda ve Ortadoğu'da da böyleydi. 19. ve 20. yüzyıl bu bölgelerde yaşayanlar için dehşet dönemleriydi. Bu bölgelerdeki tüm topluluklar, savaşın, açlığın ve savaş zamanında hızla yayılmaya başlayan dizanteri, tifüs gibi hastalıkların, ayrıca savaşı kaybeden taraf için vuku bulan, yurdunu bırakıp göçme zorunluluğunun dehşetlerinden nasibini almıştır (Aslan, 2006).

Osmanlı'nın son dönemlerinde kitlesel olarak yaşanan göçler Osmanlı Rus harbi sırasında da devam etmiştir. Rusların baskıcı politikaları sonucu daha önce Osmanlı'da olan bölgelerdeki insanlar kitlesel olarak göç etmeye başlamıştır. Başta Anadolu olmak üzere Osmanlı'nın farklı yerlerine yerleştirilen göçmenlerin yaraları sarılmaya çalışılmıştır. J. McCarthy, Osmanlı- Rus savaşı sonrası göç eden insanların sayısını 1.253.500 olarak tespit etmiştir. (McCarthy, 1998: 105.) Dönemin Dünya nüfusu ve Osmanlı nüfusu göz önüne alındığında bu rakamın ne kadar büyük olduğu daha iyi anlaşılacaktır. 1800'lü yılların sonuna doğru Osmanlı nüfusu 18 milyon civarındadır. Balkan Savaşları ve 1. Dünya savaşı sırasında da göçler devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin 1 Dünya savaşında yenilgisi ve ardından Anadolu da dâhil olmak üzere topraklarının çoğunun işgal edilmesi neticesinde göç hareketliliği kısmen azalma göstermiştir. 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi işgale karşı devam eden Kurtuluş Savaşı'nı yönetmiştir. 1922 yılı itibariyle Anadolu'nun birçok yeri işgalden kurtarılmış, 1923'te yeni devlet yönetim şeklini Cumhuriyet olarak ilan etmiştir. Bu aşamadan sonra dış devletlerle ilişkiler de şekillenmeye başlamıştır.

19. yüzyılda Osmanlı'ya karşı başlatılan ayaklanmalardan biri de Rum ayaklanmalarıdır. Bu ayaklanmalar neticesinde Yunanistan giderek genişlemeye başlamış ve nihayetinde Anadolu'nun Batı kısımlarını işgale kadar dayanmıştır. Anadolu'nun Batı kesimlerinden iç kısımlarına doğru bir işgal hareketi olsa da bu hareket geri püskürtülmüştür. 1922 Büyük Taarruza kadar devam eden Yunan işgali, Büyük Taarruz Savaşı neticesinde Yunanistan'ın savaşı kaybetmesiyle sonlanmıştır. Büyük Taarruz neticesinde yaklaşık 1.000.000 Rum Yunanistan'a göç etmiş, kalanların durumu ise Lozan Konferansı sırasında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan bir sözleşme ile çözümlenmiştir (Bozdağlıoğlu, 2014). 30 Ocak 1923'te Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre Müslüman olup Yunanistan'da yaşayan Türkler ile Hristiyan olup Türkiye'de yaşayan Rumlar yer değiştireceklerdir. Anlaşma maddelerine göre önceki topraklarından göç edenler, diğer ülkeye vardıkları an

vatandaşlıklarını kaybedecekler ve yeni yerleştikleri ülkenin vatandaşlığını alacaklardır. Ayrıca bu protokole göre göç edenlerin geri dönüşlerinin de önü kapatılmıştır. Her iki ülke için de büyük sorunlara yol açan mübadele sonucunda 350 000 Müslüman Türk, 200 000 Hristiyan Rum yer değiştirmiştir.

Yunanistan ile imzalanan mübadele anlaşması sonrasında en büyük göç dalgası Bulgaristan'da yaşayan Müslüman Türklerin Anadolu'ya göç etmesi sonucu oluşmuştur. 1925 yılındaki Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi neticesinde başlayan göçler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında devam etmiş, Bulgaristan Hükümeti, 1950-1952 yılları arası ülkede yaşayan Türkleri göçe zorlamış, 1960'lar ve 1970'ler boyunca da aile birleşmeleri kapsamında Türkiye'ye çok sayıda Bulgaristan'da yaşayan Türk göç etmiştir. Bulgaristan'da Türkiye'ye son göç dalgası ise 1989 yılında gerçekleşti. Bulgaristan hükümeti yine ülkesindeki Türkleri, zorla Türkiye'ye gönderme yolunu seçmiştir. 200.000'den fazla Türk zorla göçe tabi tutulmuştur (Efe, 2014).

Bir diğer göç dalgasını ise 80 bine yakın aile ile Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelen göçmen kitlesi oluşturmaktadır. Yugoslavya göçmenlerinin göç sebebi Yunan ve Bulgar göçlerinden farklı olarak hükümet baskısı değil sosyo-ekonomik nedenlerden dolayıdır (Efe, 2014.)

Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya gibi ülkelerden Türkiye'ye 1923- 1945 yılları arasında 800 000 civarında göçmen gelmiştir. Diğer taraftan Rusya'nın Afganistan'ı işgaliyle birlikte çok sayıda Özbek, Kazak, Kırgız ve Uygur Türk'ü Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmiştir. Bu insanlar ülkenin farklı yerlerine yerleştirilmiştir.

Resim 1

Hatay- Antakya Ovakent Mahallesi – Özbek Türk'ü bir dede ve Çocuklar

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu ilk yıllarda nitelikli nüfusun önemli bir bölümünü mübadele ve göçler yoluyla kaybettiği için, yurt dışından Türkiye'ye gelmek isteyen göçü desteklemiştir. Ayrıca, azalan nüfusun artırılması amacı ve düşüncesi de bu teşvikte önemli bir rol oynar. Savaş ve göçlerle nüfus ve özellikle eğitilmiş önemli ölçüde azalmıştır (Duman, 2008).

Osmanlı topraklarının çok büyük bir bölümünün kaybedilmesi ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin elinde sadece Anadolu yarımadasının kalmasına rağmen göç konusunda hep tercih edilen bir ülke olmuştur. Bu durumun sebebi, olarak birçok tarihçinin de ifade ettiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin devamı gibi görülmesi ile milli ve dini özelliklerinden kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'ye yönelik bir diğer büyük göç de 1988 yılında başlayan ve giderek şiddetini arttıran Irak içindeki karışıklıklar sonrası yaşanmıştır. Dönemin ABD Başkanı Bush'un Irak halkını ayaklanmaya çağıran "Akan kanı durdurmanın bir yolu daha var ve bu da Irak ordusu ve halkının kontrolü kendi eline alıp diktatör Saddam Hüseyin'in kenara çekilmesini sağlamaları" söylemi ile özellikle Irak'ın Kuzey bölgelerinde ayaklanmalar baş göstermeye başlamıştır. Sonrasında Irak Ordusu Halepçe şehrine operasyon başlatmıştır. Celal Talabani liderliğindeki KYB (Kürdistan Yurtseverler Birliği)'ne bağlı muhalifler İran ordusuyla iş birliği yaparak Irak'a doğru Halepçe kasabasına girdi. Yaklaşık 3000 kişilik Irak Ordusunu püskürttü ve isyan başlattı (Saddam Hüseyin Döneminde Irak- Emre SAK.-Konya 2019) Irak'ın Halepçe kentinde yaşanan bu katliam sonrasında Türkiye'ye 51 bin Iraklı göç etmiştir (Deniz O. (2009). Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili. Doğu Coğrafya Dergisi, 14 (22)) 1991 Körfez Savaşı da Irak için bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaş

sonrasında da yüzbinlerce insan Irak'a sınır ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu kriz sonrasında Türkiye'ye göç eden Iraklı sayısı da 460 000 kişi civarındadır (Deniz O- 2009)

Resim 2

1988 Halepçe Katliamı Sonrası Göç

Göç hareketliliğine bakıldığında özellikle kitlesel göçlerde savaşların çok büyük etkisinin olduğu ve Türkiye'nin sığınılacak ülke konumunda olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim Bosna ve Kosova Savaşları sonrasında da binlerce insanın Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. 1992 yılında 25 bin civarında Bosnalının, 1999 yılında 10 bin Kosovalının Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir (Deniz O- 2009).

Türkiye gerek ekonomik durumu ve kalkınmışlık seviyesi ve gerekse coğrafi konumu itibarıyla Asya ile Avrupa arasında köprü olma konumunda bir ülkedir. Bu durum kalkınmışlık seviyesi düşük olan Doğu ve Ortadoğu ülkelerinden gelen göçün hedef ülke olarak Türkiye'ye yönelmesine zemin hazırlamaktadır. Türkiye temelde dört çeşit göçmen akışı ile karşı karşıyadır. Bunlar: (1) çalışma amaçlı düzensiz göçmenler; (2) transit göçmenler; (3) sığınmacılar ve mülteciler ile (4) düzenli göçmenlerdir (İçduygu ve Kirişçi, 2009)

Ortadoğu, Doğu veya Kuzey Afrika'da yaşanan her türlü siyasi çekişme, iç savaş veya savaş bu bölgelerde doğal bir göç verme eğilimi oluşturmaktadır. Bu durumun neticesinde hem ekonomik kalkınmışlık hem de savaşı olmayan ortamda yaşama isteği insanları Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Batı'ya yönlendirmektedir. Türkiye bu noktada hem doğu batı yönlü kara sınırı, hem de Akdeniz ve Ege denizleri aracılığıyla Avrupa'ya bağlanması noktasında göçmenlere iyi bir transit geçiş noktası oluşturmaktadır. Bunun dışında kendi ülkesinde yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde kısa süreli olarak göç eden transit göçmenler de mevcuttur.

1979 İran Devrimi ve 1988 yılında Irak'ta yaşanan iç karışıklıklar neticesinde Türkiye'ye gelen göçmenlerin büyük bir kısmı kaynak ülkelerine geri dönmüştür.

Türkiye, 31 Ekim 1961 yılında Almanya'nın Bad Godesberg şehrinde Federal Almanya ile "Türk İşçilerinin Almanya'da İşe Yerleştirilmelerine Dair Anlaşma" imzalamıştır. Bu anlaşma Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yurt dışına işçi gönderme anlaşmasıdır. Bu anlaşma kapsamında Almanya'ya çalışmaya gelen Türk işçilerinin Almanya'da işe yerleştirilmelerinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Batı Avrupa ülkelerinin masif işçi alımını durdurdıkları 1973-1974 yıllarından bu yana anılan Anlaşma kapsamında Almanya'ya işgücü gönderilmemektedir⁴. Türkiye'nin kaynak ülke konumunda en büyük göç hareketliliği, Almanya başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine yönelen işçi göçleri sayesinde olmuştur. 1960'lı yıllarda başlayan ve 2000'li yıllara kadar devam edegelen bu göç serüveni hala devam etmektedir.

Resim 3

Sirkeci Tren İstasyonu- Almanya'ya Giden İşçiler ve Yakınları

Türkiye, Asya ile Avrupa arasında köprü olma vazifesini sadece fiziksel anlamda gerçekleştiren bir devlet değildir. Bu ülke fiziksel köprü olma dışında; Siyasi, Ekonomik, ticari ve sosyal anlamda da Asya- Avrupa arasında köprü olma konumundadır. Türkiye'ye yönelik düzensiz göçün Türkiye ve çevre ülkeler açısından farklı sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında çevre ülkelerdeki iç karışıklıklar gelmektedir. Siyasi ve ekonomik sebeplerle gelişen iç çatışmalar neticesinde Türkiye hedef ülke veya Avrupa'ya geçmek için transit ülke olarak kullanılmaktadır. Diğer bir faktör de Türkiye'nin doğu- batı ve Kuzey- Güney yönlü

⁴ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

<https://ailevecalisma.gov.tr/media/1341/isgucuanlasmalari.pdf> Er Tar: 30.03.2021)

coğrafi yapısıdır. Son yıllarda bu coğrafi yapının ulaşım ağlarıyla daha da güçlendirilmesiyle Avrupa'ya geçecek transit göçmenler için Türkiye, daha fazla kullanılabilir hale gelmiştir. Diğer bir faktör ise az gelişmiş doğu ülkelerinden gelen göçmenlerin, göçmen sayısının artmasıyla birlikte daha sıkı ve katı sınır politikası uygulayan Avrupa'ya geçme yerine, Avrupa'ya sınır ülkelere yerleşme eğilimidir. Son olarak da Türkiye, komşu ülkelere nazaran ekonomik anlamda daha güçlü bir ülkedir ve bu sebeple bu ülkelerden çalışmaya gelen göçmenler için çekici güç oluşturmaktadır.

Türkiye, 1960'lı yıllarda imzalanan işçi anlaşmasıyla birlikte kaynak ülke (menşe ülke), ekonomik sebeplerle Avrupa'ya geçmek isteyen veya farklı sebeplerle ülkelerinden Türkiye'ye gelen ve sonrasında ülkelere geri dönen göçmenler açısından transit ülke konumundadır. Transit göçmenlerin büyük bir kısmını Türkiye üzerinden yasa dışı yollarla Avrupa'ya geçmek isteyen kaçak göçmenler oluşturmaktadır. Mart 2021 itibarıyla en fazla düzensiz göçmenin geldiği ülkeler sırasıyla Afganistan, Suriye, Pakistan, Irak, Özbekistan, Bangladeş, İran, Türkmenistan, Somali, Fas ülkeleridir. 2021 Mart ayı itibarıyla kaçak yollardan Türkiye'ye gelen kaçak göçmenlerin sayısı 22.115'tir (GİGM- 2021). Türkiye, Düzensiz göçle mücadele kapsamında "Geri Kabul Anlaşmaları" imzalamıştır. Bu anlaşmalar, anlaşmaları imzalayan ülkelerin düzensiz göç karşısında tedbir almalarını zorunlu hale getirmekle birlikte, düzensiz göçmenlerin insan haklarının korunmasına ve uluslararası kurallara uygun olarak ülkelere veya en son transit geçtikleri ülkeye gönderilmelerini sağlamaktadır. Türkiye, düzensiz göç ile mücadele kapsamında 2001 yılından bu yana Suriye, Yunanistan, Romanya, Kırgızistan, Ukrayna, Pakistan, Rusya, Bosna-Hersek, Nijerya, Yemen, Moldova, Belarus, Kosova, Karadağ, Norveç ve Avrupa Birliği arasında Geri Kabul Anlaşması imzalamıştır⁵.

Göç olgusunun Türkiye'yi ilgilendiren bu bölümüne 2011 yılında iç savaşla başlayan Suriye göçü dâhil edilmemiştir. Suriye göçü her yönüyle ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

2.2. Hatay ve Göç

Hatay, konumu ve stratejik özellikleri bakımından önemli bir yere sahiptir. 2011 Suriye iç savaşı ile birlikte şiddetini giderek arttıran olaylar aynı oranda göç vakalarının da artmasına zemin hazırlamıştır. Ancak tarihi olarak da Hatay göç ve hac yolu üzerinde bulunması, Anadolu ile Ortadoğu arasında stratejik bir konumda olması sebebiyle hem kendi içinde göç hareketi yaşarken hem de dış göçlere maruz kalmıştır. Antakya ve Samandağ'da kentleşme daha çok çevre kırsal alanlardan gelen göçlere dayalı gelişim gösterirken, İskenderun, Kırıkhan, Reyhanlı ve Dörtöl'de ise Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinin illerinden (Çetin, 2010) Hatay iline gelen göçmenlerin göç merkezleri olagelmıştır. Dörtöl ve İskenderun demir çelik

⁵ (GİGM- <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> Er. Tar: 30.03.2021)

fabrikalarından dolayı, Kırıkhan ve Reyhanlı ise Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gelen tarım işçilerinden dolayı yoğun göç almıştır.

Türkiye'nin birçok bölgesinde doğal afetler sonucunda ortaya çıkan göç hareketleri mevcuttur. Bunlardan biri de Trabzon'un Çayeli ilçesinde 19 Mayıs 1959 yılında gerçekleşen sel felaketi sonrası oluşan göç hareketidir. Sel felaketinden zarar gören üç köyün Hatay ilinin Kırıkhan ilçesine göç ettirilmesi, burada yaptırılan konutlarda hayatlarını sürdürmeleri kararı alınmıştır. Kırıkhan'da 1960 yılında başlayan meskenlerin inşaatı 1964 yılında bitmiş ve kura çekilerek insanların yerleşmeleri sağlanmıştır. 408 konuttan oluşan bu mahallenin adı "408 Evler Mahallesi"dir. Bu mahallede yaşayanlar her ne kadar göçlerinin üzerinden 50 yılı aşkın zaman geçse de adetlerinden, gelenek göreneklerinden vazgeçmemişlerdir. Mahallenin çoğu yerinde Trabzon ilinin ligdeki en büyük takımı olan Trabzonspor'un renklerini görmek mümkündür.

Resim 4

408 Evler İlkokulu- Hatay/ Kırıkhan (Bordo Mavi)

Hatay ilinin Belen ilçesi hem hac yollarının güvenliği hem de Belen geçidinin stratejik konumundan dolayı Osmanlı Devleti tarafından iskân edilmiştir. Buradaki iskân faaliyeti çoğu iskân faaliyetinden farklı olarak tamamen askeri- güvenlik amaçlı olarak gerçekleştirilmiştir. Mısır seferine giderken Belen geçidinin farkına varan Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim, bu geçide bir derbend (Osmanlı Devleti'nde ulaşım bakımından önemli olan dağ geçitlerinde, boğazlarda, yol kavşaklarında kurulan, asayiş ve huzurun sağlanmasında, yolların imarında büyük rol oynayan karakollara verilen isim) kurulması yönünde karar almış olsa da bu kararı uygulayamadan vefat etmiştir. Bu kararı uygulamak Sultan Selim'den sonra padişah olan oğlu Kanuni Sultan Süleyman'a kalmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Kayseri'nin Develi İlçesinden seçtiği Oğuzlu 65 Yörük ailesini getirerek ilk mecburi iskânı devlet eliyle gerçekleştirmiştir. İskânla birlikte, dönemin dört yıldızlı otel

işlevini gören Kervansaray (Han) inşa edilmiştir. Kervansarayın hemen karşısına ise cami, hamam ve aynı sırada elli tane dükkân yapılmıştır⁶.

Afganistan'ın Rusya tarafından işgali sonrasında başta İran ve Pakistan olmak üzere birçok ülke Afganistan'da yaşayan farklı etnik grupların göçüne sahne olmuştur. Özellikle Türk kökenli Özbek, Kırgız ve Türkmenler gittikleri yerlerde istedikleri ortamı bulamayınca Türkiye'ye göç etme yoluna başvurmuşlardır. Bunlardan; hayvancılıkla uğraşan Kırgız kökenliler Van'ın Erciş ilçesine, Türkmen kökenliler Tokat'ın Musa Köyüne, Özbek kökenliler ise Hatay'ın Ovakent Mahallesi, Gaziantep ve Şanlıurfa Ceylanpınar'a yerleştirilmiştir (Dikmen, Topaloğlu, Atalay 2019). Ovakent Mahallesi 2014 yılında Hatay ilinin Büyükşehir statüsüne geçmesiyle birlikte mahalle statüsüne geçmiştir. Büyükşehir statüsünden önce Ovakent, Belde olarak yönetilmekteydi. Yoğunlukla Özbek Türklerinden oluşan Ovakent mahallesinde az da olsa yine Afganistan'dan göçen Türkmenler bulunmaktadır. Ovakent mahallesi 2020 TÜİK verilerine göre 7443 nüfusa sahiptir.

Hatay ili, kırdan kente göçün yoğun yaşandığı illerden biridir. Özellikle şehirleşme oranı ve şehir imkânı fazla olan Antakya, İskenderun, Dört Yol ilçeleri kırsal alanlardan fazlaca göç almıştır. Göçlerde özellikle Yayladağı ve Altınözü ilçelerinin ön plana çıkmasında, coğrafi konumlarının da etkisi büyüktür (Çetin, 2010). Hatay ili kalıcı göçlerin dışında mevsimlik işçi göçleri de almaktadır. Toprak verimliliği çok yüksek olan Amik Ovası, Hatay ilinin mevsim özelliklerinden dolayı senede iki bazen üç ürün alma özelliği göstermektedir. Bu durum tarım işçisine ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Sıcak havaya rağmen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan çalışmak için Hatay'a gelen mevsimlik tarım işçileri, ekmek parası için ter döküyor⁷.

⁶ (Belen Kaymakamlığı <http://www.belen.gov.tr/tarihce> Er Tar.: 01.04.2021)

⁷ (Anadolu Ajansı- <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/tarim-iscilerinin-zorlu-yasami/597458> Er. Tar: 02.04.2021).

Resim 5

Şanlıurfa'dan gelen tarım işçileri- Amik Ovası (Kaynak: AA)

Bilindiği üzere 2011 yılında Suriye’de başlayan ve giderek şiddetini arttıran iç savaş neticesinde de özellikle Suriye’ye sınırı olan şehirlere büyük çaplı göçler gerçekleşmiştir.

2.3. Suriye Göçü

Ortadoğu’da son on yıl içerisinde gelişen ve hızla büyüyen olayların başlangıcı Üniversite mezunu olan ve aynı zamanda seyyar satıcılık yapan Muhammed Buazizi’nin Tunus’ta kendini yakması sonucu başlamıştır (Oğuzlu, 2011). Bu olayın devamında hızla büyüyen iç savaş bölgede bulunan diğer ülkelere de sirayet etmiştir. Bu olaya muhatap olan devletlerin en büyük özelliği demokratik şartlarda yönetimden uzak olmasıydı. Tunuslu gencin isyanı neticesinde başlayan ve hızla büyüyen olayların odak noktası baskıcı ve anti- demokratik yönetimlerin devrilmesiydi. Neticede Tunus’ta başlayan olaylar; Mısır, Yemen Libya, Suriye ve diğer Arap ülkelerinde çok büyük çaplı sokak gösterileri, yer yer iç ayaklanmalar, bölgesel çatışmalar ve çatışmaların sonucu olarak makro ölçekli göç hareketliliği (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016) yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

2010 yılında Tunus’ta başlayan ve adına Arap Baharı denilen olaylar 2011 yılının mart ayında Suriye’de de baş göstermeye başlamıştır. 15 Mart 2011 yılında başlayan olaylar 1 ay gibi kısa bir sürede Suriye’nin tamamına yayılmıştır. Ülkenin tamamına yayılan gösterilere karşı Suriye hükümetinin ve Suriye ordusunun yaklaşımı çok sert olmuştur. Eylemcilere gerçek mermilerle müdahale edilmiştir. Karşılıklı olarak artan şiddetin neticesinde iç savaş kaçınılmaz olmuştur.

Süreç içinde Suriye’deki sivil halk ayaklanması, dinsel/ mezhepsel açıdan güçlü bir iç savaşa dönüşmüştür (Orhan, 2014). Tarihsel olarak bakıldığında 1946 yılında Suriye’den tüm güçlerinin çekerek ayrılan Fransa geriye kaoslarla ve

darbelerle yönetilen parçalanmış bir bölge bırakmıştır. Nitekim devam eden yıllarda, art arda askeri darbeler ve BAAS Partisi baskısı ile durum daha da karmaşık hale gelmiştir. Fransızların döneminde Lazkiye bölgesinde yoğun bir şekilde yaşayan Nusayriler özerk olarak yönetilmekteydi. 1950’li yıllara kadar Suriye’de Nusayrilerin çok fazla etkinliği yoktu. 1952’deki Dürzî ayaklanması sonucunda Dürzîlere olan güven kaybolmuş, onların yerini Nusayriler almaya başlamıştır. Bu dönemde Nusayriler, orduda daha etkili olmaya başlamışlardır (Bağlıoğlu, 2013). Fransız yönetimi döneminde mezhepsel farklılıklar sürekli olarak diri tutulmuş ve ayrılıkçı bir politika izlenmiştir. Mezhepler arasındaki çatışmalar Fransa tarafından hep desteklenmiştir. Bu durum, günümüzdeki mezhep çatışmalarının da alt yapısını oluşturmaktadır. Esad ailesi de Suriye’nin %12’sini oluşturan Nusayrilerdendir. İç savaş sonrası savaşın seyrinin mezhepsel anlamda şiddetlenmesinin sebeplerinden biri de budur.

15 Mart 2011 yılında başlayan ve her geçen yıl şiddetini arttıran Suriye İç Savaşı, son yıllarda şiddetini azaltsa da henüz bitmemiştir. Suriye’de devam eden iç savaşta, faaliyet olarak meşruiyetini kaybetmiş olan ve sivillere karşı kimyasal silah kullanımı dâhil olmak üzere, iktidarda kalmak maksadıyla her yola başvurmaktan kendini geri çekmeyen rejimin (Teyyare ve Sayaner, 2017) binlerce insanı hapse atması, yüzbinlerce insanın ölümü ve ülke nüfusunun tamamına yakınının göç etmesine dahi aldırış etmeden sert uygulamalarında devam etmesi bölgede kanayan bir yara olarak devam etmektedir.

Savaşın ilk yıllarından itibaren milyonlarca insan zorunlu olarak göç etmiştir. Göçler, ilk etapta Suriye içinde savaşın yoğun olduğu bölgelerden daha az çatışma yaşanan sınır bölgelerine doğru iç göç şeklinde gerçekleşse de zamanla Suriye dışına dış göç olarak gerçekleşmeye başlamıştır. Türkiye, Suriye savaşının başlamasının ardından “Açık Kapı” politikası uygulayarak Suriyeli göçmenleri ülkesine almıştır. Bu politika neticesinde yoğun bir göçmen akını ile karşı karşıya kalan Türkiye, hızlı bir şekilde sınır bölgelerine kamplar kurmaya başlamıştır.

Türkiye, taraf olduğu anlaşmalar gereği Suriye’den gelen göçmenlere “Mülteci” statüsü verememektedir. Suriyeli göçmenlere “Geçici Koruma” statüsü verilmiştir. Hem mülteci kelimesi hem de geçici koruma sözü hukuksal terimlerdir ancak sosyolojik anlamda Türkiye’de Suriye’den gelen göçmenlere mülteci ifadesi kullanılmaktadır. Suriye’den gelen ilk göçmen kafilesi, iç savaşın başladığı 15 Mart 2011 tarihinden 1 buçuk ay sonra 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay’ın Yayladağı ilçesinden Türkiye topraklarına ulaşmıştır. Bu nüfus hareketi sırasında gerekli tedbirler alınmaya başlanmış; 252 Suriye vatandaşı sınırdan içeri alınarak Hatay’daki bir spor salonunda geçici konaklama ve gıda ihtiyaçları sağlanmıştır⁸.

Türkiye’ye yapılan göçün sebebini temelde iki ana kolda inceleyebiliriz. Bunların birincisi konumu, ikincisi ise tarihsel mirasıdır. Çoğu tarihçi tarafından

⁸ (GİGM- [Türkiye’de Geçici Koruma \(goc.gov.tr\)](http://goc.gov.tr) Er Tar: 13.04.2021)

Osmanlı Devleti'nin devamı olarak görülen ve nitelendirilen Türkiye, sığınılacak güvenli bir liman olma özelliğini korumaktadır. Bunun yanında Avrupa kıtasına geçişte hem fiziksel hem ekonomik hem de sosyolojik bir köprü konumundadır. Göç yolları bakımından batıya gitmek isteyen sığınmacıların bir süre Türkiye'de kaldıktan sonra Avrupa'ya doğru harekete geçtikleri bilinmektedir.

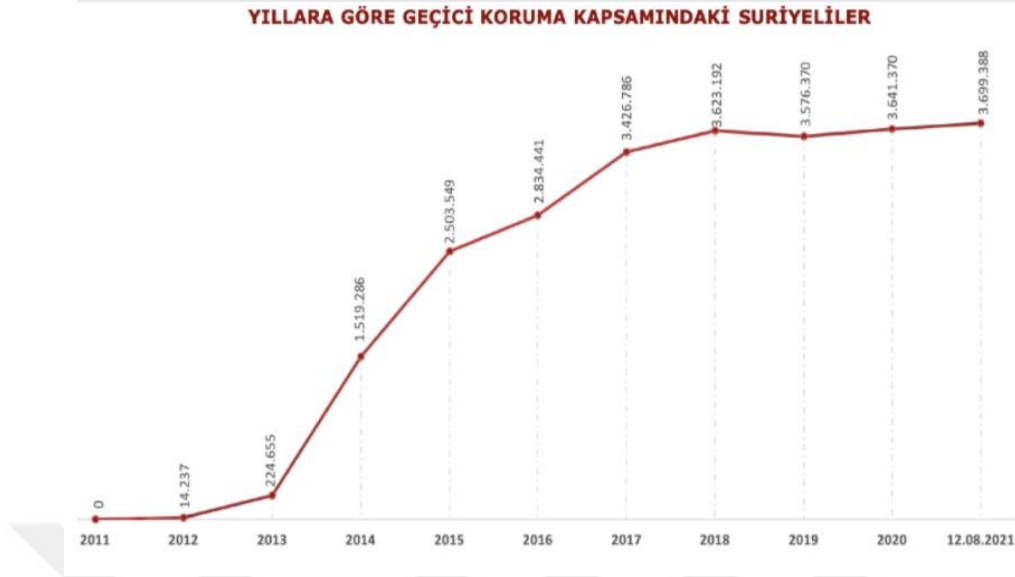
Türkiye, savaş sonrası oluşan insani kriz sonucunda, göç dalgaları nedeniyle 10 şehirde kurulan 26 adet geçici barınma merkezinde 256.971 Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmıştır. Suriye Arap Cumhuriyeti'nin içerisinde barış ve güven ortamının olmaması nedeniyle Suriyelilerin ülkemizde kalış süreleri uzamış ve bu durum da sosyal uyumun sağlanmasını gerekli kılmıştır. Bu gereklilik neticesinde insanların geçici barınma merkezleri dışında hayatlarını devam ettirmeleri desteklenmiştir. 16 Eylül 2020 tarihinden beri 5 ilde bulunan 7 geçici barınma merkezinde 59.877 geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler barındırılmaktadır. Bunun dışında, geçici barınma merkezleri dışında 3.559.041 geçici koruma sahibi Suriyeli yaşamaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin çoğu Suriye-Türkiye sınırına yakın olan bölgelerden gelmektedir. Bu bölgeler aynı zamanda yoğun çatışmaların olduğu bölgelerdir⁹.

Türkiye'nin geçici koruma sağladığı Suriyelilerin sayısı 2012 yılında 14 binlerdeyken 2021 itibarıyla 3.667.681 kişiye ulaşmıştır. Aşağıdaki tabloda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yıllara göre geçici koruma kapsamında Türkiye'de bulunan Suriyelilerin sayıları verilmiştir. Tabloya bakıldığında 2014 yılından itibaren göçmen sayısından ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Bu da DAES saldırıları ile aynı döneme denk gelmektedir.

⁹ (GİGM- Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler (goc.gov.tr) Er. Tar.: 13.04.2021)

Tablo 3

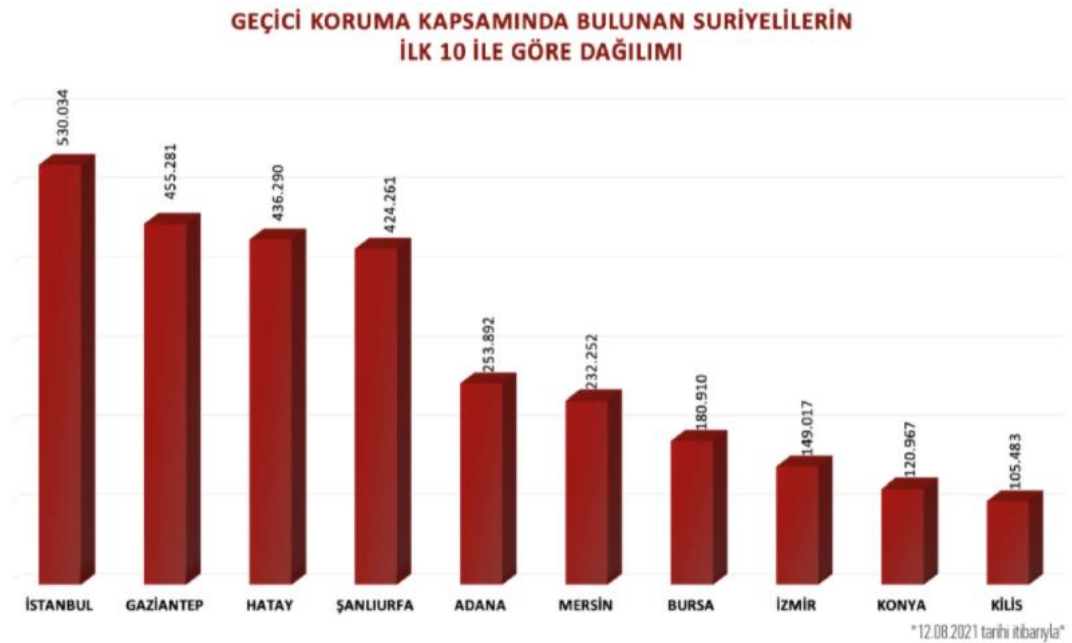
Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (GİGM- 07.04.2021)

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Nisan- 2021 verilerine göre Suriyeli göçmenlerin en fazla yaşadığı ilk üç il sırasıyla İstanbul, Gaziantep ve Hatay'dır. Göçmenlerin 524497'si İstanbul'da, 448240'ı Gaziantep'te, 436 122'si Hatay'da yaşamaktadır. Her ne kadar tabloda Kilis ili göçmen sayısında sonda görünse de kendi nüfusuna oranla en fazla göçü alan birinci şehirdir. Nüfusu TÜİK verilerine göre 142.792 olan Kilis'e 105.812 Suriyeli göçmen yerleşmiştir.

Tablo 4

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 ile Göre Dağılımı (GİGM- 12.08.2021)

Türkiye, Suriye’de iç savaşın başlamasının hemen ardından gelen ilk göçmenleri kamplara yerleştirme yoluna gitmiştir. Bunun altında yatan sebep, savaşın kısa süreceğinin ön görülmesidir. Ancak, gittikçe etkisi ve şiddeti artan iç savaş sonrasında ilk etapta binlerle ifade edilen göçmen sayısı, yüzbinleri hatta milyonları bulmuştur. Türkiye ilk göç hareketleri ile birlikte sınır şehirlerine geçici barınma merkezleri kurmaya başlamıştır. Bu barınma merkezlerinin şehirleri ve sayıları 07.04.2021 GİGM verilerine göre Adana’da 1, Hatay’da 3, Kahramanmaraş’ta 1, Kilis’te 1 ve Osmaniye’de 1 olarak kaydedilmiştir. Suriyeli göçmenlerin tamamına yakını geçici barınma merkezlerinin dışında yaşamaktadır. Geçici Barınma Merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı Nisan 2021 itibarıyla 3.610.360 kişidir. Geçici Barınma Merkezlerinde hala hayatını sürdüren Suriyelilerin sayısı ise 57.321 kişidir (GİGM- 2021) Her iki sayı da Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından kayıt altına alınan ve hukuksal olarak kendilerine “Geçici Koruma” statüsü verilen Suriyelilerden oluşmaktadır. Savaşın belli bölgelerde hala sürdüğü ve savaşın olmadığı yerlerde de geçim sıkıntısı, salgın hastalık, barınma, eğitim sıkıntıları yaşandığından göçlerin kaçak yollarla da olsa devam ettiği bilinmektedir.

Tablo 5

Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELERİNİN GEÇİCİ
BARINMA MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(5 İLDE 7 BARINMA MERKEZİ)**

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ADANA (1)	Sarıçam	18.132	18.132
HATAY (3)	Altınözü	2.526	8.695
	Yayladağı	3.426	
	Apaydın	2.743	
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	9.981	9.981
KİLİS (1)	Elbeyli	8.293	8.293
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	8.565	8.565
TOPLAM	53.666		
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI		3.645.722	

*12.08.2021 tarihi itibarıyla

3. SİVİL TOPLUM

Sivil toplum, Hükümet dışı kuruluşlar, devlet dışı kuruluşlar, resmi olmayan kuruluşlar, özel gönüllü kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar, üçüncü sektör, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, demokratik kitle örgütleri, yurttaş örgütleri, sivil toplum örgütleri (Akdemir, 2006) olarak tanımlanabilir. Sivil toplum, ailenin mahrem bağları ile devletin düzenleme ve denetleme mekanizması arasında bağımsız bir toplumsal yaşam alanı olarak tanımlanabilir. Batı düşünce tarihi içerisinde sivil toplum kavramı 15. yüzyıla dayandırılrsa da asıl olarak 18. yüzyılda yeni bir eksenle kavramlaştığı anlaşılmaktadır (Kirman, 2016:269-270). Sivil toplum, bireye seçme hakkı tanıyarak gönüllü bir teşekkül içerisinde çalışma imkânı tanıyan ve demokrasinin olmazsa olmaz yapı taşlarından biridir.

En geniş ifadeyle Sivil Toplum, standart devlet mekanizmalarının dışında faaliyet gösteren teşkilatlı yapıların ortak adıdır. Her ne kadar Türkiye’de “Sivil” ifadesi ile anılsa da Türkiye dışında bu ifadenin pek kullanılmadığı görülmektedir. Batılı devletlerde sivil toplum, NGO, yani Non-Governmental Organization şeklinde ifade edilmektedir. “Sivil” kelimesi sözlükte, “askerî olmayan, resmî olmayan” anlamlarında bir sıfat olarak tanımlanır (Cihan, 2019), Ancak burada sosyolojik anlamda “Sivil” sözcüğü halk arasında kullanılan “Askerî” sözcüğünün karşıtı olarak algılanmamalıdır. Burada kullanılan sivil kavramı askeri, politik, ekonomik ve sosyal anlamda devlet mekanizmasının dışında olma anlamı taşımaktadır. ABD’de sivil topluma bakış biraz daha farklıdır. ABD’deki sivil toplum anlayışı; kazanca dayalı olmayan, hükümet dışı, özel sektör dışında bir alan yani “Non-Profit Sector” olarak değerlendirilmektedir¹⁰. Özel sektör dışı bu organizasyonlara Avrupa’dan farklı olarak “Public Voluntary Organizations (PVOs) denilmektedir.

Sivil toplum ile devleti birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu iki olgu birbirini tamamlayan iki önemli unsurdur. Devletin olmadığı yerde sivil toplumdan bahsetmek imkânsızdır. (Kirman, 2016) Osmanlı Devleti’nde sivil toplum ile devlet mekanizmaları arasında ciddi bir koordinasyonun olduğu söylenebilir. Osmanlı’daki Loncalar, Ahi teşkilatları, tekke ve zaviyeler devletin işleyişinde etkili ve söz sahibi sivil toplum yapılarıdır. Osmanlı Devleti dini ve ideolojik yapısı bu oluşumlara uygunken Osmanlı sonrası kurulan ve Osmanlı Devleti’nin halefi olarak görülen Türkiye Cumhuriyeti’nde bu yapılar bir bir kapanmıştır. 1923 sonrası kurulan ve köklü inkılaplarla toplumu değiştirme yoluna giden Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yılları sivil toplum gelişimi açısından pek de iç açıcı bir dönem değildir. 1930’lu yıllarda dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi ile bağlantısı olmayan tüm dernekler kapatılma yoluna girmiştir. 1938’de kanunlaştırılan 3512 no’lu yasa, dernekleşmeyi hükümetin iznine tabi kılmıştır ve hükümete arzu ettiği takdirde dernekleri kapatma gücünü vermiştir (Şahin ve Akboğa, 2019).

¹⁰ (Nurhan Yentürk- [Microsoft PowerPoint - Okuma 02 3.ppt \[Read-Only\] \(bilgi.edu.tr\)](#)
18.04.2021)

Sivil ve sosyal taleplerin ortaya konması noktasında sivil toplum kavramı, sivil toplum kuruluşları aracılığı ile somutlaşmıştır (Molbay, 2019). Halkın talep ve beklentilerinin bahsi geçen sivil toplum kuruluşları aracılığıyla devlet mekanizmalarına iletilmesi için ön şart demokrasidir. Demokrasinin veya siyasi hoş görünün olmadığı toplumlarda sivil toplumun söz sahibi olamayacağı, halkın tepki, beklenti veya isteklerini bildirme imkânının olmayacağı bilinen bir gerçektir. Sivil toplum kuruluşlarının iddiaları arasında kendini ifade edemeyen bireylerin örgütlü yapılarla birlikte kendini ve isteklerini ifade etmesine zemin hazırlamak olduğu da göz önünde bulundurulursa sivil toplumun birey ile devlet arasındaki köprü veya elçi vazifesi de öne çıkar.

Sivil Toplum Kuruluşlarının temel felsefesi toplumun ihtiyaç ve değerlerinin temsilcisi olmaktır. STK'lar bu misyonu ile toplumsal değerler üzerine kurulur ve aynı zamanda değerler de STK'lar üzerinden aktarılır ya da değiştirilir. Bir başka deyişle her STK bir değer üstüne kurulmuştur (Eraslan ve Erdoğan (2015)) Gönüllü teşekküller olması sebebiyle STK'ların maneviyat temelli kurulduğu da söylenebilir. Bu maneviyat temeli din, dil, ırk, mezhep, bölge veya hemşehricilik gibi değerlerin üzerine kurulabilir.

Hegel'e göre Sivil Toplum, "Birey (ya da aile) ile devlet arasında yer alan sivil toplum, özel ve ortak çıkarlar birleştiği zaman aşılacak olan, geçici bir fenomen"dir. Yapısal olarak ele alındığında kuruluşundan faaliyetlerine, mensubiyetten sorumluluklarına kadar her ayrıntısı bir devlet mekanizmasını çağrıştıran sivil toplum kuruluşları; gönüllü teşekküller olması bakımından temelde devlet yapılarından ayrı durmaktadır. Bunun yanında devlet mekanizmalarındaki zorunluluk, görev, katı disiplin yaklaşımı gibi durumlar Sivil Toplum içerisinde olmayan şeylerdir.

3.1. Dünyada Sivil Toplum

Sivil toplumun Dünya literatüründeki yerine bakıldığında demokratik ve laik yaklaşımların etkili olduğu dönemlerle birlikte geliştiği, bu yaklaşımın yaygınlaşmasıyla birlikte yaygınlaştığı görülmektedir. 17. ve 18. yüzyıl düşünürlerine göre sivil toplum, doğa durumuna göre tanımlanmaktaydı. Buna göre, sivil toplum, siyasi otoritenin uyguladığı ancak kendisinin de uymak zorunda olduğu temel bireysel hakları içeren hukuk devletinin oluşturduğu toplum olarak tanımlanıyordu (Yıldız, 2006). Bu tanım 1700'lü yılların sivil toplum anlayışının devlet ile eşgüdümlü veya devlete güdümlü olarak geliştiğini göstermektedir. O yıllardaki sivil toplum anlayışı günümüzde tanımlanan "Non-Governmental Organizations" ifadesi ile çelişmektedir.

Hegel, toplumu; devlet, sivil toplum ve aile katmanlarına göre ele almaktadır. Hegel sivil toplumu, aile ile devlet arasında bir bağ ve sentez olarak değerlendirmektedir. Sivil toplumun temel işlevi devlet yönetiminin ahlaki akli

yönlerden denetlenmesidir. Bu denetim, somut koşullarla gerçekleştirilmez. Kitlesele ve örgütlü işbirliği demokrasiyle yönetilen devletlerde bir baskı mekanizmasıdır.

Sivil toplum kavramı, araştırmacıların çoğu tarafından demokratik rejimlerle birlikte anılmakta, otoriter rejimlerde pek anılmayan bir kavramdır. Geleneksel otoriter rejimlerde sivil toplumun baskı altında tutulması tercih edilirken, günümüz otoriter rejimlerinde sivil toplumu ve STK'ları ele geçirmek ya da hükümetin kontrolünde sözde STK'lar (GONGOs) yaratmak tercih edilmeye başlanmıştır (Oğuz, 2018). Batılı toplumlarda Sivil toplum İngilizce ifadeyle "Non-Governmental Organizations" olarak ifade edilmektedir. Türkçe'ye "Hükümet dışı" olarak çevirisini yapabileceğimiz bu ifade uygulamada hükümet dışı olma özelliğini bazı noktalarda koruyamamaktadır. Hükümet dışı olmakla beraber hükümet destekli, hükümet ortaklı veya hükümet tarafından kurulan STK'lar da bulunmaktadır. Bu durum devlet politikaları, ülkelerin yönetiliş şekilleri veya ülkelerin dini ve etnik kimliği ile de alakalı olabilmektedir.

Batılı ülkelerde sivil toplum anlayışının Avrupa'daki aydınlanma çağı ile paralel bir seyir izlediği söylenebilir. Çünkü bu dönemde kilisenin etkisinin azalmasıyla birlikte din ve tanrı anlayışı yerini akla ve mantığa bırakmıştır. Adları ve işlevleri farklılık göstermekle birlikte soğuk savaş ve sonrasında Batı'da sivil toplum hareketlerinin daha hızlı geliştiği, günümüz bilgi çağı ve küreselleşmenin etkisiyle had safhaya ulaştığı söylenebilir. Sivil Toplum Örgütleri kavramı İngilizce 'de Civil Society Organisations- CSO's olarak adlandırılrsa da yaygın kullanım non-governmental organisations şeklindedir. Kavramlar arasındaki bu karışıklığı gidermek için bir çatı ifade olan "Üçüncü Sektör" ortaya atılmış ve bununla farklı tür ve yapıdaki Sivil Toplum Kuruluşları nitelendirilmeye çalışılmıştır (Yıldız, 2006) Üçüncü sektör kavramı daha çok bütünleştirici ve birleştirici yanıyla önce çıkmaktadır. Türkiye'de ve Dünya'da örneği olan üçüncü sektör oluşumları daha çok federasyon şeklinde örgütlenen sivil toplum kuruluşlarının birleştiği nokta olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı), ABD'nin Maryland eyaletinde ISTR (International Society For Third- Sector Research) adlı üçüncü sektör oluşumları mevcuttur. ABD'de faaliyet gösteren ISTR, küresel vizyonu, mükemmelliğe olan bağlılığı, işbirlikçi yaklaşımı ve misyonunu sürdürdüğü çeşitlilik ve çoğulculuk değerleri ile tanınır ve saygı duyulur¹¹.

Dünya'nın her yerinde Sivil Toplum Kuruluşları finansal olarak veya teknik anlamda destek olarak ayakta dururlar. Bu destekler genellikle ajanslar aracılığıyla STK'lara aktarılır. Bu ajanslardan bazıları; USAID (ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı), CIDA (Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı), GTZ (Alman Teknik Yardım Ajansı), DFID (İngiltere Uluslararası Kalkınma Departmanı), SIDA (İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı), MATRA (Hollanda Uluslararası Kalkınma Ajansı) ve SADC (İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı) olarak bilinmektedir (Yıldız, 2008).

¹¹ (www.istr.org. Er. Tar: 24.04.2021) Türkiye'de faaliyetleri sürdüren TÜSEV Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı)

BINGO (Business-friendly international NGO ya da Big international NGO): İş dostu uluslararası STK veya Büyük uluslararası STK; iş dünyasının dayanışması hedefleyen veya büyük çaplı STK demektir. Kızıllaç ve Uluslararası Af Örgütü, büyüklükleri bakımından birer BINGO örneğidir.

ENGO (Environmental NGO): Çevreci STK; Greenpeace ve Dünya Yaban Hayatı Fonu birer ENGO örneğidir.

GONGO (Government- organized NGO): Bir hükûmet tarafından organize edilen, yönlendirilen ya da siyasal iktidarın politikalarını destekleyen STK.

INGO (International NGO): Uluslararası STK; Oxfam bir INGO örneğidir. QUANGO (quasi-autonomous NGO): Yarı özerk STK; Yönetiminde bazı devlet üyeleri olabilen STK. Örneğin, Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO).

RINGO (Religious international NGO): Uluslararası dinî STK. Örneğin, Katolik Yardım Hizmetleri, Amerikan Katolik toplumunun uluslararası insani yardım ajansıdır (Cihan, 2019).

3.2. Türkiye’de Sivil Toplum (Türklerde Sivil Toplum)

Türkiye’de Sivil Toplumun uzun bir tarihi vardır. Osmanlı İmparatorluğundan günümüze sivil toplum kuruluşları farklı tür ve boyutlarda gelişmiştir. Osmanlı vakıf kültürü, cumhuriyet döneminde de çağrışım yoluyla günümüze ulaşmıştır (Kirman, Işıklı, 2018) Batılı anlamda sivil toplum yapılanmaları son yüzyıl içinde gerçekleşse de Türk toplumunda sivil toplum yapılanmasının köklü bir geçmişi vardır. Bu kökler Selçuklu Devleti dönemine kadar dayanmaktadır. Selçuklu döneminde kurulan ve Osmanlı döneminde yaygınlaşan çok sayıda vakıf vardır. Osmanlı ve Selçuklu döneminden günümüze kadar gelmiş ve hala aktif olan 52000 adet vakıf vardır ve bu vakıfların yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü sorumluluğundadır. (Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü) Osmanlı dönemi vakıf kültürü açısından son derece zengin bir dönemdir. Vakıflar Genel Müdürlüğü “Tarihte İlginç Vakıflar” adında bir yayın hazırlayarak, Osmanlı dönemindeki sivil toplum zenginliğini gözler önüne sermiştir¹². Cumhuriyet dönemi öncesi batılı anlamda sivil toplum kuruluşları 1860’lı yıllardan itibaren fiili olarak oluşmuş ve varlığını devam ettirmeye başlamıştır (Akyüz, 2020).

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde tarikatlar, medreseler, vakıflar gibi geleneksel sivil toplum yapılarıyla birlikte, siyasal partiler, özel teşebbüs, ekonomik gruplar, işçi hareketleri, dernekler, kadın hareketleri, medya ve siyasal ideolojiler gibi sivil toplum unsurlarının da geliştiği söylenebilir (Aslan, 2010).

Tek parti dönemi politik uygulamaları, sivil toplumu, çağdaş uygarlık düzeyine yetiştirilme adına engel teşkil ettiğini algıladığı için; yerel, dinsel, kültürel

¹² [Tarih.indd\(vgm.gov.tr\)](http://Tarih.indd(vgm.gov.tr)) Er. Tar.: 19.02.2021)

ve politik farklılıkları tasfiye edilmiştir. Öte yandan, Türkiye’de 1980’lerde, , liberal politikalar ve demokrasi istek ve beklentilerinin artışı ile birlikte sivil toplum popüler hale gelmeye başlamıştır. 1990’larda ise birçok STK’nın, devletin resmi sivil toplum örgütü gibi davrandığı ve demokrasinin kurumsallaştırması yerine anti-demokratik müdahalelerin aracı şeklinde kullanıldıkları görülmüştür (Aslan, 2010).

Türkiye’de 1923 ile 1950 yılları arasında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları çeşitli sebeplerle kapatılmıştır. Bu sebeplerin başında da tek parti döneminin tekke ve zaviyeleri medenileşme ve batılılaşma önünde birer engel olarak görmesi yatmaktadır. 1923 ile 1950 arasında kesintisiz ve sorunsuz hareket eden, faaliyet gösteren tek sivil toplum kuruluşu ‘Halk Evleri’dir (Aslan, 2010).

1950 sonrasında Sivil Toplum noktasında ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle 1961 Anayasasının özgürlükçü yaklaşımı Sivil Toplum kuruluşlarının kuruluşlarına ve faaliyetlerini rahatça yapmasına olanak sağlamıştır. Ancak bu durum fazla uzun sürmemiştir. 1960’ların sonuna doğru başlayan sağ-sol olayları 1970’lerde iyice alevlenmiş ve çatışma ortamına dönüşmüştür. Siyasal çatışmaların sebeplerinden biri gibi görünen Sivil Toplum Kuruluşları 1971 Askeri Muhtırası sonucunda kuruluş ve faaliyetler noktasında kısıtlanmıştır.

12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında askeri cunta tarafından kurulan hükümet, aynı 1971 Muhtırası sonrasında olduğu gibi ülkedeki kargaşa ve kaosun sebepleri içinde sivil toplum kuruluşlarını görmekte ve darbe sonrası yapılan 1982 Anayasasına da bunu yansıtmaktadır. Dernek kurma kısıtlaması ve sivil toplum kuruluşlarının hareket alanlarının daraltılması bu durumun sonucudur. Ancak gerek 1960 darbesi, gerek 1971 askeri muhtırası ve gerekse 1980 darbesi halk arasında askeri anlamda baskının, halkın tepeden inme kararlarla dizayn edilmeye çalışılmasının oluşturduğu ortam; aydınlar arasında sivil toplum hareketlerinin daha aktif olması gerektiği, bu sayede halk tarafından demokrasinin güçlendirilmesi ve sonuç olarak askeri darbelerin ortadan kaldırılması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır.

1990’lı yıllara gelindiğinde askeri yönetimin baskısı ve ağırlığı iyice azalmış ve bu durum neticesinde sivil toplum hareketleri hız kazanmıştır. 1990’lı yılların başı dernek, vakıf, meslek odası, sendika gibi sivil toplum kuruluşlarının hızla çoğalmasına sahne olmuştur. 28 Şubat sürecinde Sivil Toplum gelişim süreci kısa bir sekteye uğramış gibi olsa da etkisi uzun sürmeyen bu durum gerek küresel zemin ve gerekse Türkiye’nin Avrupa Birliği sürecinden dolayı sivil toplum anlayışının gelişimine engel olamamıştır.

1999 İzmit depremi yaşanana kadar sivil örgütlenmelerin çok az olduğu görülmektedir. Büyük çapta olan bir afet sonrasında örgütlülük bilinci ile gönüllü olarak toplumsal olaylarda yer almaya dair istenç Türkiye’de sivil toplum hareketinin başlamasına sebep olmuştur (Pehlivan, 2019). 2000’li yılların başından itibaren sivil toplum kuruluşlarının hızla çoğaldığı görülmektedir. İçişleri Bakanlığı Sivil

Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre 122101 faal, 191826 fesih olmak üzere toplam dernek sayısı 313927 adet dernek vardır¹³. İçişleri bakanlığı göçmenlerle ilgili çalışmalarını “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun’da ve İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü çalışmalarında öngörülen uyum, ne asimilasyon ne de entegrasyondur. Göçmenle ve toplumun gönüllülük temelinde birbirlerini anlamalarıyla ortaya çıkan harmonizasyondur.” Şeklinde ifade etmektedir¹⁴.

Bunun yanında Selçuklu’da temelleri atılıp Osmanlı’da iyice güçlenen ve yaygınlaşan; 1967 yılından itibaren medeni kanunda yapılan değişiklikle yeniden yayılmaya başlayan vakıflar da önemli sivil toplum kuruluşları arasındadır. Vakıflar türlerine göre beşe ayrılmaktadır. Bu vakıfların 2020 verilerine göre sayıları; Mülhak Vakıf Sayısı 255, Cemaat Vakıf Sayısı 167, Esnaf Vakfı sayısı 1, yeni vakıf sayısı 5352 ve Yurtdışında kurulan vakıfların Türkiye’deki şube/ temsilcilik sayısı 21’dir. Yeni vakıflar da kendi içinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Çevre Koruma Vakıfları ve Diğer Yeni Vakıflar (Çok Amaçlı Vakıflar) olmak üzere üçe ayrılmaktadır¹⁵.

Her geçen gün daha da yaygınlaşan Sivil Toplum kuruluşları devlet ile birey arasında köprü vazifesi de taşımaktadır. Her sivil toplum kuruluşu kendi hedef ve amaçları için teşkilatlanıp istenen bilgi ve belgeleri sunarak tüzel bir kimlik alır. Daha önce dernekler müdürlüğü olarak faaliyet gösteren ilde valilere, ilçede kaymakamlara bağlı olan bu müdürlüğün adı 2018 yılında resmi gazetede yayınlanan cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile “Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü” olarak değiştirilmiştir. Tüzel kişilik alan sivil toplum kuruluşlarının her türlü idari, mali, sosyal iş ve işlemleri DERBİS sistemine kaydedilir.

Her ne kadar tezimize konu olan Sivil Toplum Kuruluşları, batılı anlamda sivil toplum kuruluşları çerçevesinde değerlendirilse de sivil toplum kavramını geniş bir perspektifte kısaca değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır. Araştırmacıların genel düşüncesi sivil toplum kavramının geniş bir konu olduğu ve hükümet dışı tüm organizasyonların sivil toplum olarak değerlendirileceğidir. Bu düşünceye göre inanç temelli kuruluşlar (cemaatler, tarikatlar), sendikalar, üniversitelerde kurulan öğrenci dernekleri veya topluluklar, meslek ve iş örgütleri (odalar), ekonomik çıkara dayalı oluşumlar (kooperatifler, kredi birlikleri), spor kulüpleri de birer sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilir. Bahsi geçen sivil toplum yapılanmalarının her biri kendi içinde ayrı özelliklere sahiptir. Bundan dolayı araştırmamız dışında bırakılmıştır.

Araştırmaya konu olan sivil toplum kuruluşları dernekler ve vakıflardır. Günümüzde Türkiye’de dernekler Batılı anlamda “Hükümet Dışı” organizasyonlar

¹³ (<https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> er tar: 14.02.2021)

¹⁴ (www.goc.gov.tr).

¹⁵ (<https://www.vgm.gov.tr/vakif-islemleri/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar>) Er Tar: 14.02.2021)

olarak değerlendirilebilir. Ancak vakıfların her ne kadar işlevi derneklere benzese de yapıları farklıdır. Ayrıca vakıflar köklü bir geleneğin ürünüdür. Arapça bir kelime olan ‘vakf’ hareketten alıkoyma ,durdurma, , hareketsiz bırakma manalarına gelir. Ayrıca “tamamen verme, büsbütün verme” anlamını da içerir. İktisadi anlamda vakıf; kişisel çalışma ve gayretle elde edilen imkânların ve mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılmasını öngören hukuki bir sistemdir. Türk Medeni Kanununa göre vakıf; gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleri ile oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır¹⁶. Vakıfların temelde işleyişleri bahse konu bir malın vakfedilmesi ve amacı dışında kullanılmaması üzerine kurulmuştur. Tarihte vakıf anlayışı günümüzdekinden farklıdır. Günümüzde vakıf kurulabilmesi 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun ilgili hükümlerinin yerine getirilmesi ile mümkün olmaktadır. Vakıflarda en önemli unsur mal varlığıdır. Vakfın kuruluşunda 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 5. maddesi ile Vakıflar Yönetmeliğinin 111. maddesinin (ğ) bendine istinaden, 2021 yılı için Yeni Vakıfların kuruluşunda, amaçlarına özgülenecek asgari mal varlığı Vakıflar Meclisinin 30.11.2020 tarihli ve 391/391 sayılı kararı ile 80.000 TL olarak belirlenmiştir¹⁷.

Tarihte ilk vakfedilen malın, Hz. Ömer tarafından Hayber kalesinin fethinden sonra kendisine ganimet olarak verilen bir arazinin hayır amaçlı kullanılmasını istemesinden dolayı bahsi geçen bu arazi olduğu belirtilmektedir. Vakıflar, özellikle Selçuklu Devleti ve Osmanlı devleti dönemlerinde çok hızlı bir artış ve yayılım göstermiştir. Bu yayılmanın en önemli sebebi İslam dinindeki “Sadaka, infak ve hayırda yarışma” kavramlarıdır. Özellikle Osmanlı döneminde devletin çoğu işlevi vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Cami, medrese, hastane, han, hamam, köprü, çeşme, su tesisi, imarethâne gibi halka faydalı yerler devlet büyükleri başta olmak üzere varlıklı kişiler tarafından yaptırılmış ve vakfedilmiştir. Hizmet odaklı bu vakıfların dışında bu kervansaray, bedesten, dükkân, bağ, bahçe gibi ticari getirisi olan mal varlıkları da vakfedilmiştir. Vakıfların hizmeti; zenginden alıp fakire verme hizmetidir. Evliya Çelebi, XVII. yüzyıldaki Osmanlı vakıf eserler hakkında, “Ben elli yılda 18 padişahlık ve krallık yere seyahat ettim, hiçbir yerde bu kadar hayrat görmedim” diye yazmıştır. Bu durumdan dolayı Osmanlı Devleti’ne “Vakıf Medeniyeti” denmiştir. Günümüzde yeni kurulan vakıfların iş ve işleyişlerini mali durumlarını Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü takip etmekte ve denetlemektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü aynı zamanda Osmanlı ve Selçuklu döneminden kalan 52000 adet vakfın temsil ve idaresini de yürütmektedir. Bu vakıflarda esas olan kuruluş şartnamesine uygun olarak günümüzde de öğrencilere burs verilmekte, muhtaç vatandaşlara aylık maaş ve gıda yardımı yapmaktadır. Bunların yanında binlerce yıllık vakıf eserlerinin onarımını da yapmaktadır. 2021 itibariyle Vakıflar Genel Müdürlüğünce 3 bin 500’ün üzerinde

¹⁶ (Vakıflar Genel Müdürlüğü (vgm.gov.tr) Er Tar: 18.01.2021)

¹⁷ (Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü)

vakıf eser restore edilmiş ve Osmanlı dönemindeki vakıf medeniyeti canlandırılmış, Türkiye ekonomisine yaptığı katkı ise 2,5 milyar lirayı bulmuştur¹⁸.

Türk Medeni Kanunundan önce kurulan vakıflar, mahiyetleri bakımından; hayri ve zürri, mülkiyetleri bakımından; sahih ve sahih olmayan, idareleri bakımından; mazbut, mülhak ve cemaat ve esnafa mahsus, kullanım şekilleri bakımından; icare-i vahideli ve icare-i vahide-i kademeli vakıflar olarak sınıflandırılmıştır¹⁹.

Kısa adı DERBİS olan Dernekler Bilgi Sistemi verilerine bakıldığında son yıllarda Türkiye’de dernek olarak kurulan Sivil Toplum Kuruluşlarının sayısında çok hızlı bir artış olduğu görülmektedir. DERBİS’e göre 2013 yılında 24.254 olan dernek sayısı 2021 yılı itibariyle 124.103 sayısına ulaşmıştır. Bunun yanında derneklerin mali durumlarının da hızla yükseldiği görülmektedir. 2015 yılında Türkiye’de faaliyet gösteren derneklerin gelir toplamı 10.891.873.423,51 TL iken 2019 yılında bu miktar 23.287.604.246,14 TL’ye yükselmiştir. Veriler incelendiğinde derneklerin sayısı yaklaşık beş kat artarken, mali durumların artışının daha yavaş olduğu görülmektedir. Türkiye’de bölgelere göre dernekler incelendiğinde en fazla derneğin Marmara bölgesinde (% 34,94), en az derneğin Doğu Anadolu bölgesinde (% 5,47) olduğu görülmektedir²⁰.

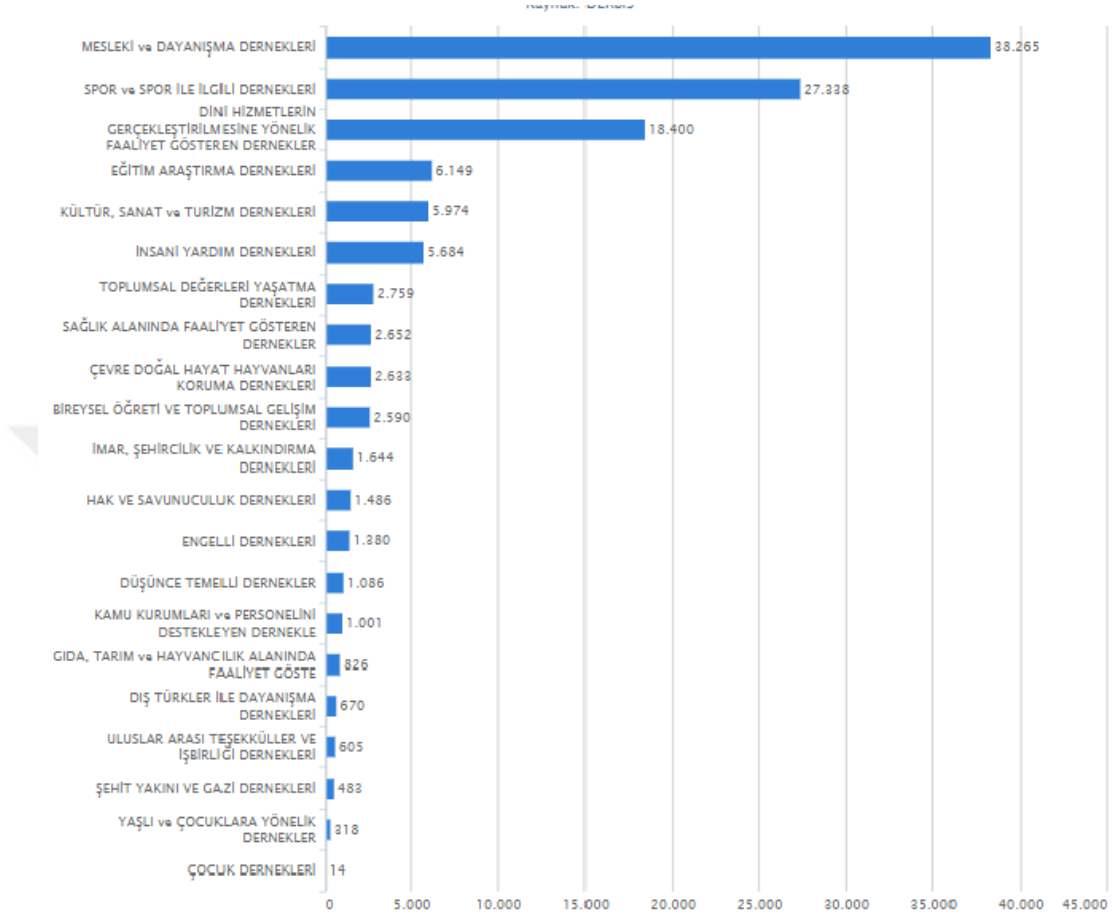
Türlerine göre dernekler incelendiğinde ise en yaygın dernek çeşidinin mesleki ve dayanışma dernekleri olduğunu onu spor derneklerinin takip ettiğini görürüz. Mesleki ve dayanışma dernekleri derneklerin %31, 38’ini oluştururken son sırada % 0,01 ile Çocuk dernekleri yer almaktadır.

¹⁸ (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

¹⁹ (Vakıflar Genel Müdürlüğü)

²⁰ Kaynak; Derbis

Tablo 6
Türlerine Göre Dernekler

Türkiye’de 357 tane Kamu Yararına Çalışan Dernek bulunmaktadır. (Kaynak: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü). Kamu yararıyla çalışan dernekler; Dernekler Yönetmeliği 49 maddede belirtilen şartları taşımak kaydıyla, Hazine ve Maliye Bakanlığının ve varsa ilgili bakanlıkların uygun görüşü, bakanlığın teklifi sonucunda Cumhurbaşkanlığı kararıyla tespit edilir. İllere göre Kamu Yararına Çalışan derneklere bakıldığında 131 dernekle en başta İstanbul gelmektedir. Onu 120 dernekle Ankara ve 22 dernekle İzmir takip etmektedir²¹.

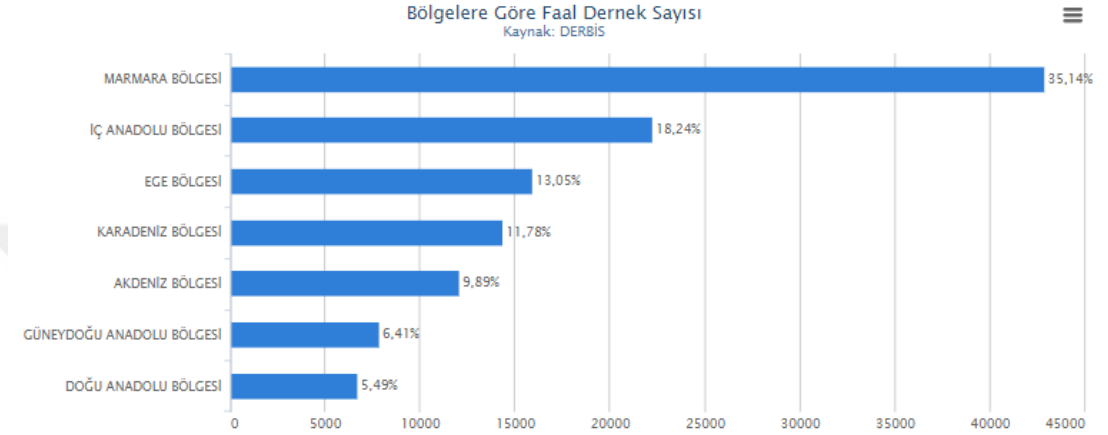
Türkiye’de izne tabi olmak koşuluyla yabancı dernekler de faaliyet gösterebilmektedir. Bu faaliyetlere, Dışişleri Bakanlığından görüş alınarak İçişleri Bakanlığı tarafından faaliyet izni verilmektedir. Dernekler Yönetmeliğine göre Yabancı dernek “Merkezleri yurt dışında bulunan dernekler ile dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşlar” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de

²¹ Kaynak: Derbis

faaliyetlerine izin verilen yabancı dernek sayısı 30 Mart 2021 tarihi itibarıyla 141'dir²².

Tablo 7

Bölgelere Göre Dernek Sayıları

3.2.1. Sendikalar, Siyasi Partiler ve Meslek Kuruluşları

Araştırmamızın ana omurgasını sivil toplum-göç ilişkisi oluşturduğundan yoğunluk vakıf ve derneklere verilmiştir. Ancak yine birer sivil toplum yapılanması olan sendikalar, siyasi partiler ve esnafların oluşturdukları meslek kuruluşları da sivil toplum yapılanmalarının birer örneğidir.

3.2.1.1. Sendikalar

Amaçlarını demokratik yollarla gerçekleştirmeye çalışan dernekler, sendikalar ve meslek kuruluşları birer baskı grubu olarak değerlendirilir. (Kirman 2016) Bu baskı gruplarının başında çalışanlarının özlük haklarını koruma sloganıyla hareket eden sendikalar gelir. Sendikacılık özellikle küreselleşme ve sanayileşmeyle birlikte giderek önemini arttıran bir kavramdır. Ancak sivil toplum yapılanmaları içerisinde gönüllülük esasına göre çalışma kavramı sendikaların çalışma sistemi ile bire bir örtüşmemektedir. Sendikalar daha çok baskı grupları kategorisinde değerlendirilmektedir. (Yorgun, 2011) Türkiye’de kamu sendikaları 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme kanununa göre kurulmakta ve bu kanuna göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye’de kamu sendikalarının sayısı 232’dir. Bu sendikaların çoğu konfederasyonlara bağlı olarak faaliyet

²² (www.siviltoplum.gov.tr Er. Tar: 23.04.2021)

göstermektedir. Türkiye’de 12 memur sendikası konfederasyonu bulunmaktadır. İşçi sendikası sayısı ise 211, işçi sendikası konfederasyon sayısı 6’dır²³.

Cumhuriyet döneminin ilk başlarında, sendikal hareketler engellenmiştir. Yasalaşmayan bazı tasarıların ardından 1936’da kabul edilmiş olan 3008 sayılı İş Kanunu, sendikaların en temel argümanı olan grevleri; 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu ise sınıf esasına dayalı kurulmak istenen dernek (yani sendika) kurmayı yasaklamaktadır. 1946’da Cemiyetler Kanunu’nda yapılan değişiklikle birlikte hızla kurulan işçi sendikaları, yine aynı yıl içerisinde kapatılmıştır (Öztürk)

Günümüzde hem işçi sendikaları hem de memur sendikaları faaliyetlerini herhangi bir sıkıntı yaşamadan sürdürebilmektedir. Daha köklü ve daha yaygın olması sebebiyle işçi sendikaları memur sendikalarına nazaran daha etkilidir.

3.2.1.2. Siyasi Partiler

Sivil toplumun önemli dinamiklerinden biri olan Siyasi Partiler Türk tarihinde ilk olarak 2. Meşrutiyet döneminde kurulmuştur. Kurulan bu siyasi parti de gizli olarak kurulmuş ve faaliyetlerini bir süre gizli yürütmüştür. 1889’da kurulan bu parti “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” adını almış ve sonrasında 1907 yılında Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşerek Terakki ve İttihat Cemiyeti adını almıştır. (Aliefendioğlu, 2014)

Aslına bakılırsa günümüz demokrasi anlayışında farklı dinamiklerin bir araya gelip iktidara ortak olduklarını, yönetimde farklı dinamiklerin etkili olduğunu görürüz. Böyle bir zeminde sivil toplum kuruluşları siyasi partileri siyasi partiler sivil toplum kuruluşlarını etkilemektedir. Siyaset sadece siyasi partilerde yapılmadığı gibi, siyasi hareketler de siyasi partilerin dışına çıkabilmektedir. Devleti yönetme iddiasıyla harekete geçen siyasi partiler tabana yayılma, kamuoyu oluşturma ve politikalarında etkili olma adına sivil toplum kuruluşları ile iş birliği kurmak zorundadır. Bu durum devlet ile sivil toplum arasında siyasi partilerin köprü vazifesi kurduğunu da göstermektedir. Çoğu siyasi partinin seçim beyannamesinde de sivil toplum ile ilişkilere detaylı olarak yer verildiği bu durumu kanıtlamaktadır.

Cumhuriyet’in ilk yılları ile Osmanlı Devleti’nin son yıllarında kurulan siyasi partileri sivil toplum açısından değerlendirecek olursak, daha çok askeri eğilimli yapıda olduklarını, iç demokrasi ve taban arama çabasının zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Tek parti döneminin uzun yıllar hüküm sürdüğü Cumhuriyet’in ilk yıllarında sivil toplum yapılanmalarının fazlaca sınırlandırıldığı bilinen bir gerçektir. Resmi ideolojiye yakın sivil toplum yapılanmalarına izin verilip aykırı görüşe sahip sivil toplum yapılanmalarının kapatılması ise günümüzdeki anlamda bir siyasi zeminin ve anlayışın olmadığını göstermektedir.

²³ . (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (csgb.gov.tr) Er. Tar.: 10.06.2020)

Günümüzde siyasi partiler de sivil toplumun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bunun en önemli sebebi devlet dışı ve devletten bağımsız bir örgütlenme biçimine sahip olmasından kaynaklıdır. STK- Siyasi Parti etkileşimi ulaşım, iletişim ve küreselleşmenin etkisiyle daha da güçlü olma eğilimi gösterecektir. Buna devletten istediğini almaya çalışan STK'lar da devleti yönetmeye talip olan siyasi partiler de mecbur kalmaktadır.

3.2.1.3. Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

Kamu kurumu kapsamındaki meslek kuruluşları, belirli bir meslek grubunda, mensuplarının kendi aralarında dayanışmalarını, mesleki disiplin ile meslek ahlakını korumakla beraber yaygınlaştırmak amacıyla hukuki/ sosyal/idari hedefleri olan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar tarihi olarak çok eskilere dayanmaktadır. 13. Yüzyılda kurulan Ahi teşkilatları bu kuruluşların ilk örnekleridir. Ahi teşkilatları, meslek ahlakını korumak, meslek disiplinini sağlamak ve meslek standartlarını yüksek tutmak amaçlarını taşımaktaydı. Selçuklu döneminde temelleri atılan bu meslek geleneği Osmanlı döneminde daha da güçlenerek varlığını sürdürmüştür. (Oğurlu, 2017)

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları anayasada yerini alan kuruluşlardır ve Anayasanın 135. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Doktorluk, avukatlık, , mühendislik, ticaret ve sanayi mimarlık ve eczacılık gibi meslek sahiplerinin, zorunlu olarak üyelik ilkesine dayalı, her biri ayrı çatılarda örgütlenerek faaliyetlerini sürdürmeleri öngörülmüştür. Bu meslekler, sosyal, ekonomik, ticari, teknik, sağlık ve hukuk gibi toplum hayatında etkili olan, kendi içinde özel bir yönetim ve bu yönetime bağlı denetim gerektiren faaliyetlerdir.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını Ziraat odası, , ticaret odası, sanayi odası, ticaret ve sanayi odası, esnaf ve sanatkarlar odası d tabipler odası, deniz ticaret odası, ticaret borsası, eczacılar odası, veterinerler odası, diş hekimleri odası, mimarlar odası, değişik dallardaki mühendislerin odaları, noterler odası, muhasebeci-muhasebeci mali müşavirler odası, yeminli mali müşavirler odası, barolar ve bunların üst kuruluşu olan birlikler ile esnaf ve sanatkarların üst kuruluşu olan birlikler, federasyonlar ve Konfederasyonlar olarak sayabiliriz. Bu kuruluşlar, sivil toplum yapılanmaları arasında sayılan ve temel amaçları mesleki kaliteyi artırma ve öz denetim sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Toplumun ihtiyaç duyduğu önemli hizmetleri üreten, meslek grupları içerisindeki kişileri kontrol ve koordine eden, verilen hizmetlerle ilgili standartlar belirleyen kuruluşlar olması hasebiyle kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, toplumsal barış, üretim kalitesi ve refah açısından son derece önemli yapılardır. (Kadırcı ve Özdevecioğlu, 1993)

3.3. Hatay'da Sivil Toplum

Tarihi çok eski dönemlere dayanan Hatay, farklı kültürlerin, farklı dinlerin, farklı mezheplerin ve farklı milletlerin sorunsuz bir şekilde yaşadığı nadir şehirlerden

biridir. Amik Ovası'nda bulunan Hitit Prenslikleri'nin birleşmesi neticesinde Hattena Krallığı adını aldıkları bilinmekte, Hatay adının da buradan geldiği sanılmaktadır. Yöreye bu adı 1936'da Atatürk vermiştir (Kaynak: Hatay Valiliği). Hatay ili 2014 yılında büyükşehir statüsünü kazanana kadar İl Mülki İdaresi merkez ilçe Antakya'da bulunuyordu. Büyükşehir olmasıyla birlikte merkez ilçeler Antakya ve Defne'nin olduğu yere Hatay adı verildi. Kökleri çok eskilere dayanan bir şehir olan Antakya birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Antakya şehri M.Ö. 300 yılında Büyük İskender'in komutanlarından Seleucus Nicator tarafından kurulmuş ve ortasından Asi nehrinin geçtiği; iklimi, verimli toprakları ve ticaret yollarından dolayı gözde bir şehir olmuştur. Bu durum civardaki tüm uygarlıkların ilgisini Antakya'ya çekmiştir. Köklü tarihi ve konumu itibarıyla Hatay, farklı din ve kültürlerin izlerini taşımaktadır. Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin bir arada ve kardeşçe yaşadığı nadir yerlerden biridir Hatay. Aynı zamanda farklı mezhepler de (Alevi, Sünni) Hatay'da bir arada ve sorunsuz bir şekilde yaşamaktadır.

Hatay, köklü tarihi içerisinde farklı medeniyetleri, farklı kültürleri ve farklı inançları yaşatmış olmasından dolayı bünyesinde hala kozmopolit bir nüfus yapısı barındırır. Bu yapı sivil toplum kuruluşu açısından zengin ve renklilik sunar.

Aynı caddenin bir köşesinde bulunmakta olan ve eski bir tapınağın yerine inşaa edilen Habib-i Neccar Camii, Yahudi Sinagogu ve Katolik Kilisesi bulunmakta ve günün bazı saatlerinde ezan, çan ve hazzan sesleri birbirine karışır²⁴.

²⁴ (www.hatay.gov.tr, Er. Tar.: 15.03.2021)

Resim 6

Ezan, Çan, Hazzan (Antakya)

Hatay ilinde toplam dernek sayısı 1607'dir. Bu derneklerden kategorisi "İnsani Yardım Derneği" olarak kurulan dernek sayısı 223'tür. Hatay'da Kamu yararına çalışan dernek sayısı 2'dir. Hatay'da kurulan derneklerin ilçelere göre dağılımı incelendiğinde toplam dernek sayısının üçte birinden fazlasının Antakya'da olduğu görülür(570 Dernek). Bu durumun sebebinin 2014 yılına kadar Hatay ilinin merkez ilçesi Antakya'dan idare edilmiş olması düşünülmektedir. Antakya ilçesini İskenderun takip etmektedir. İskenderun'da 267 dernek bulunmaktadır. Hatay ilinin ilçelere göre dernek sayıları şu şekildedir:

1- Antakya	:570
2- Altınözü	: 17
3- Arsuz	: 64
4- Belen	: 14
5- Defne	: 137
6- Dörtyol	: 94
7- Erzin	: 37
8- Hassa	:31
9- İskenderun	: 367
10- Kırıkhan	:79
11- Kumlu	: 7
12- Payas	: 44
13- Reyhanlı	: 137
14- Samandağ	: 83
15- Yayladağı	: 26 ²⁵

²⁵ (Kaynak: DERBİS)

İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye’de faaliyet gösteren 141 Yabancı STK’nın 13’ü Hatay’da faaliyet göstermektedir. Bu yabancı STK’ların Hatay iliyle birlikte Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa gibi illerde de faaliyet göstermeleri ve derneklerin adları Suriye’den Türkiye’ye gelen sığınmacılara yönelik faaliyette bulunduklarını göstermektedir. Bu derneklerden bazıları izni süreli olarak alabilmektedir²⁶.

Hatay Valiliği İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü verilerine göre Hatay ilinde göçmenlere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısı toplamda 133’tür. Bu sivil toplum kuruluşlarının 129’u yerel, 4’ü uluslararası sivil toplum kuruluşudur. Yabancılarla yönelik uyum kapsamında faaliyet gösteren ve yerel özellikte olan derneklerin çoğunun başkanının ve yönetim mekanizmasındaki çoğu üyenin Suriye uyruklu olduğu görülmüştür. Hatay ilinde kurulan bu yerel derneklerin büyük çoğunluğunun Reyhanlı merkezli olduğu, bunun da sebebinin Hatay ilinde nüfusa oranla en fazla Suriyeli sığınmacının Reyhanlı ilçesinde yaşamına devam etmesinden kaynaklı olduğu bilinmektedir.

²⁶ Kaynak: siviltoplum.gov.tr (Er. Tar: 23.04.2021)

II. BÖLÜM

ARAŞTIRILAN STK'LAR

1.1. Türk Kızılayı

Kızılay; 11 Haziran 1868 tarihinde “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulmuştur. 1877’de “Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti”, 1923’de “Türkiye Hilal- i Ahmer Cemiyeti”, 1935’te “Türkiye Kızılay Cemiyeti” ve 1947’de “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır. Daha sonra bu kuruluşa “KIZILAY” adını, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk vermiştir. Kızılay, savaş alanında yaralanan veya hastalanan askerlere hiçbir ayırım gözetmeden yardım etmek arzusu üzerine kurulmuştur.

Kızılay, iç hukuk açısından dernek olarak Dernekler Kanunu’na, özel işlevleri nedeniyle ise kamu yararına çalışan derneklere tanınan bazı ayrıcalıklara ve yükümlülöklere sahip kanunlara göre faaliyet göstermektedir (Hatipoğlu, 2013) Türkiye’de yürürlükteki Dernekler Kanunu’na göre bir derneğin kamu yararına çalışıp çalışmadığını “Bakanlar Kurulu” tespit eder ve onaylar²⁷.

Kızılay’ın işareti, beyaz zemin üzerinde karşıdan bakarken sola doğru açık kırmızı “Ay” şeklindedir. Kızılay bayrağında “Ay’ın açık yüzü bayrak direğinin tersine doğrudur. Kızılay’ın bu alameti, Devletler Hukuku’nun ilgili hükümleri gereğince, savaş zamanlarında silahlı kuvvetlerin sağlık servisleri ile o hükümlerin belirlediği kişi ve kuruluşlar için “Koruyucu ve belirtici işaret” olarak kabul edilmiştir. Bunlar dışında kalan hiçbir kişi, kurul veya kurum, savaşta tarafsızlık ve dokunulmazlık sembolü olan bu işareti kullanamaz.

Kızılay, 1876 Osmanlı- Rus Savaşı sonrasında 1974 Kıbrıs Barış Harekatı’na kadar geçen sürede, Türkiye’nin içinde olduğu tüm savaşlarda, cephe gerisinde kurduğu hastaneler, hasta taşıma servisleri, donatımını üstlendiği hastane gemileri, yetiştirdiği hemşireler ve gönüllü hasta bakıcılar aracılığıyla savaş alanında yaralanan veya hastalanan çok sayıda askerin yanında, dost ve düşman askerinin bakım ve tedavisine yardımcı olmuştur. Kızılay; savaş meydanlarında yaralı askerleri dinine, diline, ırkına veya tarafına göre ayırmamıştır. Bunun yanında savaştan etkilenen sivil halkın bakımı ve korunması için de çaba göstermiştir.

Kızılay, Uluslararası Kızılay- Kızılhaç Topluluğu’nun temel ilkelerini taşımaktadır. Bunlar; insanlık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu niteliği, birlik ve evrensellik ilkeleridir. Türk Kızılay Derneği, diğer

²⁷ (5253 Sayılı Dernekler Kanunu, 27. Madde)

Kızılay/Kızıllaç dernekleri gibi, işlevleri ve kamuyla olan bağları açısından, sıradan bir sivil toplum örgütüne nazaran kamusal alana daha yakındır (Hatipoğlu, 2013). Özel bir kanunla kurulmuş olması, Cumhurbaşkanlığı himayesinde olması ve devlet ile olan iş birliği baz alındığında Kızılay için batılı ifadeyle GO-NGO şeklinde ifade edilmesi doğru olacaktır.

Kızılay, tüzel kişiliğe sahip, özel hukuk hükümlerine tâbi, kâr amacı gütmeyen, yardım ve hizmetleri karşılıksız olan ve kamu yararına çalışan bir gönüllü sosyal hizmet kuruluşudur. Kızılay'ın teşkilatı, Genel merkez ve şubelerden oluşur. Kızılay'ın Genel Müdürlük teşkilatı dışında kalan bütün kademelerindeki görevler fahridir²⁸.

Kızılay'ın tüzüğünde, araştırmamıza konu olan göçmenlerle ilgili, Kızılay'ın görevlerinin belirtildiği 7 madde içinde iki fıkra bulunmaktadır. Bu fıkralar;

f) ... sığınmacı veya mültecilerin değiştirilmesine, aileleriyle haberleşmelerine, kayıpların aranmasına ve bu kişilere ait para, eşya ve diğer kıymetli evrakın ulaştırılmasına aracılık etmek ve bu hizmetleri yürütmek amacıyla gerekli haberleşme sistemleri ve birimleri oluşturmak.

g) Savaş hallerinde savaşta yaralananların ve savaş mağdurlarının tedavi ve tahliyesinde Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri ve Sağlık bakanlıklarına yardımcı olmak; yerlerinden edilmiş insanlara, sığınmacılara ve mültecilere gerekli hizmetleri vermek şeklindedir²⁹.

1.1.1. Türk Kızılayı Faaliyetleri

Türk Kızılayı, göçmenlere yönelik faaliyetlerini genel merkeze bağlı Uluslararası İşler ve Göç Hizmetleri Genel Müdür Yardımcılığı bünyesinde Göç Hizmetleri Direktörlüğü bölümünde yürütmektedir. Türk Kızılayı Genel Merkezi ile İçişleri Bakanlığı arasında 28.04.2016 yılında iş birliği protokolü imzalanmış ve bu protokole dayalı olarak Kızılay; kabul, barınma ve geri gönderme merkezlerinde asgari insani şartların oluşturulması için ihtiyaç tespiti yapma görevini üstlenmiştir. Tespit edilen durumlar Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne rapor edilmektedir. Ayrıca Kızılay, vatanına dönmek isteyenlerin gönüllü geri dönüş işlemlerine ait faaliyetler de Türk Kızılayı tarafından yürütülmektedir. 2021 yılı itibariyle gönüllü geri dönüş formu sayısı 15347'dir.

Kızılay, göç yolunda birbirlerini kaybetmiş veya iletişimi koparmış aileleri birleştirmek için de gayret göstermektedir. 2021 yılı itibariyle birbirinden kopan ailelerden 7959 kişiye ulaşılmış, 2624 kayıp kişi araştırması yapılmış, 3428 aile birleştirilmiş ve 1907 kişiye aile mesajı atılmıştır.

²⁸ (www.kizilay.org.tr, Er. Tar: 06.05.2021)

²⁹ (14633 Sayı 2009 Tarihli Resmi Gazete)

Kızılay tarafından, Suriyeli göçmenlere yönelik ilk faaliyet 2012 yılı Ağustos ayında Hatay ili Yayladağı ilçesinde başlamıştır. Savaşın şiddeti ve ortaya çıkan acı tablonun büyümesi neticesinde sınırın sıfır noktasındaki insani yardım faaliyetleri de arttırılmıştır. Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinde Türkiye-Suriye sınırı boyunca oluşturulan 14 Sınır Yardım Noktasında ulusal ve uluslararası kurum, kuruluş ve şahısların insani yardım malzemesi bağışları kabul edilerek Suriyeli ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Sınırın hem Türkiye tarafında hem de Suriye tarafında uluslararası hukukun verdiği hareket alanıyla yardımlar ulaştırılmaktadır. Bu kapsamda Suriye tarafında çok sayıda barınma merkezi oluşturulmuştur ve bu merkezlerde düzenli gıda temini sağlanmaktadır. Türkiye tarafında ise her ilin valiliği ile koordinasyon kurularak ihtiyaç sahiplerine yardımlar devletle koordineli olarak ulaştırılmaktadır. Kızılay'ın dağıtım organizasyonu Uluslararası Gözlemci Heyetinin denetim ve gözlemleri eşliğinde valilikleri koordinesinde gerçekleştiği için şeffaflık ilkesiyle gerçekleşmektedir. 14 sınır noktasından 02.08.2012 – 30.04.2021 tarihleri arasında toplam 3.670.345.922,42 TL, 1.065.881.764 kg/adet/litre malzeme sevkiyatı gerçekleştirilmiştir.

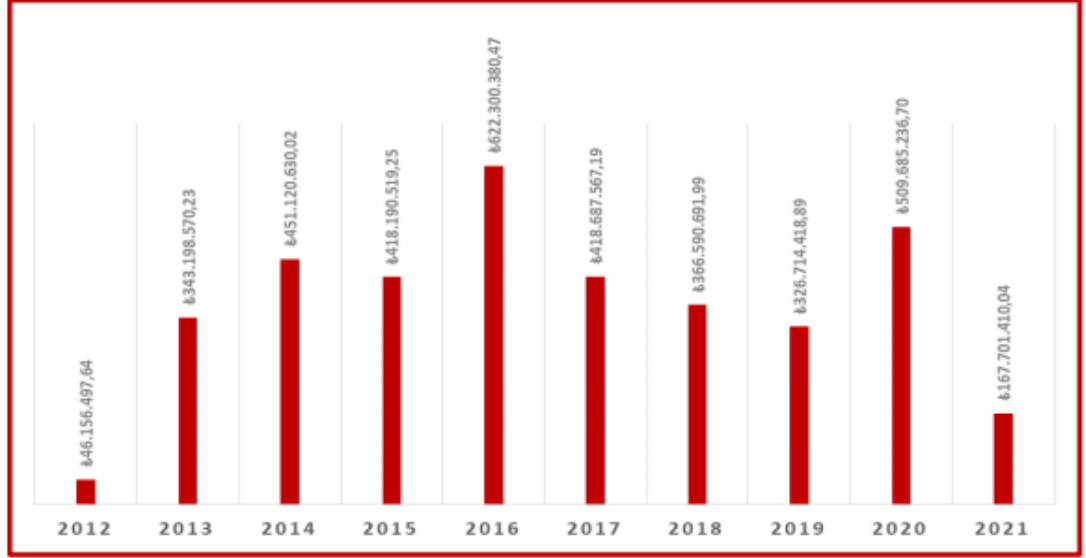
Tablo 8
Kızılay Faaliyetleri

SEKTÖR / ALT SEKTÖR	TOPLAM MİKTAR	TOPLAM FİYAT(TL)
BARINMA	128.601	₺133.582.765,33
BARINMA DİĞER	16.980	₺15.557.501,38
ÇADIR	111.621	₺118.025.263,95
EĞİTİM	3.697.060	₺23.495.135,76
EĞİTİM MALZEMESİ	3.697.060	₺23.495.135,76
GIDA	743.917.277	₺1.439.032.593,71
EKMEK	122.322.550	₺32.705.001,65
GIDA DİĞER	142.645.828	₺329.392.642,60
GIDA KOLISI	7.983.563	₺484.030.636,64
KUMANYA	29.441.647	₺60.142.193,70
SU	38.669.917	₺14.339.159,34
ŞEKER	1.916.656	₺4.562.349,03
UN	400.937.117	₺513.860.610,74
GIDA DIŞI MALZEME	122.601.192	₺1.318.065.978,65
BATTANİYE	3.656.438	₺75.453.847,41
ENERJİ MALZEMESİ	31.208.583	₺45.149.967,01
GIDA DIŞI MALZEME DİĞER	22.745.108	₺189.981.500,64
GİYİM	64.135.279	₺968.979.566,02
YATAK	855.784	₺38.501.097,56
LOJİSTİK	121	₺8.608.581,74
VASITA	121	₺8.608.581,74
SAĞLIK	167.435.444	₺598.710.005,50
AMBULANS	525	₺30.129.954,62
İLAÇ MUHTELİF	100.858.002	₺328.000.880,26
TIBBİ CİHAZ MUHTELİF	209.785	₺47.795.727,79
TIBBİ SARF MUHTELİF	66.367.132	₺192.783.442,83
SU, SANİTASYON, HİJYEN	28.102.069	₺148.850.861,74
HİJYEN SETİ	2.823.408	₺76.401.814,72
SU, SANİTASYON, HİJYEN DİĞER	25.278.661	₺72.449.047,01
GENEL TOPLAM	1.065.881.764	₺3.670.345.922,42

Kızılay'ın sınır bölgelerinde sıfır noktası yardım faaliyetleri en düşük 2012 yılında gerçekleşmiş sonraki yıllarda yardım miktarlarında orantılı bir yükseliş veya düşüş gerçekleşmemiştir.

Tablo 9

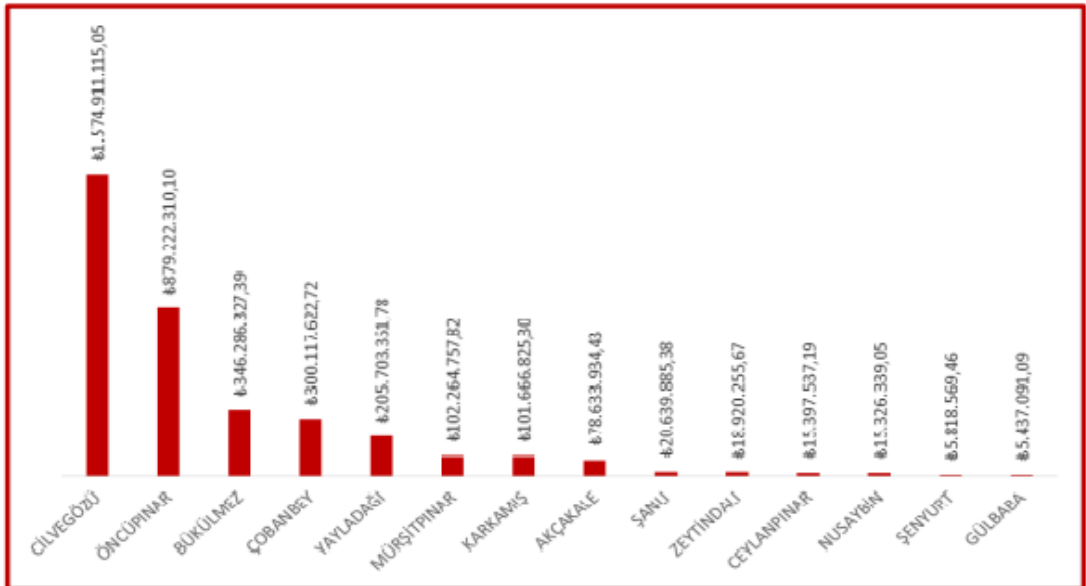
Sıfır Noktası Yardım Faaliyetleri Tutarları (Kızılay 2021 Faaliyet Raporu)

Sıfır noktası işlem hacimleri incelendiğinde en yüksek işlem hacminin Hatay-Cilvegözü sınır kapısında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 10

Sıfır Noktası İşlem Hacimleri (2012- 2021)

Sınırın sıfır noktasında sevk edilen veya sıfır noktasında yapılan yardımların kaynakları noktasında çeşitlilik bulunmaktadır. Gelen yardımların % 4'ünü bireysel,

% 96'sını kurumsal bağışlar oluşturmaktadır. Yardımların % 20'si yabancı, % 80'i yerli kaynaklardan aktarılmıştır.

Tablo 11

Sıfır Noktası Yardım Faaliyetleri Bağışçı Değerleri

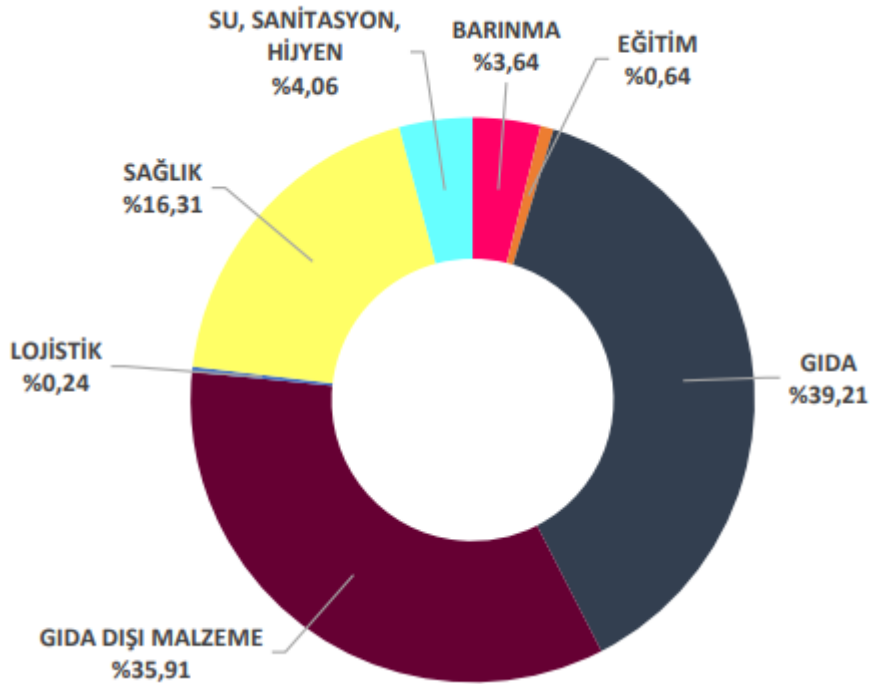

Bağışçı	Sevkiyat Tutarı TL
STK YABANCI	₺1.268.721.029,50
STK YERLİ	₺1.238.442.396,00
KURUMSAL YERLİ	₺563.770.485,70
KIZILAY	₺235.054.984,30
FIRMA YERLİ	₺189.174.121,87
KURUMSAL YABANCI	₺59.173.833,03
AFAD	₺51.609.370,13
BİREYSEL YERLİ	₺39.448.468,10
BİREYSEL YABANCI	₺17.458.344,51
FIRMA YABANCI	₺7.492.889,27
Genel Toplam	₺3.670.345.922,42

Sınırın sıfır noktasında sevkiyatı gerçekleşen malzemelerin % 39,21'ini gıda, % 35,91'ini gıda dışı malzeme ve % 16,31'ini sağlık malzemeleri oluşturmaktadır.

Tablo 12

Sıfır Noktası Yardım Türleri

KIZILAY KART

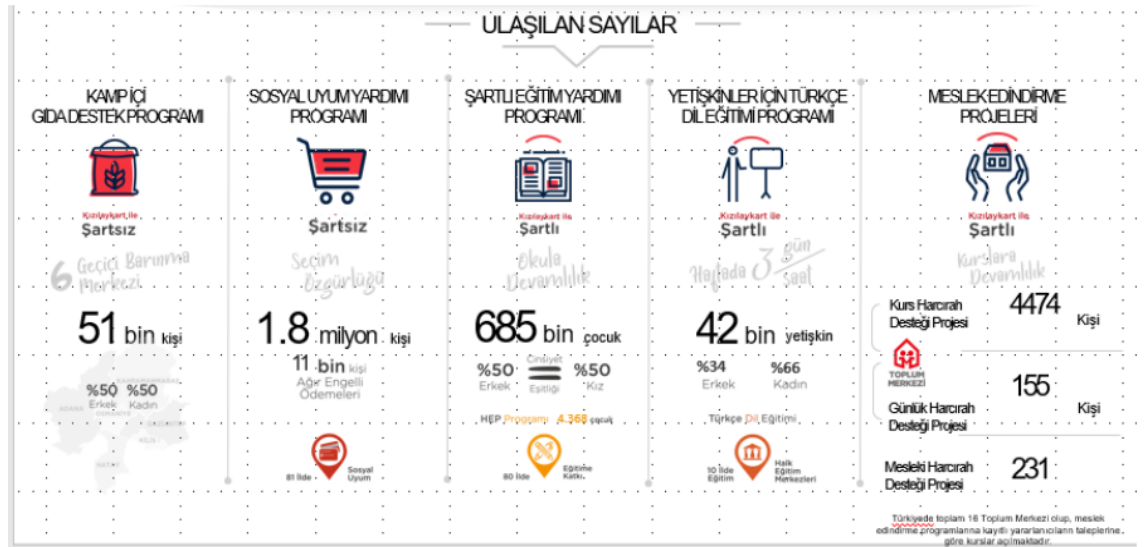
KızılayKart, Türk Kızılayın organizasyonunda nakit temelli faaliyet gösteren insani yardım platformudur. KızılayKart, ihtiyaç sahiplerinin tüm ihtiyaçlarını kendileri temin edip satın alabildiği bir sistemdir. Kızılay Kartın temelde iki büyük yarar çıktısı mevcuttur. Birincisi, ihtiyaç sahipleri kendilerine sunulanı değil dilediklerini ya da ihtiyaç duyduklarını alabilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının koordinasyon ve yardımların şekli konusunda iletişim içerisinde olmadığını varsayarsak, aynı kişi veya ailelere aynı türden yardımların geldiğini görmüş oluruz. Kızılay Kart bu durumu ortadan kaldırmaktadır. İkincisi; merkezi olarak dağıtılan kızılay kart, lojistik operasyona gerek kalmadan ve zamandan tasarruf ederek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır.

KızılayKart proje ve platformları; IFRC, WFP, IOM, UNICEF, UNDP, Toplum Merkezleri, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü gibi paydaşlarla yürütülmektedir.

Kızılay'ın birçok faaliyeti, programı veya projesi KızılayKart platformu üzerinden yapılmaktadır. Bunlar; Kamp İçi Gıda Destek Programı (Gıda), Sosyal Uyum Yardım Programı (Temel İhtiyaçlar), Şartlı Eğitim Yardım Programı (Eğitim), Yetişkinler İçin Türkçe Eğitim Programı (Eğitim), Mutfakta Umut Var Projesi (Mesleki), İnsan Ticareti Mağdurlarının Desteklenmesi Projesi (Koruma), Mesleki Harcırarh Desteği Projesi (Mesleki). Bu proje ve programlara uluslararası kurum ve kuruluşlar da destek vermektedir. Bu program ve projelerle ilgili sayısal veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13

KızılayKart proje ve programları verileri

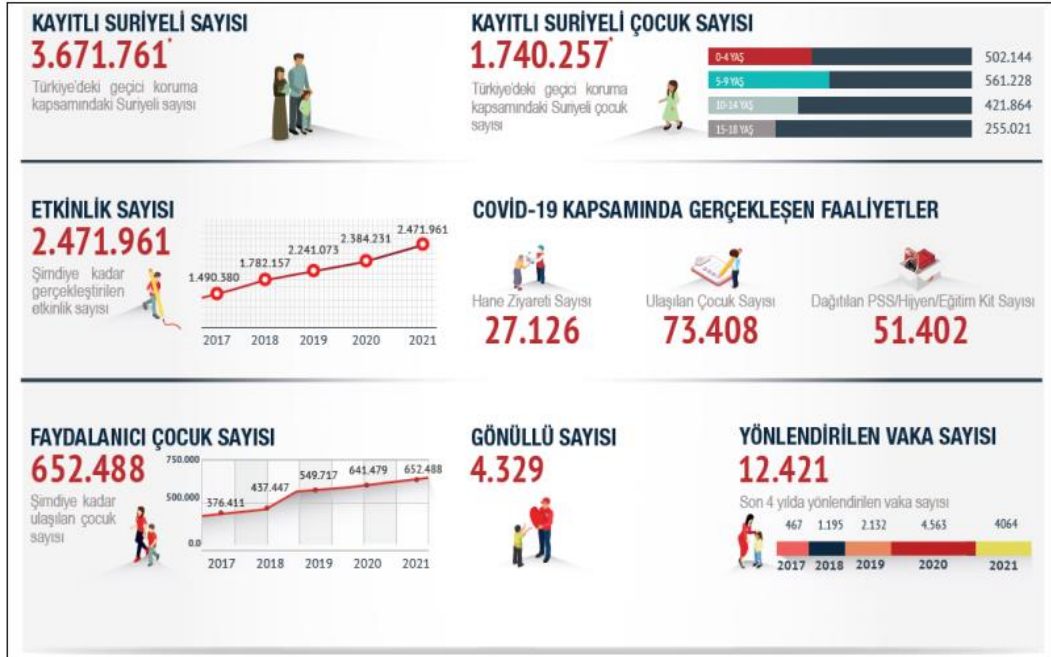

ÇOCUKLARA YÖNELİK FAALİYETLER

Türk Kızılayı ile Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNİCEF) arasında 2013 yılının Mayıs ayında 4- 18 yaş grubundaki çocuklara yönelik koruyucu/ önleyici ve farkındalık yaratmaya yönelik; psikososyal destek, , sosyal uyum, çocuk koruma, gençlerin güçlendirilmesi ve eğitime destek faaliyetleri yürütülmektedir. Bu program ile göçmen çocukların yaşadıkları travmaları atlatmalarına yardımcı olma, uyum sorunlarını asgari düzeye indirme, kişisel gelişimlerine ve eğitimlerine katkı sağlama amaçlanmaktadır.

Program faaliyetleri 124 personel ile 16 ilde, 7 Geçici Barınma Merkezi (Kamp), 16 Toplum Merkezi, 3 Mobil Çocuk Dostu Alan, 5 Psiko-sosyal Destek Takımı (PSD) ve 2 Çocuk ve Gençlik Merkezi olmak üzere toplam 33 Çocuk/Genç Dostu Alanda (33 Aktif) devam etmektedir. Programın başlangıcından itibaren 4.329 gönüllü yetiştirilmiş, 652.488 çocukla 2.471.961 faaliyet gerçekleştirilmiştir.

Tablo 14
Çocuk Programları verileri

Çocuk Programları koordinatörlüğü, bu program kapsamında hane ziyaretleri gerçekleştirmekte ve bu ziyaretler sırasında çocuklara psikososyal destek, hijyen ve eğitim kitleri dağıtımı yapılmakta ve çocukların/ailelerin durumları izlenmektedir. Ayrıca ihtiyaca göre, bilgilendirme, tespit, yönlendirme amaçlı psiko-sosyal aramalar yapılmıştır.

KIZILAY TOPLUM MERKEZLERİ

Kızılay, ilk toplum merkezini yereldeki iş birlikleriyle Şanlıurfa ilinde açmıştır. 2021 itibarıyla 16 Kızılay Toplum Merkezi, göçmenlere yönelik hizmet vermektedir. Bu merkezler genellikle göçün yoğun olarak yaşandığı iller olan İstanbul (her iki yakada), Şanlıurfa, Konya, Ankara, Kilis, Bursa, İzmir, Adana, Mersin, Gaziantep, Hatay, Kayseri, Kahramanmaraş, Mardin ve Kocaeli’de bulunmaktadır. Toplum merkezleri faaliyet ve sayısal veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 15

Kızılay Toplum Merkezleri faaliyetleri

Kızılay toplum merkezlerinde gerek yerel halktan ve gerekse yararlanıcılardan gönüllü olup etkinliklere destek sağlanabilmektedir. Toplum merkezlerinin gönüllü portföyü oldukça geniştir. Yerel halkın ve yararlanıcı göçmenlerin dışında yurt dışından Suriye, Mısır, Afganistan, Ürdün, Somali, Irak, Filistin, Güney Kore, İtalya gibi ülkelerden gönüllüler yer almaktadır.

KIZILAY TOPLUM TEMELLİ GÖÇ PROGRAMLARI

1. Koruma Programı

Türk Kızılayı Koruma Programı kapsamında, insani kriz içeren durumlarda kişilere/gruplara yönelik şiddet, zorlama ve istismar durumları; insanlığın insancıl ilkeleri, bağımsızlık, tarafsızlık ve uluslararası hukuk ve özellikle uluslararası insan hakları çerçevesinde ele alınmaktadır. Kişilerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve bu alanda farkındalığı arttırmak amacıyla kapsayıcı çalışmalar/incelemeler

yapılmaktadır. Bu program kapsamında toplamda 302.087 kişiye ulaşılmış ve destek verilmiştir.

Koruma programı kapsamında; Şartlı Eğitim Yardımı – Çocuk Koruma Bileşeni, SUY-Koruma Programı Bileşeni, Bireysel Koruma Yardımı (IPA) ile Özel İhtiyaç Fonu (SNF) uygulamaları yapılmıştır.

Şartlı Eğitim Yardımı – Çocuk Koruma Bileşeni ile, ilk aşamada 15 ilde kurulan birimler vasıtasıyla aile içi şiddet, çocuk işçiliği ve çocuk evlilikleri dahil olmak üzere çocukları koruma alanındaki sorunların tespit edilmesi ve ihtiyaç duyulan alanlardaki hizmetlere yönlendirilmesi sağlanmıştır. Bu kapsamda 86.226 çocuğa erişim sağlanmıştır. Bu program kapsamında ekipler tarafından ihtiyaç duyulursa yetişkinlere de yönlendirme çalışması yapılmaktadır.

SUY- Koruma Kalkanı Bileşeni programında nakit ihtiyacının yanında, müdahale gerektiren durum ve olaylarla karşılaşmaktadır. Bu ihtiyaçtan dolayı Mart 2017'den itibaren IFRC tarafından SUY Koruma Bileşeni başlatılmıştır. Göçmenlerin şikayet ve problemleri saha ekipleri tarafından alınmakta ve takip ve yönlendirmesi yapılmaktadır. Bu Program kapsamında 9.283 vakanın tespiti ve yönlendirmesi yapılmıştır.

Özel İhtiyaç Fonu (SNF) ve Bireysel Koruma Yardımı (IPA) ile ihtiyaç sahibi insanlara birey bazlı koruma ve ihtiyaç sağlanmaktadır. Bu kapsamda kronik hastalıklardan, engelliler için materyal ihtiyacından, yetersiz beslenmenin neden olduğu gelişim bozukluklarından kaynaklı sıkıntılar yaşayan ailelerin veya bireylerin ihtiyaçları tespit edilmekte; bu kişilere veya ailelere onurlu bir şekilde yaşam olanağı verecek şekilde yardımlar sağlanmaktadır. Bu program kapsamında da 13.089 kişiye ulaşılmıştır.

2. Psikososyal Destek ve Sağlık Programı

Bu program; göçmenlerin göç sonrası ortaya çıkması muhtemel olan sorunlarını çözülmesi, sosyal işlevselliklerini yeniden kazanmaları ve olumsuz psikolojik etkilerle başa çıkma yöntemlerini güçlendirmeyi, bununla birlikte eski yaşantılarına tekrar dönmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Program kapsamında; bireysel görüşme ve grup terapileri, sağlık eğitimleri/seminerler, psikoeğitimler, sağlık hizmetlerine erişim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Program kapsamında 643,207 kişiye ulaşılmıştır.

3. Sosyoekonomik Güçlendirme Programı

Kızılay Toplum Merkezleri bünyesinde Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile iş birliği yapılarak yararlanıcıların yaşam becerilerini artırıcı kurslar ve etkinlikler düzenlenmektedir. Düzenlenen kursların sonunda kursiyerlere Millî Eğitim Bakanlığı onaylı Kurs Sertifikaları verilmektedir. Bu kurslara ek olarak yararlanıcıların istihdamlarının kolaylaştırılması ve iş gücüne

katılabilimleri için yönlendirme ve danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Mesleki yönlendirme dışında, yapılan etkinliklerle göçmenlerin sosyalleşmesi ve topluma uyumu da sağlanmaktadır. Bu program kapsamında 71.111 kişiye ulaşılmış, bunlardan 41.426 kişiye mesleki kurs verilmiş, 28.568 kişinin iş edinimi sağlanmıştır.

4. Sosyal Uyum Programı

Bu program kapsamında; Kızılay Toplum Merkezlerinde, sportif faaliyetler, gönüllülük faaliyetleri, kültürel- sanatsal aktiviteler, , empatinin artırılmasına yönelik çalışmalar; broşür, video ve seminer gibi farklı kaynaklarla ev sahibi ve göçmen toplulukların bilgilendirilmesi gibi çalışmalar yürütülmektedir. Sosyal uyumu güçlendirmek maksadıyla farklı topluluklardan insanlar birçok sosyal ve kültürel aktivitede bir araya gelmektedirler. Bu programın temel amacı göçmenlerle yerel halkın uyum problemini ortadan kaldırmaktır. Bunun yanında yerel halkın olumsuz önyargılarını ve tutumlarını değiştirmek programın hedefleri arasındadır. Bu program kapsamında 492.064 kişiye ulaşılmıştır.

Diğer Projeler

Türk Kızılayı, Toplum Merkezleri programı dışında da farklı proje ve programlar da gerçekleştirmiştir. Bunlar Türkiye'deki Mültecilerin Koruma İhtiyaçlarının Karşlanması (HIP Projesi), Ulucanlar Aşevi Projesi, Türk Kızılayı Sağlık Eğitim Merkezi ve Kentli Mültecilerin Desteklenmesi Projesi gibi projelerdir.

1.1.2. Türk Kızılayı Hatay Şubesi

Türk Kızılayı Hatay Şubesi 2019 yılında kurulmuştur. Hatay ilinde 1 İl Temsilciliği ve 6 ilçe temsilciliği şeklinde hizmet vermektedir. Antakya, Defne, Dört Yol, İskenderun, Kırıkhan ve Reyhanlı ilçe şubeleri Hatay İl Temsilciliğine bağlı olarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Kızılay Hatay Şubesinin yardım kaynağı diğer sivil toplum kuruluşlarının çoğunda olduğu gibi bağışlar ve bağışçılardır. Diğer STK'lerden farklı olarak çoğunlukla devlet kurumları ile çalışan Kızılay, göçmenlere ulaşmada kaymakamlıklar aracılığıyla göçmenlere ulaşmaktadır. Bazı durumlarda ise Suriyeli sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılmaktadır. Diğer devlet kurumları ile de iş birliği sağlanmakta, bu iş birliği protokollerle resmi olarak yürütülmektedir.

Kızılay Hatay Şubesinin ücretli çalışanı 1 kişi olup, ücretsiz olarak gönüllü 150 kişi çalışmaktadır. Yardımlar ayni veya nakdî olarak gerçekleşmekte, yapılan yardımlar daha çok göçmenlerin ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Kızılay, Suriye savaşı sonrasında bölgeye ilk geçen sivil toplum kuruluşudur ve bölgede AFAD, UMKE gibi birçok kamu kurumuyla birlikte hareket etmiştir.

Kızılay Hatay Şubesi, yurt içinde de yurt dışında da faaliyet göstermektedir. Devlet kurumlarından herhangi bir nakdi veya ayni yardım almayan Kızılay Hatay Şubesi, yardımları ulaştırmada bazen belediyelerden taşıma konusunda destek almaktadır.

Kızılay Hatay Şubesinin 2019 yılında 1 adet Kadın Kolları 20 adet Gençlik kolları projesi uygulanmıştır. Kızılay Hatay Şubesi faaliyet ve duyurularını sosyal medya hesapları üzerinden yürütmektedir. 2019 yılında Hatay’da faaliyete başlayan Kızılay Hatay Şubesinin faaliyetlerine ilişkin verilere aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 16

Kızılay Hatay Şubesi faaliyetleri

	2019	2020
Nakdi Yardım (TL)	5250,00	476.800
Gıda (Koli)	780	2250
Kurban	48 (Yurt içi) 52 (Yurt dışı)	-
Zekât Yardımı		6 kişi (3580 TL)
Ayni Yardım	30 Adet Giyecek 2028 Adet Kavurma Konserve	4952 kişiye farklı kalemlerde ayni yardım

1.2. Türkiye Diyanet Vakfı

Türkiye Diyanet Vakfı 13 Mart 1975 tarihinde dönemin Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütfi Doğan, Diyanet İşleri Başkan Yardımcıları Dr. Tayyar Altıkulaç ve Yakup Üstün ile Özlük İşleri Müdürü Ahmet Uzunoğlu tarafından kurulmuştur.

Türkiye Diyanet Vakfı; Diyanet İşleri Başkanlığının faaliyetlerine destek olmak, din hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması ve dini hizmetlerde görev alacak kişilerin yetiştirilmesi gayesiyle kurulan, bugün Türkiye’de 1.003 şubesi ve dünyanın 149 ülkesinde eğitimden kültüre, sosyal ve hayri hizmetlerden dini

hizmetleri destekleme ve uluslararası yardım faaliyetlerine kadar geniş bir alanda çalışmalar yapan büyük bir sivil toplum hareketidir. Türkiye Diyanet Vakfı, dünyanın dört bir yanında sürdürdüğü çalışmalarda; din, dil, ırk, renk ve cinsiyet ayrımı yapmadan faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı; yapımına 1967 yılında başlanan Ankara Kocatepe Camisini tamamlayarak hizmete sunmasının ardından bugüne kadar Türkiye’de 3 bin 817 cami, 2 bin 866 Kur’an kursu, 25 ülkede ise 100’ün üzerinde cami ve eğitim binası yapmıştır³⁰.

Türkiye Diyanet Vakfı; Türkiye içinden gelen öğrencilere destek verdiği gibi, Türkiye dışından gelen öğrencilere de destek vermektedir. Din eğitimi öncelleyen Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye dışından 111 ülkedeki gençlerin sağlam bir din eğitimi alması için çaba sarf etmektedir. Vakıf, Ramazan ayında kurduğu iftar sofraları ve Kurban Bayramı’nda düzenlediği vekâletle kurban kesim organizasyonu ile özellikle savaşın ve kaosun sürdüğü coğrafyalara destek olmaktadır.

Türkiye Diyanet Vakfı; devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından organize edilip yönlendirilmesi bakımından GONGO’ya, dinî amaçları olan uluslararası bir STK olması sebebiyle de RINGO’ya benzemektedir. Özellikle 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında güvenilirliğini arttıran TDV, faaliyet alanını da genişletmiştir. Hem Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN’ın hem de eşi Emine ERDOĞAN’ın kurban bağışlarını kamuoyuna açık bir şekilde TDV’ye yapmaları da bu vakfa ilginin artmasını sağlamıştır. Ayrıca “Kurban Hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülmesine Dair Yönetmelik” ile de diğer sivil toplum kuruluşlarının kurban kesim faaliyetlerinin denetimi de Diyanet İşleri Başkanlığı’na verilmiştir. (Cihan, 2019)

Türk Medeni Kanunu’nda Değişiklik Yapan 903 Sayılı Yasa’ya göre kurulmuş bir özel hukuk tüzel kişisi olan Türkiye Diyanet Vakfına, 13.01.1978 tarih ve 16168 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 20.12.1977 tarih ve 7/14433 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla vergi muafiyeti tanınmıştır. Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı; 2860 sayılı Yardım Toplama Kanununun 6’ncı maddesine göre, izin almadan yardım toplayan kuruluşlardan sayılmış, 05.08.2005 tarih ve 25897 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 12.07.2005 tarih ve 2005/9171 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygun görülmüştür.

1.2.1. Türkiye Diyanet Vakfı Hatay Şubesi

Türkiye Diyanet Vakfı, Hatay ilinde ve ilçelerinin tamamında hizmet veren bir vakıftır. Vakfın işleyişi gereği İl Müftüsü İl Temsilcisi, İlçe Müftüsü İlçe

³⁰ (www.tdv.org.tr, Er. Tar.: 25.04.2021)

Temsilci olarak görevlidir. Genel itibariyle vakıf genel merkez odaklı çalışmaktadır. Yardımlar tek bir noktada toplanmakta ve ihtiyaç duyulan yerlere (Yurtiçi veya yurtdışı) gönderilmektedir. TDV Hatay Şubesi, Suriye Savaşı'nın başladığı 2011 yılından bu yana hem yerel hem genel yardımların organizasyonunda aktif görev üstlenmiştir. Genel Merkez tarafından başlatılan “Şimdi Suriye’ye Yardım Zamanı”, “Şimdi Türkmenlere Yardım Zamanı”, “Şimdi Yaraları Sarma Zamanı” ve “Halep’te İnsanlık Ölmesin” adı altındaki kampanyalarla sağlanan yardımların ulaştırılmasında etkin rol almıştır.

Hatay ilinde TDV bünyesinde ücretli olarak çalışan 2 kişi vardır. Diğer çalışanların tamamı gönüllüdür. Hatay ili içerisinde TDV gönüllü sayısı 2000’dir. TDV Hatay şubesinin ve ilçelerinin internet sitesi bulunmamakta, çalışmalar ve duyurular il ve ilçe vakıflarının sosyal medya hesapları üzerinden yürütülmektedir.

Türkiye Diyanet Vakfı Hatay Şubesi, Zeytin Dalı Harekât bölgesinde çok sayıda camii, Kuran Kursu ve Hafızlık kursunu tamir ve tadilattan geçirip faal hale getirmiştir. Özellikle yetim çocukların dini eğitimi konusunda Hatay İl Müftülüğü tarafından görevlendirilen eğitmenlerle koordineli bir şekilde dini eğitimlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi sağlanmaktadır. Bunun yanında 2019 ve 2020 yıllarında toplamda 2000 aileye gıda kolisi, 1900 adet yardım kartı, 315.700 TL değerinde 287 adet kurban kesim işlemi ve bu etlerin dağıtımı vakfın faaliyetleri arasındadır. 2019-2020 yıllarında Zeytin Dalı hareket bölgesine toplamda 1.766.961,09 TL tutarında yardım yapılmıştır.

1.3. İHH İnsani Yardım Vakfı

İHH İnsani Yardım Vakfı, 1992 yılında ortaya çıkan Bosna Savaşı’na kayıtsız kalamayan gönüllülerin başlattığı insani yardım çalışmalarının, 1995 yılında vakıf olarak yapılanması neticesinde İstanbul’da teşkilatlanmıştır. İHH İnsani Yardım Vakfı, savaş, işgal ve doğal afetler vs. sonucu mağdur olmuş kişilere, yerlerinden edilmiş veya mülteci konumuna düşmüş ihtiyaç sahiplerine ulaşmakta; ayni ve nakdi yardımlarla birlikte kalıcı projeler ile de ihtiyaç sahiplerini desteklemektedir.

İHH İnsani Yardım Vakfı, acil yardım, sosyal yardım, eğitim ve sağlık yardımlarıyla birlikte insan hakları ihlallerine bağlı olarak ortaya çıkan mağduriyetleri giderme noktasında da faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda yardım ve kalkınma projeleri ile desteklenen mağdur coğrafyaların gündeme taşınması, Türkiye’deki kanaat liderlerinin yaşanan/yaşatılan mağduriyetlerden haberdar edilmesi ve bu konuda duyarlılık oluşturularak bir çözüme yönelik somut adımlar atılması da İHH’nın öncelikleri arasında yer almaktadır.

İHH İnsani Yardım Vakfı, Asya’dan Afrika’ya, Balkanlar’dan Uzakdoğu’ya kadar Dünya’nın farklı bölgelerinde takip ettiği çalışmaların yanı sıra Türkiye coğrafyasında da önemli bir ihtiyaca cevap vermektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı, doğal afetler sonucu ortaya çıkan mağduriyetleri giderme konusunda da çalışmakta;

eğitim yardımları, Ramazan ve Kurban yardımları gibi projelerle Türkiye'deki yardım faaliyetlerini sürdürmektedir. Yurt içi ve yurt dışında çokça faaliyetleri bulunan İHH, şu uluslararası kuruluşlara üyedir:

- Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) (danışman statüsünde üyelik)

- İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) (danışman statüsünde üyelik)

- İslam İşbirliği Teşkilatı İnsani Fonu (OICHF) (meclis üyeliği)

- İnsani Forum (THF)

- İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB)

- Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV)

- Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi (ICVA)

İHH İnsani Yardım Vakfı, ulusal ve uluslararası projelerle adını duyurmuş ve bu faaliyetlerinden dolayı ödül almış bir sivil toplum kuruluşudur. Adını en fazla Gazze'deki ablukanın kaldırılması amacıyla yola çıkardığı "Mavi Marmara" gemisiyle duyuran İHH İnsani Yardım Vakfı şu ödülleri almıştır:

- Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilen "Kaynaklarını amaçları doğrultusunda en iyi kullanan vakıf" ödülü (2005)
- Aşiyana Yetimhanesi (PAKİSTAN) - Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilen "Gerçekleştirilmiş en iyi proje" ödülü (2006)
- Kadın Eğitim Enstitüsü (SOMALİ) - Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilen "Gerçekleştirilmiş en iyi proje" ödülü (2006)
- Mobil Hastane (IRAK) - Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilen "Gerçekleştirilmiş en iyi proje" ödülü (2006)
- TBMM Üstün Hizmet Ödülü (2007)
- Uluslararası Karma Kültür Gençlik Konseyi (COJEP) İnsan Hakları Ödülü (2010)
- Suriye Sıccu Konteyner Kent Projesi - Energy Globe Ödülleri (2016)
- Tarım Okulu (Somali) - Ak Parti Yılın Sivil Toplum Farkındalık Ödülleri, insani yardım alanında birincilik ödülü (2017)³¹

³¹ (<https://ihh.org.tr/hakkimizda> Er. Tar.: 05.05.2021)

Faaliyette bulunduğu coğrafyalarda önceliği kalıcı projeleri hayata geçirmek olan, Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından “Kaynaklarını en iyi kullanan vakıf” olarak tanımlanan ve TBMM Üstün Hizmet Ödülü’ne layık görülen İHH İnsani Yardım Vakfı, son durumda ülkemizde ve dünyada 120 ülke ve bölgede acil yardım, sağlık, eğitim vb. sosyal yardım alanlarında çalışmalarına devam etmektedir.

1.3.1. İHH İnsani Yardım Vakfı Faaliyetleri

2012- 2019 yılları arasında Suriyeli göçmenlere yönelik olarak 14 merkez ve ofisten yardım çalışmaları koordine edilmektedir. 1992 yılından itibaren ülke içi ve ülke dışında yapılan yardım faaliyetleriyle saha tecrübesi yüksek olan İHH İnsani Yardım Vakfı, 2011 yılında Suriye İç Savaşı’nın başlamasıyla birlikte sınırın her iki tarafında da faaliyetlerine başlamıştır. İHH İnsani Yardım Vakfı Suriye yardım faaliyetlerinin Ocak 2012- Aralık 2019’a kadarki kısmını ayrıntılı bir şekilde raporlaştırmıştır. Bu rapora göre 14 ayrı merkez ve ofisten, 445 personel ve gönüllü ile, 961.747 farklı bağışçının katkısıyla, 4.398.457 adet bağış hareketinde bulunulmuştur. Bu yardımlar kapsamında 2019 yılı sonu itibariyle 404.929.879 Dolar tutarında yardım, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır. Sınırın her iki tarafında da faaliyet gösteren 14 adet lojistik merkezinde saha tecrübesi olan personel ve gönüllülerle 60 binden fazla misafir ağırlanıp, faaliyet ve ihtiyaçlar hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 17

İHH İnsani Yardım Vakfı Lojistik Merkezleri

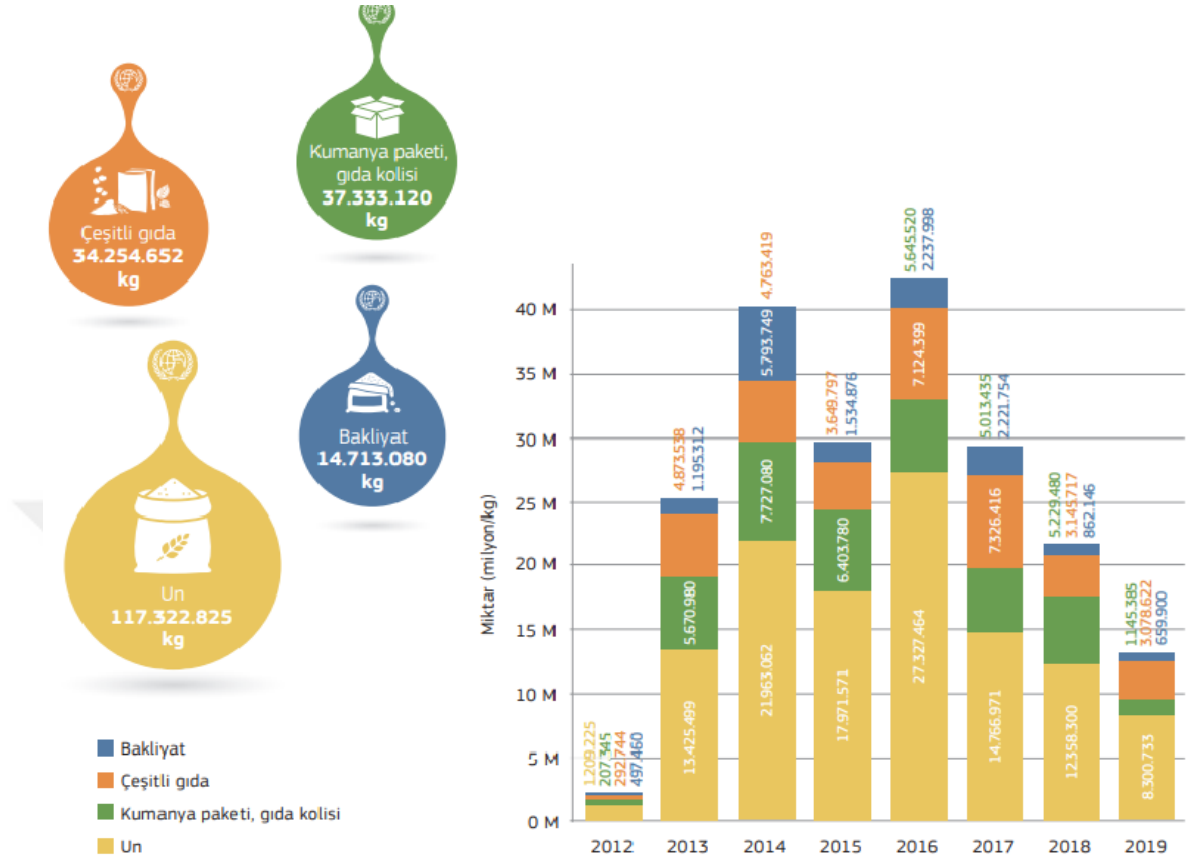
İHH İnsani Yardım Vakfının Suriyeli göçmenlere yönelik faaliyetlerini farklı başlıklarda inceleyeceğiz.

Gıda

İHH İnsani Yardım Vakfı, 2012 yılından itibaren giderek şiddetini arttıran göç dalgası neticesinde, Suriyeli göçmenlerin ekmek ihtiyacını karşılamak üzere Suriye içerisinde fırınlar kurmuş, kendi fırınları dışında yerel halka ait olan fırınlara da un ve yakıt desteği vermiştir. İHH'ya ait olan ve desteklenen fırınların sayısı Suriye içerisinde 56'ya ulaşmıştır. Bu yolla zorunlu göçe maruz kalan Suriyeli göçmenlere günde ortalama 750 bin ekmek üretimi yapılmıştır. Ekmek üretiminin yanında özellikle Ramazan aylarında binlerce insana iftar sofrası kurulmakta ve kumanyalarla kurban hisseleri ulaştırılmaktadır.

2019 Aralık itibarıyla 34.254.652 Kg gıda, 37.333.120 kh-g kumanya paketi ve gıda kolisi, 117.322.825 kg un, 14.713.080 kg bakliyat yardımı Suriyeli göçmenlere ulaştırılmıştır. Bununla birlikte sadece Reyhanlı ve Kilis'teki fırınlarda 172.514.300 adet ekmek üretilmiş, 27.073.827 adet konserve ve hazır yemek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır.

Tablo 18
İHH Suriye Gıda Yardımı Verileri

Gıda Dışı

İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından, göçmen ihtiyaç sahiplerinin kendi istek ve beğenilerine göre ücretsiz olarak giyim ihtiyaçlarını karşılamak üzere 35 ayrı giyim mağazası kurulmuştur. Bu mağazalarda 1.503.099 adet çorap, 3.984.907 ev eşyası ve tekstil ürünü, 16.966.284 adet giyim malzemesi, 1.068.118 adet mutfak malzemesi, 1.347.370 adet ayakkabı Suriyeli ihtiyaç sahibi göçmenlere ulaştırılmıştır.

Resim 7

İHH Giyim Mağazası (Suriye

Suriyeli Göçmenlere ayrıca 1.210.974 litre yakıt, 7.673.296 kg yakacak desteği sağlanmıştır.

Barınma

İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından 39 ayrı barınma alanı kurularak 100 binden fazla Suriyeli göçmenin bu barınma alanlarından faydalanması sağlanmıştır. Suriyeli göçmenlerin barınma ihtiyaçları için farklı bölgelerde 392 betonarme, 6334 konteyner, 12898 çadır barınma yerleri hazırlanırken bu barınma merkezlerinden toplamda 104574 göçmenin faydalanması sağlanmıştır. Bu barınma merkezlerinin dışında 18.887 çadır, 115.301 çadır malzemesi, 442.339 adet inşaat malzemesi ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır. Barınma merkezleri Türkiye sınırları içerisinde bulunmaktadır. Sınırın Suriye tarafında ise barınmaya dayalı projeler devam etmektedir. Bunların başında Rahmet Köyü olarak adlandırılan konutlar ve briket evler bulunmaktadır. Şu anda 500 kişinin yaşadığı Rahmet Köyü, İdlip'te pilot uygulama olarak hayata geçmiştir. İçerisinde okul, sosyal alanlar, cami ve sağlık merkezinin yer aldığı köydeki 100 bahçeli evin her biri 75 metrekare olarak yapılmıştır. Rahmet Köyü projesi tamamlandığında 9 binden fazla kişiye ev sahipliği yapacak.

Resim 8

Barınma Alanlarından biri (Suriye)

Yeni Hayat Konutları projesi başlatılmış olup tamamlandığında 9 binden fazla kişiye ev sahipliği yapacak. Apartman tipi 1536 apartman tipi daireden oluşacak olan konutların bazıları tamamlanmış ve ihtiyaç sahiplerine teslim edilmiştir.

Lazkiye Sahil Konutları projesi de tamamlandığında 52 ev ile 250 kişinin kullanımına sunulacaktır.

Çadır hayatının sıkıntıları göz önüne alınarak alternatif bir basit barınma alanı ihtiyacı hasıl olmuş, bu ihtiyaca binaen briket ev projesi hayata geçirilmiştir. İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından sınırın Suriye tarafına 20 bin briket ev inşaa edilmesi için kampanya başlatılmıştır. İHH'nın 2019 yılı sonunda yayınladığı rapora göre bu briket evlerin 5 bini hazır hale getirilip ihtiyaç sahibi ailelere ulaştırılmıştır.

Koruma ve Yetim

Suriye Savaşı sonrasında yetim kalan 1 milyondan fazla çocuğun eğitim, sağlık, psiko-sosyal ihtiyaçlar, gıda ve barınma ihtiyaçları İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından ciddiye alınmakta ve bu ihtiyaçların giderilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda Lübnan'da 285, Suriye'de 5.885, Türkiye'de 5.062 Suriyeli çocuk, İHH yetim sponsorluk sistemine dahil edilmiştir. Bu sistem dahilinde yetimlerin aylık barınma, sağlık, eğitim, giyim ve gıda ihtiyaçlarına katkı sağlanmaktadır.

2019 yıl sonu itibariyle İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından 13 yetim evi açılmış, 990 yetim çocuğun her türlü ihtiyacının karşılanacağı Reyhanlı Eğitim Köyü inşaa edilmiş, eşini kaybeden kadınların geçimlerini sağlayabilmesi için 21 terzihane kurulmuştur.

Su, Hijyen ve Sağlık

İHH İnsani Yardım Vakfı, savaşın başlamasından bu yana 11 sağlık tesisi, 3 protez merkezini kurmuş, bununla birlikte 44 sağlık merkezini ve 23 hastaneyi desteklemiştir. Kurulan ve desteklenen bu merkezlerde yılda ortalama 500 bin Suriyeli faydalanmaktadır. Savaşın başlamasından bu yana 10.475.991 adet ilaç, tıbbi malzeme ve cihaz, savaş mağdurlarına ulaştırılmıştır.

Suriye Savaşı sonrası uzuvlarını kaybeden savaş mağdurları için 3 protez merkezi kurulmuş, bu merkezlerde muayene edilen 707 hastaya 506 protez sağlanmıştır. Ayda 1.5 ton sargı bezi üretme kapasitesinde bir sargı bezi fabrikası yapılmış, 702 ambulans ve hasta nakil aracı savaş mağdurlarına ulaştırılmıştır.

İHH İnsani Yardım Vakfı Arama- Kurtarma ekibi kurmuş, bu ekip kurtarma ve itfaiye hizmeti vererek 223 kişiyi bombalama sonrası enkaz altından canlı olarak kurtarmıştır.

Sınırın Suriye tarafına 16 su deposu, 36 su kuyusu, 780 mobil tuvalet, 2 su arıtma ünitesi hizmeti ve 640 seyyar banyo hizmetleri sunulmuştur. Bununla birlikte 200 bin mültecinin yaşadığı toplu alanlarda belli aralıklarla ilaçlama çalışması yine İHH tarafından yapılmaktadır.

Eğitim

Suriye savaşı sonrası sağlık sisteminden sonra çöken diğer bir sistem de eğitim sistemidir. Bu sorunun çözümü için Suriyeli göçmenlerin yığıldığı sınıra yakın bölgelerde çoğu okul İHH tarafından maddi olarak desteklenmektedir. 347 ayrı okulda 350 binden fazla öğrencinin eğitim ihtiyaçları İHH tarafından karşılanmıştır.

Desteklenen okullar dışında İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından 2 üniversite, 40 okul, 6 anaokulu, 1 ebelik okulu, 1 sağır dilsiz ve görme engelli okulu açılmıştır. Mesleki eğitim kapsamında göçmenlere farklı eğitimler verilmiş bu kurslardan da bin kişi faydalanmıştır.

Suriye içerisinde savaşın yıkımı nedeniyle hasar gören 71 okul onararak kullanıma açılmıştır. Farklı eğitim kurumlarında manevi değerleri yaşatma adına destekleyici kurslar verilmiş, bu kurslarla 300 binden fazla kişiye ulaşılmıştır. Hafızlık eğitimi alan 20 binden fazla çocuğa destek verilmiştir.

İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından 2019 yılı sonu itibariyle 10.475.991 adet kitap, çanta, kırtasiye malzemesi yardımı yapılmıştır.

1.3.2. Hatay İnsani Yardım Derneği

İHH, diğer sivil toplum kuruluşlarından farklı olarak illerde İnsani Yardım Derneği olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Hatay İnsani Yardım Derneği, aynı İHH'da olduğu gibi inanç temelli olarak yardım toplamakta ve yardımları yerine ulaştırmaktadır. Bu yardımlarda öncelik yetim, yaşlı ve hastalarıdır. Derneğin finans kaynakları tamamen bağışçıların bağışlarıdır ve bu bağışların % 2,5'i hizmet bedeli olarak kesilmektedir. Dernek; İl Göç İdaresi, İl Sağlık Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma Vakfı, Göçmen Sağlığı Merkezi gibi kurumlar aracılığıyla ve kendi saha çalışmaları vasıtasıyla ihtiyaç sahibi göçmenlere ulaşmaktadır. Bu kurumlara ek olarak valilik ve milli eğitimle iş birliği yapılmaktadır. Bu iş birliği resmi protokollerle gerçekleştirilebileceği gibi dönem dönem şifaen de gerçekleştirilmektedir.

Derneğin tam zamanlı ücretli çalışan sayısı 4'tür. Bunun yanında gönüllü olarak çalışan 10 kişi bulunmaktadır. Derneğin tüzüğünde doğrudan göçmen ifadesi geçmese de "sıkıntıya düşmüş, felakete uğramış, tabii afet ve savaş gibi sebeplerden mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış, aç ya da açıkta kalmış..." kişilere yönelik yardım yapılacağı belirtilmiştir.

Dernek, Hatay ili içerisinde ev kirası, ev eşyası, fatura ödeme, gıda, sağlık giderlerini karşılama, eğitim giderlerini karşılama gibi ihtiyaçların yanında iş isteyen göçmenlerin iş bulmasına yardımcı olma gibi faaliyetler de yapmaktadır. Yapılan bu yardımların tamamı faaliyet raporlarına yansımamaktadır.

Yardımlar yapılmadan önce, talep edilen yardımla ilgili ev ziyaretleri yapılarak durum tespiti yapılmaktadır. İlgili ailenin her türlü bilgisi alınıp dernekteki görevli kişiye aktarılmakta ve kayıt oluşturulmaktadır. Dernek bünyesinde varsa ihtiyaç hemen giderilmekte ancak yoksa çeşitli kanallardan duyuru yapılarak yardımın temin edilmesi sağlanmaktadır.

Derneğin Hatay İl Şubesi dışında 8 ilçede şubeleri bulunmaktadır. İl şubesinin de ilçe şubelerinin de internet siteleri bulunmamaktadır. Faaliyetler, duyurular ve yardım çağrıları derneğe ait sosyal medya hesaplarından duyurulmaktadır. Hatay ilinde bulunan STK'larla şifaen gelişen iş birlikleri yapılmakta, büyük çaplı projelerde karşılıklı destekler verilmektedir.

Dernek, yardım yaparken yurt içi veya yurt dışı ayrımı yapmamaktadır. Yoğunlukla yurt içinde gerçekleşen çalışmalar, yurt dışında İHH tarafından gerçekleştirilmektedir.

Hatay İnsani Yardım Derneği'nin 2019 ve 2020 yıllarında yapmış olduğu yardımlar aşağıda paylaşılmıştır.

HATAY İNSANİ YARDIM DERNEĞİ 2019 YILI FAALİYETLERİ

- 1- Hatay Olarak 205 Yetim Sponsorluğu ile 256 Yetime Hamilik (307,500 TL)
- 2- Suya İhtiyaç olan bölgelerde 7 Adet Su Kuyusu (161,700)
- 3- Hatay İHH Arama Kurtarma Timi olarak ekibimiz kademeli eğitimlerine devam ediyorlar.
- 4- Hatay İHH Çocuk Kulübü her hafta cumartesi günü 30 çocuk ile etkinlikler düzenliyor.
- 5- Bu yıl ilimizden ihtiyaç olan bölgelere 137 kurban hissesi gönderildi. (104,550 TL)
- 6- İlimizde Ramazan Ayında gönüllü, bağışçı ve yetimlerimizle 7 iftarda toplam 800 kişiye ikramda bulunuldu. (28,000 TL)
- 7- Ramazan Ayında 1100 ailemize gıda paketi yardımı yapıldı. (132,000 TL)
- 8- Pazar günleri gençlerle camilerde sabah namazı buluşmaları tertip edildi.
- 9-8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde Suriye zindanlarında işkence gören kadınlarımızın sesini duyurmak için İstanbul'dan Hatay'a düzenlenen Vicdan Hareketi Konvoyuna İlimizden 100 kişi ile destek verildi.
- 10- Yaz Kurslarımızda okullarda ve Kura-n Kurslarımızda çocuklara belirli zamanlarda afet bilinci eğitimleri verildi.
- 11- Suriye yetimhanelerinde kalan çocuk ve anneleri için gıda çalışması yapıldı. (295,000 TL)
- 12- Afrika'da hafızlık kursu gören öğrencilere 1000 adet Kuran-ı Kerim gönderildi. (23,000 TL)
- 13- İskenderun çevresinde 42 engelli vatandaşımıza tekerlekli sandalye hediye edildi. (13,860 TL)
- 14- 2019-2020 Eğitim Yılında 220 yetim çocuğa kırtasiye malzemesi dağıtıldı. (37,400 TL)
- 16-2019 yılı kış faaliyetleri olarak 150 çocuğa bot ve mont alındı. (16,500 TL)

HATAY İNSANİ YARDIM DERNEĞİ 2020 YILI FALİYETLERİ

- 1-) Benin’ de Hz. Ebubekir Camii yapıldı (259,000,00 TL)
- 2-) Afrika bölgesinde 18 adet Su Kuyusu açtırıldı (465,000,00 TL)
- 3-) 450 yetime aylık nakdi yardım yapıldı (675,000,00 TL)
- 4-)Arakan’ lı 50 yetim ailesine birer çift süt keçisi hediye edildi. (75,000,00 TL)
- 5-) Pakistan’ lı 100 yetim ailesine dikiş makinesi hediye edildi. (42,500,00 TL)
- 6-) Afrika bölgesinde 120 adet Katarakt ameliyatı gerçekleştirildi. (60,000,00 TL)
- 7-) Ramazan ayında 4880 aileye gıda dağıtımı yapıldı. (732,000,00 TL)
- 8-) Ramazan ayında 600 yetim ailemize 2300 iftar yemeği gönderildi. (23,000,00 TL)
- 9-)Ramazan bayramında 120 çocuğa kıyafet alındı. (36,000,00 TL)
- 10-) Kurban bayramında 247 kurban bağışı yapıldı. (222,300,00 TL)
- 11-) Hatay da 1000 aileye kurban payı dağıtıldı
- 12-)Suriye çalışmalarında 1000 adet mont dağıtıldı (45,000,00 TL)
- 13-) Suriye bölgesine 3 Tır UN + 2 Tır Patates gönderildi. (226,000,00 TL)
- 14-) Covid-19 etkisinde işsiz kalan ailelere gıda ve hijyen yardımında bulunuldu. (102,000,00 TL)
- 15-) 12 arkadaşımız Vefa ekibinde 5 ay boyunca hafta sonları gönüllü hizmet verdi.
- 16-) Hatay da ikamet eden 108 ailemize ev eşyası ve kira yardımı yapıldı (220,000,00 TL)

1.4. HAYAD

Hatay Yardımlaşma Derneği, Hatay ili Kırıkhan ilçesinde Suriye Savaşı’nın başladığı 2011 yılında kurulmuştur. Kısa adı HAYAD olan Hatay Yardımlaşma Derneği, yurt içi ve yurt dışı yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Yurtdışı faaliyetlerin çok büyük bir bölümünün Suriyeli göçmenlerden oluştuğu ve bu göçmenlerin sağlık, eğitim, gıda, giyecek ihtiyaçlarının karşılanması için Hatay-

Kırıkhan'da bir kompleks kurulmuştur. Bu kompleks içerisinde küçük çaplı bir hastane, eczane, fizik tedavi merkezi, konferans salonu, ana sınıfı, eğitim sınıfı, yemekhane, misafirhane, yatakhane, gıda- giyim depoları ve idari birimler mevcuttur.

HAYAD, Göçmenlerin yoğun olarak gelmeye başladığı ilk üç yılda Dr. Şeref VARDI başkanlığında 20 hekimin çalıştığı bir hastane kurmuş ve günde ortalama 2000 göçmenin sağlık hizmeti almasını sağlamıştır. 2014 yılından sonra devlet hastanelerinin de hasta almaya başlaması ve Göçmen Sağlığı Merkezlerinin yaygınlaşması üzerine, hastane rehabilitasyon merkezine dönüştürülerek hizmet vermeye devam etmiştir.

HAYAD, yardım faaliyetlerini dil, din, ırk, mezhep ayrımı yapmadan gerçekleştirmektedir. Dernek; 5000 aileye bünyesinde bulundurduğu gıda bankası üzerinden düzenli olarak gıda yardımı, bağışçıların bağışlarını ulaştırmak için HAYAD kart, tüm uzmanlık alanlarında göçmenlere hizmet veren hastane, 32 derslikli okul, 33 apart odalı yetimhane ile hizmet vermektedir³².

HAYAD, halihazırda 3 yetimhane ile hizmet vermekte ve dördüncü yetimhanenin inşaatı devam etmektedir. 3 yetimhanede toplam 185 çocuk ve 45 anne bulunmakta; çocukların ve annelerin tüm ihtiyaçları dernek tarafından karşılanmaktadır.

HAYAD, 70 kişi Suriye tarafında 30 kişi Türkiye tarafında çalışanıyla tamamen göçmenlere yönelik faaliyet gösteren toplam 100 kişi (Gönüllü ve maaşlı) ile faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Yardımların Türkiye tarafındaki kısmı çoğunlukla HAYAD Kart aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Dernek Gıda yardımlarının çok büyük bir kısmını “Gıda Bankacılığı” sistemi üzerinden kalan kısmını ise bağışçıların yardımları üzerinden gerçekleştirmektedir. Gıda Bankacılığı Sistemi; Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) işbirliğiyle hazırlanan bir eylem planı kapsamında gıda israf ve kayıplarını önlemek için hazırlanan bir eylem planı ile daha sistemli hale gelmiş bir çalışmadır. Bu sistem kapsamında HAYAD, Gıda Kurtarma Derneği ve Fazla Gıda Derneği ile iş birliği halinde çalışmaktadır.

³² (www.hayad.net, Er. Tar.: 28.04.2021)

Resim 9

HAYAD Gıda Bankası (Kırıkhan- Hatay)

HAYAD, Sağlık alanındaki çalışmalarını sınır ötesinde de devam ettirmektedir. HAYAD'ın Zeytin Dalı Harekât bölgesinde kurmuş olduğu üç adet hastane göçmenlerin sağlıkları ile ilgili faaliyet göstermektedir. Ayrıca, yine Zeytin Dalı Harekât bölgesinde her gün kamplara içme suyu, öğrencilere kıyafet ve kırtasiye, Ramazan'da iftar yemeği hizmetleri verilmektedir.

HAYAD, yerel bir sivil toplum kuruluşu olarak sadece Hatay ili Kırıkhan ilçesinde merkezi bulunan ancak özellikle Suriyeli göçmenler konusunda faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. Herhangi bir dini veya hükümet bağlantısı olmaması sebebiyle uluslararası anlamda NGO olarak değerlendirilebilir

HAYAD, Ülke içerisinde “Gıda Bankası” üzerinden 5000 civarında göçmene yardım ulaştırmakla birlikte son yıllarda çalışmalarını Zeytin Dalı Harekât Bölgesine yoğunlaştırmıştır. Aşağıdaki tabloda Zeytin Dalı Harekât Bölgesinde 2019 ve 2020 yıllarında gerçekleştirilen yardım faaliyetleri listelenmiştir.

Tablo 19

HAYAD Zeytin Dalı Harekât Bölgesi Faaliyetleri (2019- 2020 Yılları)

ZEYTİNDALI HAREKAT BÖLGESİ 2019-2020 İNSANİ YARDIM FAALİYETLERİ TABLOSU								
MALZEME GRUBU	NO	MALZEME ALT GRUBU	2019	2019 GRUP TOPLAMI	2020	2020 GRUP TOPLAMI	2019-2020 TOPLAM	2019-2020 GRUP TOPLAM
BARINMA	1	ÇADIR	15.000,00	525.000,00	2.000,00	2.000,00	17.000,00	527.000,00
	2	KONTEYNER	495.000,00		0,00		495.000,00	
	3	BRANDA			0,00		0,00	
	4	BARINMA DİĞER(HALI VS.)	15.000,00		0,00		15.000,00	
	5	BARINMA BRIKET EV			0,00		0,00	
EĞİTİM	6	EĞİTİM MALZEMESİ	35.400,00	35.400,00	0,00	0,00	35.400,00	35.400,00
GIDA	7	EKMEK		8.946.728,00	723.500,00	27.938.715,50	723.500,00	36.885.443,50
	8	YEMEK	1.464.080,00		3.691.700,00		5.155.780,00	
	9	ÇORBA			114.000,00		114.000,00	
	10	GIDA KOLISI	267.324,00		132.400,00		399.724,00	
	11	KUMANYA	42.900,00		3.000,00		45.900,00	
	12	SU	2.311.670,00		472.500,00		2.784.170,00	
	13	ŞEKER	1.718,00		0,00		1.718,00	
	14	SÜT			0,00		0,00	
	15	BAKLİYAT	3.336,00		1.718,00		5.054,00	
	16	UN			300.000,00		300.000,00	
	17	MEYVE SUYU	142.200,00		495.000,00		637.200,00	
	18	DONDURMA	4.360.000,00		0,00		4.360.000,00	
	19	DANINO MEYVELİ YOĞURT	28.500,00		0,00		28.500,00	
	20	MAMA			15.369.060,00		15.369.060,00	
	21	MEYVE- KARPUZ			23.553,00		23.553,00	
	22	SEBZE	100.000,00		0,00		100.000,00	
	23	ET/TAVUK			293.000,00		293.000,00	
	24	GIDA DİĞER	225.000,00		4.605.700,00		4.830.700,00	
	25	CİPS			1.346.490,00		1.346.490,00	
	26	PEPSİ			172.600,00		172.600,00	
GIDA DIŞI MALZEMELER	27	VAKUMLU EKMEK		874.131,00	194.494,50	3.727.850,00	194.494,50	4.601.981,00
	28	HİJYEN KOLISI	294.400,00		653.750,00		948.150,00	
	29	YATAK	37.180,00		18.000,00		55.180,00	
	30	YASTIK			0,00		0,00	
	31	BATTANIYE	183.500,00		691.100,00		874.600,00	
	32	MUTFAK SETİ	30.000,00		0,00		30.000,00	
	33	HASTA BEZİ			9.000,00		9.000,00	
	34	ÇOCUK BEZİ	66.600,00		7.000,00		73.600,00	
	35	NFI KİTİ			0,00		0,00	
	36	GIYİM(Bot,Mont,Ayakkabı, Gömlek, Pantolon)	159.100,00		2.298.000,00		2.457.100,00	
	37	OYUNCAK	10.000,00		51.000,00		61.000,00	
	38	SOBA,OCAK,ISITICI	7.600,00		0,00		7.600,00	
	39	YAKACAK (ODUN,KÖMÜR VS.)			0,00		0,00	
LOJİSTİK	40	YAKACAK (MAZOT, GAZ YAĞI VS.)	85.751,00	91.922,00	0,00	0,00	85.751,00	91.922,00
	41	DİĞER MUHTELİF MALZEMELER			0,00		0,00	
	42	JENERATÖR	91.922,00		0,00		91.922,00	
SAĞLIK	43	VASITA		289.729,00	0,00	0,00	0,00	289.729,00
	44	DİĞER LOJİSTİK MALZEMELER			0,00		0,00	
	45	HASTA NAKİL ARACI			0,00		0,00	
BAKIM, ONARIM VE YAPIM İŞLERİ	46	İLAÇ MUHTELİF	289.729,00	1.690.609,00	0,00	30.000,00	289.729,00	1.720.609,00
	47	TIBBİ SARF MALZEMESİ MUHTELİF			0,00		0,00	
	48	TIBBİ CİHAZ			0,00		0,00	
	49	KAMU HİZMET BİNASI			0,00		0,00	
	50	OKUL 300 OKUL BOYA	11.859,00		0,00		11.859,00	
	51	CAMI-SES SİSTEMİ	10.000,00		0,00		10.000,00	
	52	AFRİN POLİKLİNİK MAAŞI			0,00		0,00	
	53	CİNDERES POLİKLİNİK MAAŞI	338.000,00		0,00		338.000,00	
	54	ÇADIRKENT POLİKLİNİK MAAŞI	1.280.750,00		0,00		1.280.750,00	
KALKINMA PROJELERİ	55	SU KUYUSU VE DEPOLARI	30.000,00	0,00	0,00	0,00	30.000,00	0,00
	56	ALT YAPI ÇALIŞMALARI (SU, KANALİZASYON VB.)			0,00		0,00	
	57	ÜST YAPI ÇALIŞMALARI (YOL, KÖPRÜ YAPIMI, İNŞAAT VB.)	20.000,00		30.000,00		50.000,00	
	58	TARIM PROJELERİ			0,00		0,00	
	59	HAYVANSAL PROJELER			0,00		0,00	
	60	LOJİSTİK PROJELER			0,00		0,00	
	61	ENERJİ PROJELERİ			0,00		0,00	
KALKINMA PROJELERİ	62	SPONSORLUK PROJELERİ		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	63	 PROJELER			0,00		0,00	
TOPLAM			12.453.519,00	12.453.519,00	31.698.565,50	31.698.565,50	44.152.084,50	44.152.084,50

1.5. Araştırılan STK'ların Karşılaştırması

Yapısı, faaliyet alanı ve işlevi farklı dört ayrı sivil toplum kuruluşu ile ilgili faaliyet verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

2019 Yılı	Kızılay Hatay Şb.	İnsani Yardım Derneği Hatay Şb.	Türkiye Diyanet Vakfı Hatay Şb.	Hatay Yardımlaşma Derneği (HAYAD)
Barınma	-	-	-	15.000 TL (Çadır) 495000 TL (Branda) 15.000 TL (Diğer Malz.)
Gıda	780 (Koli)	295.000 TL (Gıda) 1100 adet (Gıda Kolisi)	2000 (Gıda Kolisi) 1000 aileye et dağıtımı	1.464.080 TL (Yemek) 267.324 TL (Gıda Kolisi) 42.900 TL (Kumanya) 2.311.670 TL (Su) 1.718 TL (Şeker) 3.336 (Bakliyat) 142.400 TL (Meyve Suyu) 4.360.000 TL (Dondurma) 28.500 TL (Meyveli Yoğurt) 100.000 TL (Sebze) 225.000 TL (Diğer Gıda)
Eğitim	-	37.400 TL (Eğitim Malzemesi)	Muhtelif yerlerde Kuran kursu ve Okul tadilatları	35400 TL (Eğitim Malzemesi)
Sağlık	-	-	-	289.729 TL (İlaç)
Nakdi Yardım	5250 TL	-	190.000 TL (Yardım Kartı)	-
Ayni Yardım	2028 Adet Kavurma Konserve	-	-	294.400 TL (Hijyen Malz.) 37.180 TL (Yatak) 183.500 TL (Battaniye) 30.000 TL (Mutfak Seti) 66.600 TL (Çocuk Bezi) 10.000 TL (Oyuncak) 7.600 TL (Soba, Isıtıcı) 85.751 TL (Yakacak) 91.922 TL (Jeneratör)
Giyim	30 Adet (Bot, mont, kazak, çorap)	150 Adet (Bot ve Mont)	-	159.100 TL (Giyecek)
Kurban	100 Adet Kurban	137 Adet Kurban	107 Adet Kurban	-

2020 Yılı	Kızılay Hatay Şb.	İnsani Yardım Derneği Hatay Şb.	Türkiye Diyanet Vakfı Hatay Şb.	Hatay Yardımlaşma Derneği (HAYAD)
Barınma	-	-		2.000 TL (Çadır) 18.000 TL (Yatak) 691.100 TL (Battaniye)
Gıda	2250 Adet (Koli)	4880 Adet (Koli) 3 Tır Un 2 Tır Patates	1000 Aileye et dağıtımı	723.000 TL (ekmek) 3.691.700 TL (Yemek) 114.400 TL (Çorba) 132.400 TL (Gıda Kolisi) 3.000 TL (Kumanya) 472.500 TL (Su) 1.718 TL (Bakliyat) 300.000 TL (Un) 495.000 TL (Meyve Suyu) 15.369.060 TL (Mama) 23.553 TL (Meyve Karpuz) 293.000 TL (Et/Tavuk) 4.605.000 TL (Gıda Diğer) 1.346.490 TL (Cips) 172.600 TL (Kola) 194.494,50 TL (Ekmek)
Sağlık	-	102.000 TL (Hijyen Paketi)		653.750 TL (Hijyen Paketi) 9.000 TL (Hasta Bezi) 7.000 TL (Çocuk Bezi)
Nakdi Yardım	3580 TL (Zekat) 476.000 TL (Nakit)	675.000 TL		
Ayni Yardım	4952 Kişiye ayni yardım	220.000 TL (108 aileye ev eşyası ve kira desteği)		
Giyim	-	36.000 TL (Kıyafet) 1000 Adet (Mont)		2.298.000 TL (Kışlık kıyafet)
Kurban	-	247 Adet Kurban	180 Adet Kurban	

SONUÇ

Türkiye, 2011 Suriye İç Savaşı sonrası oluşan göç dalgaları sonucunda en fazla Suriyeli göçmeni ülkesinde barındıran ülke konumuna gelmiştir. Savaşın başladığı ilk andan itibaren açık kapı politikası ile hareket eden Türkiye, ilk gelen göçmenleri Hatay ilinin Yayladağı ilçesinde kurulan kampa yerleştirmiştir. İlerleyen zamanlarda sayının orantısız ve hızlı bir şekilde artması sonucunda ise kamp dışı yerleşimlere de izin verilmeye başlanmıştır.

Başlangıçta kısa süreceği öngörülen Suriye Savaşı 10 yıldır devam etmektedir. Savaşın kısa süreceği düşüncesinden dolayı ileriye dönük, kapsamlı, ciddi bir göçmen politikası geliştirilmemiştir. Savaşın şiddetini arttırdığı 2014- 2015 yıllarında göçmen sayısının hızlı bir şekilde artması ve savaşın kısa sürede biteceği algısının ve yaklaşımının ortadan kalkmasıyla kalıcı çözümler, kapsamlı göçmen politikaları geliştirilmeye başlanmıştır.

Savaş bölgesinden hızlı bir şekilde göç etmek zorunda kalan göçmenler beraberlerinde farklı sorunlar da getirmişlerdir. Dini inanç olarak Müslüman olmaları bir avantajdır ancak her toplumun kendine ait – dini bile yorumladığı- bir kültürü vardır. Ve bu kültür Suriyelilerle birlikte gelmiştir. İlk etapta gıda, sağlık, eğitim, barınma, rehabilitasyon sorunları baş gösterse de zamanla uyum sorunu da hem göçmenlerin hem yerel halkın önemli bir meselesi haline gelmiştir. Göçmenlerin her türlü ihtiyaç ve beklentilerinde ulusal ve uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları önemli rol oynamıştır.

Sivil Toplum anlayışı son yüzyılda önemini gittikçe arttıran ve daha geniş kitlelere yayılan bir kavram olmuştur. Temelde birey ile devlet yapılanmalarının arasında bir iletim kanalı, bir köprü görevi üstlenen sivil toplum kuruluşları Dünya’da daha erken gelişirken Türkiye’de 20. Yüzyılın son çeyreğinde önemli gelişim kaydetmiştir. Batıda NGO (Non-Governmental Organisation), yani hükümet dışı organizasyonlar olarak tabir edilen sivil toplum kuruluşları, yine yapısı, bağlantıları, finans kaynakları, hareket noktası gibi sebeplerle farklı kategorilerde incelenmektedir.

Tüm Dünya’da olduğu gibi savaşın yıkıcı etkisi Türkiye’de de insanların vicdanlarında derin yaralar açmıştır. Ortaya çıkan sorunlara kayıtsız kalmayan insanlar yardım yapma eğiliminde bulunmuşlardır. Bu noktada sivil toplum kuruluşları devreye girmiş, insanlar güven duydukları sivil toplum kuruluşları aracılığıyla göçmenlere yardımlarını ulaştırmışlardır. Göçmenlere yönelik yardımlar konusunda resmi devlet kurumlarının dahi çoğu yerde sivil toplum kuruluşlarının tecrübe ve yaklaşımlarından faydalandıkları görülmüştür. Araştırılan sivil toplum kuruluşlarının çoğu köklü ve derin tecrübelerle sahip sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşları; sahip oldukları derin tecrübenin yanında, kamu kurumlarına nazaran daha rahat hareket etmeleri, kamu kurumlarındaki bürokrasi sorununun olması gibi sebeplerden dolayı ani ve hızlı çözümler geliştirmektedir. Sivil toplum

kuruluşları insani yardım noktasında; temelinde “Hayır yapma” anlayışı olduğundan dolayı insan gücüne ihtiyaç duyulan her alanda hızlı bir şekilde bu açığı kapatmaktadır. Kamu kurumlarında bu hareket kabiliyeti yoktur. Ancak kamu kurumları daha profesyonel ve daha kalıcı çözümlerle hareket etmiştir. Savaşın seyrinin değiştiği 2014 yılına kadar kamu kurumlarının anlayışı savaşın biteceği yönündeydi ve bundan dolayı sahada tamamen sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri söz konusuydu. 2014 yılı itibarıyla savaşın uzun süreceği ve gelen göçmenlerin kısa süreli misafir olmayacağı anlayışıyla birlikte kamu kurumları da sivil toplum kuruluşları ile birlikte sahada aktif rol üstlenmeye başlamıştır.

Her sivil toplum kuruluşu kendi yapısı ve hareket alanına göre faaliyetler yapmaktadır. Örneğin İHH, temelde gıda, barınma, dini eğitim alanlarında yardım faaliyetleri sürdürmektedir. Az da olsa sosyal yardımlara ve sağlık yardımlarına yer veren İHH bölgedeki en etkin sivil toplum kuruluşlarıdır. Yardımların, dini bir vecibe olan sadaka, zekât gibi saiklerle İHH üzerinden göçmenlere ulaştırıldığı da bilinmektedir. Kızılay, yine bölgede etkinliği son derece yüksek olan bir sivil toplum kuruluşudur. Kızılay’ın göçmenlere yönelik çalışmaları göz önüne alındığında ise yoğunlukla sosyal yardımların ve sağlık alanında yapılan yardımların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Diyanet İşler Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren ve il ilçe müftülerinin doğal başkanı olduğu Türkiye Diyanet Vakfı ise odak noktasını dini eğitim olarak belirlemiştir. Yerel bir sivil toplum kuruluşu olan ve Hatay’ın Kırıkhan ilçesinde merkezi bulunan HAYAD ise hem gıda hem eğitim hem de sağlık alanlarında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur.

Genel faaliyet durumlarına bakıldığında Hatay Yardımlaşma Derneği’nin diğer sivil toplum kuruluşlarının genel merkezi gibi büyük çapta yardımlara imza attığı görülmektedir. Yardımların çoğunun gıda üzerine olması Türkiye’de “Gıda Bankacılığı” sistemini kullanmanın ne kadar yararlı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Göç meselesi son derece önemli bir meseledir. Göçler çağı olarak ifade edilen bu çağ, iletişim, ulaşım ve küreselleşme faktörlerinden dolayı göçmen dolaşımının had safhada olduğu bir çağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç ile beraber gelen sorunlar ve çözümleri noktasında sivil toplumlara, kamu kurum ve kuruluşlarına; sivil toplum- sivil toplum, sivil toplum- kamu kuruluşu iş birliğine ihtiyaç vardır. 2014 sonrası Türkiye’de bu koordinasyonun önemli ölçüde sağlandığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2016), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yay.
- Akdemir, A. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları Antakya'daki Sivil Toplum Kuruluşu Yöneticilerinin Sivil Toplum ve İnsan Hakları Tartışmalarına İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Alan Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi.
- Akman, K. (2018). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İşbirliği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3: 452- 466
- Akpınar, R. (2017). *Metropollerde Yaşayan Suriyelilerin Yaşamlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, ss. 1355- 1367
- Akyüz, D. (2020). *Kriz ve Afet Yönetiminde Bir STK Örneği: Kızılay- YL Tezi*.
- Aliefendioğlu, Y., (2014) Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri, *Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 529-572
- Aslan, C. (2006). Bir Soykırımın Adı 1864 Büyük Çerkes Sürgünü, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*,
- Aslan, S. (2010). Türkiye’de Sivil Toplum, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi-*
- Bağlıoğlu, A. (2013). Suriye’de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri, *E Makalat*,
- Bahar, O., Korkmaz Bingöl, F. (2010). Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2): 43-61.
- Başkaya, F. *Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Söylemi*. <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/243.pdf> (Erişim Tar: 22.08.2020)
- Bayrak, H. C. (2018). *Suriyeli Mültecilerin Sosyal Uyumunda Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı
- Beşer A. (2012), Göç, *Kültür ve Sağlık İlişkisi. Kültürlerarası Hemşirelik* (içinde). İstanbul Tıp Kitapevi. S:57-74
- Buluş, A. (2009). Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları. *S.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 16

- Bülbül, S. ve A. Köse (2010). Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi,
- Castles ve Miller (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Cihan, H. (2019). *Türkiye’deki Yardım Kuruluşlarına Etkileri Küreselleşme ve Sivil Toplum İlişkisi: Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Uluslararası Kurban Organizasyonları Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma*, KSÜ Yüksek Lisans Tezi
- Çelik, V. ve Pekküçükşen, Ş. (2018) Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, ss. 1273- 1283
- Çetin, B. (2010). Antakya (Hatay) Nüfusunun 1940-2008 Yılları Arasındaki Gelişimi ve Temel Özellikleri, *Hatay Araştırmaları 1*, Pegem Yay.
- Çetin, B. (2010). Hatay’da Kentleşmenin Seyri (1940-2009) ve Mekânsal Dağılışı, *Eastern Geographical Review*, 17(28): 231-258.
- Danış, D. (2021). Demografi: Nüfus Meselelerine Sosyolojik Bir Bakış,
- Deniz, O. (2009). *Uluslararası Göçler ve Türkiye’ye Yansıması*, İstanbul, Çantay Kitabevi.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, TSA-
- Doulatatabadi, (2018). Anadolu ve İran Türk Göçebe Toplulukları Arasında Ortaklıklar, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 6(13): 28-37.
- Duman, S. Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri, 2008: 26
- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu Ve Türkiye’de Yaşanan Göçler Ve Etkileri, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1
- Erdoğan, E. (2015). Değerler, Gençlik ve Sivil Toplum Kuruluşları, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, ss. 122- 139.
- Ginsburg, C., et al. (2016). Healthy or Unhealthy Migrants? Identifying Internal Migration Effects on Mortality in Africa Using Health and Demographic Surveillance Systems of the INDEPTH Network. *Social Science & Medicine*, 164, 59-73.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık (Ankara). 2. Baskı

- Güreşçi, E. (2010). Türkiye’de Kentten - Köye Göç Olgusu- Doğu Üniversitesi Dergisi, 11 (1): 77-86
- Güreşçi, E. (2011). Türkiye’de köyden kente Göç ve Düşündürdükleri, *Sosyo Ekonomi Dergisi*,
- Harunoğulları, M. Ve Cengiz, D. *Suriyeli Kadınların Mekansal Analizi: Antakya Örneği*. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2016/05/semp8_31.pdf (Erişim Tar: 26.08.2020)
- HATİPOĞLU, O. G., *Türkiye Kızılay Derneği’nin Kamusalılığı: Bir Çözümleme Denemesi*, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 22, ss. 167-189, 2013
- Işık, Ş. (2005). Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14
- İnce, C. (2019). Bir Sosyal Afet Biçimi Olarak Suriye Göçü ve Sivil Toplum Örgütler. *Turkish Studies*, 14: 3767- 3788.
- Kadırmacı, N., Özdevecioğlu, M., (1993), Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarının Yönetimleri Üzerine Bazı Düşünceler ve Kayseri Ticaret Odası Yönetimi Seçimleri İle İlgili Bir Araştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.10, s. 88-103
- Kara, P. ve R. Korkut (2010). Türkiye’de Göç, İltica ve Mülteciler, *Türk İdare Dergisi*, 467: 153.
- Karanfiloğlu, M. (2019). Savaş, Kadın, Çocuk ve Göç Üzerine: Suriye Örneği. *Muhakeme Dergisi*, ss. 99- 124
- Karataş, A., İnanç Temelli Uluslararası İnsani Yardım Kuruluşları: Beşir Derneği Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:12 Sayı:62, 2019
- Karpat, K. (2015), Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, Der. M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 507, İstanbul, Haziran 2015. s. XXIII-XL.
- Kaypak Ş. (2015), Güvenliğin Değişen Anlamı; Çevresel Güvenlik (Hatay Örneği), Hatay Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri Sempozyumu 28-30 Mayıs 2015.
- Kıran, İ., Kaplan, A. (2020) Bögrüdelik Tatar Yırları'nda Göç Unsuru, AKÜ AMADER,, S.11, s. 127- 156
- Kirman, M. A., Dölek, İ. (2020), Göç ve Din Disiplinlerarası Bir Yaklaşım, Astana Yayınları

- Kirman, M. A. (2017). Sosyal Bir Olgu Olarak Göç, *İslam Coğrafyasında Terör, Göç ve Mültecilik*. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yay. 109-129.
- Kirman, M. A. (2020). Göç Çalışmaları ve Din, *Göç ve Din*, Ankara: Astana Yay.
- Kirman, M. A. 2016, *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Karahan Yayınları, Adana s. 40
- Kirman, M. A. ve Ö. F. Işıkli (2018). Kadın Sivil Toplum Örgütleri: Sosyolojik Bir Araştırma, *Antakiyat Dergisi*, 1(2): 191-201.
- Koçak, Y. Terzi, E. (2012), Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, *KAÜ-İİBF Dergisi*, 3(3)
- Kula, S.,Çakar, B., (2015), Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 6. Cilt, Sayı 12
- Mackreath, H. ve Sağnıç, Ş. G. (2017). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler*. Zer Matbaa,
- McCarthy, J. (1998). *Ölüm ve Sürgün*, çev. B. Umar, İstanbul, İnkılap Yay.
- Molbay, R. (2019). *Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyeli Sığınmacılar Konusundaki Rolü*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
- Mutluer, (2003). Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış,
- Oğurlu, Y., (2017), Tarihi "Ahi Birlikleri"nden Çağdaş "Kamu Kurumu" Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarına İzdüşümler: Mesleki Dayanışma, Disiplin ve İdari Yaptırımlar, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi S.:* 32, s. 77-93
- Oğuz, M. C. (2008). Otoriter Rejimler ve Sivil Toplum İlişkisi: Bir “Yumuşak Güç” Stratejisi olarak GONGO’ların Yükselişi, *Mülkiye Dergisi*, 42 (2): 239-260.
- Oğuzlu, T. (2011). Arap Baharı ve Yansımaları, *Ortadoğu Analiz*
- Orhan, F. ve Y. Gök (2016). Baraj Yapımı Nedeniyle Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Örnek: Oruçlu ve Zeytinlik Köyleri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35): 131-148.
- Orhan, O. (2014). Suriye İç Savaşı Ve Ortadoğu’da Güvenlik, *Ortadoğu Dergisi*, 6(63):
- Özan, M. B., Polat, H. Şener, G. (2015). Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 59-70.

- (Özden, Ş. (2013), Syrian Refugee Turkey, Erişim tarihi: 10.7.2013, <http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/2013-05.pdf>)
- Özdemir, S., Başel, H., Şenocak, H. Sivil Toplum Kuruluşları(STK) nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*,
- Öztürk, Ö., Türkiye'de Sendikal Mücadele, Sermaye Birikimi, MESS ve Koç Holding, *Praksis Dergisi*, S. 337-361
- Pehlivan, K. (2019). *STK'ların Suriyeli Göçmen Kadınların Güçlenmesine Etkileri: Hatay Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
- Sağlam, S . (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme . Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) , (5) , 33-44
- Sayın, Y., A. Usanmaz ve F. Aslangiri, (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*,
- Solgun, C. ve G. Durat (2017). Göç ve Ruh Sağlığı, *Journal of Human Rhythm*, 3(3): 137-144.
- Şahin, L. ve Öztürk, M. Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, ss. 3- 29
- Şahin, O. ve S. Akboğa, (2019). Türkiye'de Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7(2): 405-427.
- Taşagıl, A. 2015, *Türk Tarihinde Göçler ve Stratejik Sonuçları*, Türk Dünyasında Sürgün ve Göç, Yeditepe Ofset, İstanbul
- Teyyare, E. ve K. Sayaner (2017). Suriye İç Savaşı Sonrası Ortaya Çıkan Göç Hareketinin Kamusal Mallar Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*,
- Tezcan, M. (2009). Kentten Köye Göç. *AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1): 37-42.
- Topaloğlu, Y., İ. Atalay, S. Bosnalı, (2019). Hatay/Ovakent Afganistan Göçerlerinin Kültürel Evrilmesi Üzerine, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,
- Türk, G. D. (2016). Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 25: 145- 157.

- Ulukütük, M. (Ed.), Suriyeli Muhacilere Sosyal Uyum Rehberi, Bilim Eğitim Kültür Araştırmaları Merkezi Yay., Gaziantep, 2017
- Usanmaz, Günsu (2009), Göç, Mülteciler ve STK'lar. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, D. Ş. (2019). Suriyeli Göçü ve Sığınmacıların Entegrasyon Sürecinde STK'lar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 63
- Yıldız, O. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Dünya Politikasında Artan Rolü: Uluslararası Kuruluşlar Açısından Bir Değerlendirme*, Doktora Tezi
- Yılmaz, A., (2014), Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri 9(2): 1685-1704.
- Yılmaz, C. (2009). Türkiye’de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri; Evlilik Yoluyla Göç, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(21): 221-232.
- Yılmaz, İ. İ. Savaş, M. Yanar (2020). Göçer Ailelerin Hayvancılıkta Sürü Yönetimi ve Yayılacılık Faaliyetleri: Türkiye, Iğdır İli Örneği. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 34-40.
- Yorgun, S. (2011). Sivil Toplum Düzeninde Sendikaların Geleceği, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180 (180), 9-32

Kaynak Kişiler:

- 1- Şükrü Kudret ÖZBAKIŞ- Kızılay Hatay Şube Başkanı
- 2- Ahmet Yetim- Hatay İnsani Yardım Derneği Başkanı
- 3- Ömer Faruk BİLGİLİ- TDV Hatay Şube Başkanı (Hatay İl Müftüsü)
- 4- Rahmi VARDI- Hatay Yardımlaşma Derneği Başkanı